

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRAČE

2009

Lucie Durdilová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Hodnocení slovní zásoby u dětí
předškolního věku

Autor: Lucie Durdilová

Vedoucí práce: PaedDr. Blanka Housarová, Ph.D.

Praha 2009

Ráda bych na tomto místě poděkovala PaedDr. Blance Housarové, PhD., za odborné vedení diplomové práce, za cenné rady a připomínky při jejím zpracování. Také bych ráda poděkovala ředitelkám a učitelkám z mateřských škol, které mi umožnily realizovat ve svých zařízeních praktickou část této diplomové práce.

Velice děkuji celé své rodině za podporu, kterou mi poskytla při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Hodnocení slovní zásoby u dětí předškolního věku vypracovala pod vedením PaedDr. Blanky Housarové, Ph.D. samostatně, na základě vlastních zjištění a uvedeného seznamu literatury.

V Praze dne 8. dubna 2009

iiWtóTMA[^]

podpis

NÁZEV:**Hodnocení slovní zásoby u dětí předškolního věku****ANOTACE:**

Diplomová práce je složena ze dvou hlavních částí, části teoretické a části praktické.

Část teoretická shrnuje poznatky o slově, slovní zásobě, jejím osvojování v předškolním věku, nastíněna je patologie slovní zásoby.

Praktická část hodnotí úroveň slovní zásoby předškolních dětí před nástupem do první třídy základní školy. Nástrojem k tomu je sestavený test skládající se z deseti subtestů, založený pouze na slovní instrukci.

Cílem této práce je zhodnotit slovní zásobu dětí předškolního věku po stránce kvantitativní i kvalitativní.

KLÍČOVÁ SLOVA:

slovní zásoba, předškolní věk, vývoj řeči, hodnocení individuálního slovníku

Obsah:

Seznam tabulek a grafů:	. 9
Uvod	11
<i>1. Jazyk a jeho funkce</i>	12
1.1. Reč, vznik a vývoj jazyka	.12
<i>2. Slovo a slovní zásoba</i>	13
2.1. Lexikologie...	13
2.2. Slovo	14
2.2.1 Význam slova.....	^
2.3. Pojmenování víceslovná.....	17
2.4. Slova jednovýznamová	17
2.5. Slova mnohovýznamová	18
2.6. Homonyma	19
2.7. Synonyma.....	^
2.8. Antonyma	..21
2.9. Slovní zásoba, rozsah a její členění	21
2.9.1. Rozsah slovní zásoby	22
2.9.2. Členění slovní zásoby	23
2.10. Vrstvy ve slovní zásobě	23
<i>3. Předškolní období.....</i>	^
3.1. Motorický vývoj.....	^
3.2. Kognitivní vývoj	27
3.3. Emoční vývoj	27
3.4. Vývoj paměti.....	^
3.5. Socializace.....	^
<i>4. Vývoj řeči</i>	31
4.1. Vývoj verbálních schopností v předškolním věku.....	32
4.2. Osvojování si slovní zásoby	33
4.2.1. Osvojování slovní zásoby v předškolním věku.....	36

4.3. Patologie v oblasti slovní zásoby.....	39
5. Možnosti hodnocení slovní zásoby u dětí.....	41
5.1. Hodnocení slovní zásoby rodiči.....	41
5.2. Hodnocení slovní zásoby pedagogem.....	43
5.3. Hodnocení slovní zásoby logopedem.....	44
6. Hodnocení slovní zásoby u dětí předškolního věku (praktická část).....	47
6.1. Cíl realizovaného průzkumu.....	47
6.2. Použité metody a techniky.....	47
6.3. Příprava a ověřování testového materiálu, časový harmonogram.....	58
6.3.1. Přípravná fáze.....	60
6.3.2. Realizační fáze.....	61
6.4. Získávání a analýza dat.....	62
6.5. Analýza jednotlivých subtestů.....	73
Diskuse.....	116
Závěr.....	118
Seznam příloh.....	119
Literatura.....	125

Seznam tabulek a grafů:

Tab. 2.1.: Deset českých slov s nejvyšší frekvencí výskytu 1.....	24
Tab. 2.2: Deset českých slov s nejvyšší frekvencí výskytu 2.....	25
Graf. 4.1.: Růst slovní zásoby v prvních třech letech života.....	35
Tab. 4.1. Velikost aktivního a pasivního slovníku u dětí tří a šestiletých dle autorů	36
Tab. 6.1. Časový harmonogram, příprava a ověřování testového materiálu.....	59
Tab. 6.2. Počet testovaných dětí dělený dle pohlaví v jednotlivých MŠ.....	62
Tab. 6.4. Bodový zisk testovaného souboru v jednotlivých subtestech, v celém testu...	64
Tab. 6.5. Bodové zisky skupiny za celý test.....	66
Graf 6.1.: Úspěšnost dětí v celém testu ve vztahu k jejich věku.....	67
Tab. 6.6. Dívky bodové zisky v jednotlivých subtestech, v celku.....	68
Tab. 6.7. Chlapci bodové zisky v jednotlivých subtestech, v celku.....	69
Tab. 6.8 Porovnání průměrné úspěšnosti dívek a chlapců v jednotlivých subtestech, v celku.....	70
Graf. 6. 2.: Porovnání úspěšnosti dívek a chlapců v jednotlivých subtestech.....	71
Graf 6. 3.: Průměrná úspěšnost dívek a chlapců.....	72
Graf 6. 4.: Subtest 1 - užití výrazy.....	78
Tab. 6.10. Analýza odpovědí při určování nadřazených pojmů.....	79
Graf 6.5. Subtest 2 - srovnání počtu odpovědí hodnocených 2 body a počtu bez odpovědi.....	82
Tab. 6.11. Četnost odpovědí ve 3. subtestu.....	83
Graf. 6. 6. Subtest 3 - četnost odpovědí.....	86
Tab. 6.12. Analýza odpovědí ve 4. subtestu.....	87
Graf 6. 7.: Subtest 4 - četnost odpovědí.....	90
Tab. 6. 13. Četnost slov užitých v 5. subtestu.....	91
Graf. 6. 8.: Subtest 5 - četnost odpovědí.....	95
Tab. 6.14 Odpovědi a hodnocení šestého subtestu.....	96
Graf 6. 9.: Subtest 6 - četnost odpovědí.....	98
Tab. 6.15 Soubor odpovědí 7. subtestu.....	100
Tab. 6.16. Analýza odpovědí 8. subtestu.....	104
Graf. 6. 10.: Subtest 8 - četnost odpovědí.....	106

Tab. 6.17. Analýza odpovědí 9. subtestu.....	107
Graf. 6. 11.: Subtest 9 - četnost odpovědí.....	109
Tab. 6.18. Odpovědi a vyhodnocení 10. subtestu.....	111

Úvod

Úroveň slovní zásoby určuje kvalitu vyjadřování a celého komunikačního procesu. Proces komunikace je zpětně závislý na tom, jaké prostředky můžeme použít. K tomu, aby dítě mohlo využít plně jazyka jako dorozumivacího prostředku, je třeba splnit mnoho podmínek. Mezi jednu z nich patří i určitá úroveň slovní zásoby.

Ve své práci bych se ráda zaměřila na to, jaká je úroveň slovní zásoby u předškolních dětí. Předškolní věk jsem si vybrala proto, že je to doba, kdy je u dítěte kladen zvýšený důraz na komunikační dovednosti, vzhledem k blížícímu se nástupu do první třídy základní školy.

Cílem průzkumu je snaha zachytit, jak obsáhlý a jak kvalitní je dětský slovník v rámci různých slovních druhů. Jaká je frekvence jednotlivých slov, schopnost výbavnosti pojmů, pochopení významu slov a strukturace individuálního slovníku.

1. Jazyk a jeho funkce

Dle Encyklopedického slovníku (1993) je jazyk „soubor vyjadřovacích a sdělovacích prostředků vlastní příslušníkům určitého lidského společenství, je nejdůležitějším nástrojem myšlení a dorozumívání.“

Jazyk je bezprostředně vázán na život člověka v určitém společenství, jednotlivá jazyková společenství jsou propojena společnou kulturou. (Havlová, 1999).

Každý přirozený jazyk slouží členům příslušného jazykového společenství především k dorozumívání, tj. ke vzájemnému předávání či sdělování informací. (Černý, 2008).

Aby bylo možné si informace předávat, je nutné vytvoření určitého systému znaků nebo signálů, které mají svůj konkrétní význam. Může se tak jednat o vizuální dorozumívací prostředky (např. dopravní značky), akustické signály (např. kostelní zvon), slepecké písmo, Morseovu abecedu, apod. Tyto způsoby dorozumívání jsou obvykle od mluveného jazyka odvozeny.

Zdaleka nejrozvinutějším dorozumívacím prostředkem je ovšem přirozený jazyk, lišící se od ostatních bohatším inventářem znaků (slov), svoji strukturou (dělením na slova-hlásky) a možností kombinací (do vět). (Černý, 2008). Kulturní jazyky se vyskytují ve formě mluvené a psané. Každá z forem si nese svoji specifickou soustavu znaků (Havlová, 1999). V této práci se budu zaměřovat na mluvenou podobu jazyka.

Jazyk slouží nejen ke komunikaci, ale je i důležitým nástrojem v procesu poznávání a klasifikace okolního světa. Jedná se tedy o pojmenovávací a kognitivní funkci jazyka. (Černý, 2008). Z toho vyplývá, že jazyk má nezastupitelnou funkci při vývoji myšlení.

1.1. Řeč, vznik a vývoj jazyka

„Řeč je proces používání jazyka“ (Havlová, 1999, str. 6)

Řeč a jazykové schopnosti jsou vázány výlučně na člověka, ten se ovšem řeči musí učit od svého mluvícího okolí. Lidský jedinec si přináší na svět schopnost naučit se mluvit, není-li tato schopnost ale včas aktivována, řeč se nevyvine. (Vyštějn, 1995).

Jazyk společně s myšlením je tím, čím se člověk odlišil od ostatní živé přírody. Každý přirozený živý jazyk se neustále vyvíjí. Změnám jsou vystaveny všechny složky

jazyka, i když ne všechny se vyvíjejí stejným tempem. Nejvýraznějším změnám je vystavena právě slovní zásoba. (Černý, 2008). Pozvolnější změny probíhají ve složce fonetické (zvuková stránka jazyka) a nejpomaleji se proměňuje gramatika.

Podmínkou pro vnímání mluvené řeči je funkční sluch.

2. Slovo a slovní zásoba

Termínem slovní zásoba se označuje soubor všech slov patřících určitému jazyku. (Grančičová in Lechtá, 1999). Slovní zásoba jako součást jazyka podléhá nejvýraznějším změnám, nekonstantního charakteru, závislého na míře společenského vývoje. (Černý, 2008). Je to nej dynamičtější oblast jazyka a její vývoj dává do pohybu procesy ve všech jazykových rovinách. Množství a používání slovní zásoby je proces velmi individuální. Při osvojování slovní zásoby jsou typická období zpomalení, která střídají období rychlého růstu slovníku. Stanovit tedy přesný počet slov, které by dítě mělo znát v určitém věku, je proto velice komplikované. Slovní zásoba patří k důležitým předpokladům při vývoji řeči. (Grančičová in Lechtá, 1999).

2.1. Lexikologie

Jazyk v sobě zahrnuje tři základní složky - zvukovou stránku, gramatiku a slovní zásobu. Slovní zásobou se zabývá především lexikologie. Jejím cílem je zkoumání inventáře jazykových znaků (slov, slovních spojení) a popis teorie slovní zásoby (uspořádání, kvantitativní vztahy, původ slov, aj.). (Černý, 2008).

Zkoumá slovo jako jednotku pojmenování. Lexikologii lze rozdělit na několik samostatných disciplín, kterými jsou:

- sémantika - nauka o významu
- onomaziologie - nauka o pojmenování
- frazeologie - nauka o frazeologických jednotkách
- etymologie - nauka o původu slov
- onomastika - nauka o vlastních jménech
- lexikografie - nauka o slovníku (Hauser, 1980)

2.2. Slovo

Je základní jednotkou slovní zásoby, tvoří jej skupina hlásek (zřídka hláska jedna), která má v jazyce zřejmý a ustálený význam. Ve větě může měnit místo, v psaném jazyce je odděleno od ostatních slov mezerami. (Hauser a kol., 2001)

„Definice „slova“ je obtížná, protože jde o jazykovou jednotku komplexní povahy zasahující do několika jazykových rovin (tvarové, lexikální, slovotvorné, skladební).“ (Hauser, 1996, str. 5). Slovo se proto vymezuje v každé z uvedených oblastí samostatně, jiným způsobem v lexikologii a tvoření slov, jiným způsobem ve tvarosloví a skladbě.

Pro potřeby této práce se omezím na definici v rovině lexikální, kdy zdůrazňujeme rysy slova související s touto rovinou. Hauser (1996) za nejdůležitější považuje dvojstránkovou (binární) povahu slova, tj. spojení formy a obsahu.

Formu slova tvoří jeho hlásková stavba (Hauser, 1980). Slovo vytváří skupina hlásek, např. *oko, klepe, kolem*. Nejdelšími slovy (pokud se jedná o počet hlásek) jsou adjektivní složeniny, např. *červenomodrobílý, hospodářskotechnický* a třetí stupeň přídavných jmen, např. *nejnezapomenutelnější, nejnevyslovitelnější*. (Hauser, 1980). „Jen ojediněle tvoří slovo hláska jedna. Takovými slovy jsou předložky *v, s, z, k, u, o*: spojky *a, i*: citoslovce *ó, á, é*. Ve všech uvedených případech jde o slova neohebná. Ani jedno ohebné slovo v češtině není tvořeno jen jednou hláskou. Nejkratší ohebná slova jsou v některých pádech dvojhlásková, např. *úl, oj, Aš, já, ty*“ (Hauser, 1996, str. 5)

Obsahem slova je jeho význam, označení určité skutečnosti zpracované naším vědomím - *stůl* označuje druh nábytku, *pes* domácí zvíře apod. (Hauser, 1980). Význam slova je pak vázán na určitý jazyk. Znamená to, že forma (hláskový útvar) která je slovem v jednom jazyce, nemusí jím být v jazyce jiném. Stejný obsah je tedy v různých jazycích vyjádřen různou slovní formou, např. *myš* - *Maus* (něm.) - *souris* (fran.). Může docházet i ke shodě formy slova v nepříbuzných jazycích, jedná se ale o shodu náhodnou (pokud to nejsou slova přejatá). Taková slova nazýváme mezijazykovými homonymy. Např. *rád* (česky) - *Rad* (něm. „okolo“). (Hauser, 1996)

„Význam slova je přijímán uživateli jazyka jako zřejmý a srozumitelný, proto má slovo charakter společenský.“ (Hauser, 1980, str. 9) Každé slovo má svůj význam, který je odlišuje od slov jiných. Významů je však někdy více než slovních forem, některá

slova mají tedy více významů, označují několik skutečností. V případě, že mezi různými významy takového slova existuje určitá souvislost, mluvíme o mnohovýznamovosti (polysémii). Např. *koruna* (královská - stromu - peníz). (Hauser, 1996). Pokud se jedná o náhodnou formální shodu slov, označujeme tento jev jako homonymii. Např. *rys* (zvíře - výkres - charakteristický znak). Dalším případem může být, že pro jednu skutečnost existuje více slovních označení - např. *holka* - *děvče* - *dívka*. Tento jev nazýváme synonymitou. (Hauser, 1996).

Důležitým znakem slova je jeho mluvnická utvářenost, kterou je slovo součástí mluvnického systému jazyka. Slovo vyjadřuje různé významy mluvnické, jako jsou rod, číslo, pád u jmen. Osoba, čas, způsob u sloves nebo plní úlohu větných členů - podmět, přísudek, přívlastek apod. (Hauser, 1980)

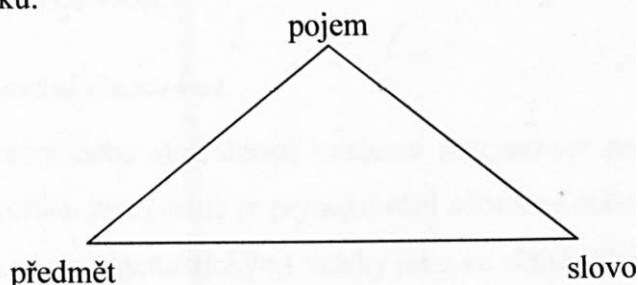
Důležité je také odlišení různých slov od tvarů téhož slova. Různé tvary slova vyjadřují jeho mluvnické významy, ale vždy jeden význam věcný, např. *dům*, *domy*, *domem*. Celkový soubor tvarů téhož slova se označuje jako lexém.

„V nauce o slovní zásobě zkoumáme slovo jen v jeho funkci pojmenovávací, k tvarové různosti nepřihlížíme nebo jen tam, kde má také důsledky významové, srov. *lidské oči* - *oka na punčoše*." (Hauser, 1980, str. 10).

Význačným znakem slova je jeho samostatnost. Ta se projevuje jeho přemístitelností ve větě nebo možností přenést slovo do věty jiné. Jediným nesamostatným slovem v češtině je spojka a částice *-li*, připojovaná zpravidla ke slovesům. (Hauser, 1980).

2.2.1 Význam slova

Slovo jako pojmenovávací jednotka má svoji stránku formální a významovou. Obtížná je obecná definice toho, co je význam slova. Slovo totiž není přímým obrazem věci, ale je zprostředkováno přes naše vědomí. Hauser (1980) uvádí v této souvislosti schéma trojúhelníku:

(Autory grafického znázornění jsou jazykovědci C.K. Ogden a I.A. Richards ve spise *The Meaning of Meaning*, London 1953 in Hauser, 1980)

Posuzují se vztahy mezi předmětem jako součástí reality, slovem jako jeho pojmenováním a pojmem jako jeho odrazem v našem vědomí. Vztah slova k předmětu je nepřímý (zprostředkovaný přes naše vědomí), přímý je mezi slovem a pojmem (jednotkou myšlení) a pojmem a předmětem. Slovo není přesným obrazem skutečnosti (zvuková podoba slova není zvukovým obrazem předmětu), pojem v sobě zahrnuje i příznaky citové. Slovo a jeho význam patří mezi prvky jazyka, pojem je jednotkou myšlení. (Hauser, 1996)

Výjimku tvoří zvukomalebná citoslovce napodobující přírodní zvuky, např. *kykyryký, haf*. Ani ona ale nejsou věrnou kopií zvuků, ale vyjadřují je prostřednictvím hlásek, tedy slov. Dokazuje to jejich vázanost na určitý jazyk, kdy se citoslovce stejného zvuku v různých jazycích liší, např. *haf* (čj) - *tjaf* (rus.) - *japp* (fr.). (Hauser, 1980)

„Jazyk se chápe jako systém znaků a jeho jednotka slovo je znak zvolený pro označení určité skutečnosti.“ (Hauser, 1980, str. 60). Každý znak má pak stránku formální a významovou. Vztah mezi zvukovou podobou slova a jeho významem je nahodilý, konvenční, vzniklý na základě odrazu reality ve vědomí, vztažení k určité skutečnosti.

Černý (2008) uvádí teorii Ferdinanda de Saussure, který se věnoval otázkám významu slova. Jazykový znak (slovo) se podle jeho výkladu skládá ze dvou

neoddělitelných složek - signifiantu (složka označující, forma) a signifié (složka označovaná, obsah či význam tohoto výrazu). Obě tyto složky jsou spojeny na základě konvence, nemají žádný logický vztah. Vymykají se pouze citoslovce, jejichž zvuková podoba má přímou souvislost s jejich významem. Jazykový znak se vztahuje k určité vymezené části okolního světa.

2.3. Pojmenování víceslovná

Určité předměty nebo skutečnosti můžeme pojmenovat ne slovem jedním, ale spojením slov několika. Nazýváme je pojmenování sdružené nebo sousloví. V takovém spojení jsou slova vázána syntaktickými vztahy jako ve větné skladbě. Sousloví je třeba odlišit od volných spojení. (Hauser, 1999). Např. *nové lyže* (volné spojení) - *vodní lyže* (ustálené spojení, sousloví). Při volném spojení slov mohou být adjektiva zaměněna synonymy, v sousloví je spojení slov ustáleno a nelze synonymní záměny provést.

Sousloví lze třídit podle několika hledisek, například podle počtu členů sousloví nebo podle slovnědruhé povahy určovaného členu.

Od sousloví oddělujeme frazeologismy, které mají přenesený (obrazný) význam, jenž nemůžeme odvodit dle jejich jednotlivých slov.

2.4. Slova jednovýznamová

V literatuře označována také jako slova jednoznačná, monosémantická, jejich množství je menší než slov mnohovýznamových. (Schneiderová, 1999) Slova jednovýznamová označují pouze jeden předmět či skutečnost nebo jednu skupinu předmětů nebo skutečností. Často se tento jev vyskytuje u odborných názvů nebo u vlastních jmen. (Hauser, 1980). Schneiderová (1999) řadí k jednovýznamovým slovům i zvukomalebná citoslovce, např. *cink*, *bum*.

U odborných názvů platí jednovýznamovost v rámci určité vědní disciplíny, mimo ni mohou mít výrazy povahu mnohovýznamovou, např. *kalich* - část květu *kmen* - jazykovědné označení. U odborných názvů se často jedná o označení celé skupiny slov, např. *citoslovce*, nejedná se o označení jednoho konkrétního. (Hauser, 1980)

Jednoznačnost pojmenování u osobních vlastních jmen se vztahuje k tomu, že pojmenovávají pouze konkrétní osoby. Např. *jméno Jan* označuje pouze osobu a nic jiného. Stejným způsobem jsou jednovýznamová i zeměpisné názvy sloužící

k pojmenování věci právě jednoho druhu. Za taková pojmenování se nepovažují názvy označující dvě různé skutečnosti, např. *Jihlava* - město i řeka.

Jednotlivých jednoznačných slov obecných (neterminologických) není mnoho, patří k nim například slova *koloběžka*, *květináč*, *lustr*, *míč*, aj. Patří k nim i slova přejatá, označující cizí skutečnosti, např. *iglu*, *kriket*, *kalumet*. Slova označujících skutečnost jedinečnou je velmi málo, např. *vesmír*, *zeměkoule*. (Hauser, 1980)

2.5. Slova mnohovýznamová

Slova mnohovýznamová neboli mnohoznačná neboli polysémantická mají dva nebo více významů vztahující se ke dvěma nebo více jevům. Tento projev jazyka je významem jeho ekonomičnosti, pro uživatele by bylo téměř nezvladatelné, pokud by vždy jedno slovo mělo vždy jen jeden význam. Takový jazyk snad ani neexistuje. (Hauser, 1980)

„Proces vznikání nových významů u existujících lexikálních jednotek se označuje jako sémantické tvoření pojmenování. Ve slovní zásobě je velmi častý.“ (Hauser, 1980, str. 70). Podstatou vzniku nového významu je přenesení slova na jinou skutečnost související určitým způsobem s původním jevem. Původní význam označujeme jako přímý, nový jako přenesený. Podle Schneiderové (1999) má mnohoznačné slovo jeden význam základní a další významy přenesené. Podle způsobu souvislosti obou skutečností, rozlišujeme i způsoby přenesení významu. Může se jednat o metaforu, metonymii nebo synekdochu.

Metafora je přenášení slov na základě vnější podobnosti věcí a to ve tvaru, barvě, umístění, rozsahu a funkci. Metaforické významy mají často názvy částí těla. Vyskytují se především u podstatných a přídavných jmen, příslovcí a sloves. (Hauser, 1996)

Metonymie je přenesení slovního významu z věci na druhou díky nějaké vnitřní souvislosti. Často se přenášejí abstraktní názvy dějů a vlastností na věci konkrétní. Přenesené metonymické významy mají pouze podstatná jména. (Hauser, 1996)

Synekdocha je přenesení pojmenování části na celek nebo celku na část. Synekdochické významy mají pouze podstatná jména.

K významovým změnám je řazeno také rozšiřování a zužování významu slov, patrné jen při zkoumání historie konkrétního slova.

2.6. Homonyma

Homonymii je třeba odlišit od polysémie (mnohoznačnosti). Jak bylo zmíněno výše u mnohoznačnosti, je slovo přeneseno na jinou skutečnost, která je s původním významem v určité souvislosti. Např. *list* - rostliny (zákl. význam), papíru - přenesený význam dle tvarové podobnosti. Tam, kde významy spolu nesouvisí, formy patří dvěma různým slovům, jde o homonyma. Např. *jeřáb* - strom i pták, *topit* - v kamnech i topit se ve vodě. Slova jsou samostatná a jejich shoda bývá náhodná. (Hauser, 1996)

„Homonyma jsou slova se stejnou formou, ale zcela různým významem. Shoda ve formě je u nich náhodná. Poznávacím znakem je to, že se významy u nich nedají odvodit jeden z druhého jako při polysémii.“ (Hauser, 1980, str. 79) Schneiderová (1999) je nazývá slovy souzvučnými, neboť se jedná o slova, která stejně znějí, ale podle významu i původu jsou slova samostatnými.

Podle rozsahu homonymie můžeme rozlišit homonyma naprostá (úplná) a částečná. Naprostá homonyma se shodují ve všech skloňovaných tvarech slov, Schneiderová (1999) je nazývá homonymy lexikálními, v češtině nejsou příliš častá. Např. *rys* - výkres a *rys* - ve tváři. Částečná homonyma, tzv. homofomy, se shodují pouze v některých skloňovaných tvarech, např. *tři* - číslovka a *tří* - rozkazovací způsob slovesa *tříti*. (Hauser, 1996) Schneiderová (1999) je označuje za tzv. tvarová homonyma, výskyt těchto homonym je v češtině častější.

Homonyma se zřetelně odlišují v kontextu. Naprostá i částečná homonyma se vyznačují shodou ve zvukové i grafické podobě, označujeme je tedy jako homonyma pravá. U nepravých dochází k narušení shody v realizaci slova. Vznikají tak tzv. homofony, slova shodná ve zvukové podobě, ale odlišná graficky. Např. *být* - *bít*, *vézt* - *vést*, *led* - *let*. Dále pak tzv. homografy, slova shodná v grafické a odlišná ve zvukové podobě. Tyto případy jsou v češtině velmi řídké, hojně jsou naopak ve francouzštině nebo angličtině. Např. *panický* - od slova *panika* (-ny-) nebo slova *panic* (-ni-). (Hauser, 1980). Poslední skupinu tzv. nepravých homonym tvoří mezislovní homonyma. Slovo na straně jedné, na druhé předložková vazba nebo spojení slov. Např. *zapět* - *za pět*, *máti* - *má ti*.

Homonymům blízká jsou tzv. paronyma, slova ne zcela shodná, ale zvukově podobná. Např. *líška* - *lyska*, *píle* - *pile*, *řad* - *řád*.

Zvláštní skupinu tvoří homonyma mezijazyková, slova vyskytující se v odlišných jazycích, mají stejnou formu, ale jiný význam. Např. česká a ruská slova - *život*, *kapusta*, *časy*. (Hauser, 1996)

2.7. Synonyma

Pro označení jedné skutečnosti lze užít více slov (výrazů). Jedná se o slova se shodným nebo blízkým významem, lze je označit jako slova souznačná (Schneiderová, 1999). Např. *krásný* - *pěkný* - *působivý* - *nádherný*. „Základním znakem synonym je možnost záměny alespoň v jednom daném kontextu. Záměna může být omezena na určitý významový okruh kontextu, v jiných kontextech slova synonymy nejsou." (Hauser, 1996, str. 16). Slova jsou synonymní svými jednotlivými významy. Slova označují tutéž skutečnost, musí být stejného slovního druhu. Za synonyma nejsou považovány hláskové dvojice (dubleta), např. *polévka* - *polívka*, *víc* - *více*. (Schneiderová, 1999)

Synonyma naprostá se vyskytují omezeně, jsou shodná ve všech kontextech a neliší se příznaky, např. *hezký* - *pěkný*, *děvče* - *dívka*. Mohou je tvořit slova domácí spolu se slovy přejatými, např. *mluvnice* - *gramatika*, *nerost* - *minerál*. (Hauser, 1996) Schneiderová (1999) uvádí, že i přesto se slova mohou lišit jemnými významovými odstíny, stylistickými příznaky, v kontextovém užití. Vyčleňuje tedy ještě skupinu synonym částečných, kdy je třeba při jejich použití přihlídnout ke kontextu, např. *dům* - *rodinný*, *činžovní* - *budova* - *soudu*, *banky*.

Tautonyma jsou dvojice slov spisovných a nářečních nebo slangových či argotických. Vždy v rámci jednoho národního jazyka. Např. *kachna* - *lička*, *veřeje* - *futra*.

Jak bylo již řečeno, synonyma tvoří vždy slova stejného slovního druhu, nejčastější jsou synonyma u podstatných jmen, přídavných jmen, sloves a příslovcí.

Synonyma se seskupují kolem tzv. dominanty slova, která vyjadřuje základní význam. Celý soubor synonym vytváří synonymní pole. (Hauser, 1996)

Příklad: ŠATY (dominanta):

oblek
oděv
odění

úbor
háv
roucho

Synonymní řada zachycuje prostupování významů jednotlivých synonym, vychází od dominanty, řadí slova podle vzájemné blízkosti, zahrnuje synonyma úplná i částečná. Např. VLNIT SE - čeřit se - vzdouvat se - vzedmout se - kolébat se - houpat se - válet se - vířit - zmítat se. (Hauser, 1996)

2.8. Antonyma

Neboli opozita, jsou slova s opačným, protikladným významem. Antonymní vztah sdružuje dvojice, v nichž jeden člen představuje pól kladný, druhý záporný. (Hauser, 1980). Slovo nemusí mít antonymum pouze jedno, ale i několik antonym synonymních.

Nevyskytují se u všech slov, ale hlavně u těch, v jejichž významu je obsažen kvalitativní znak, který má svůj protiklad. S antonymy se setkáváme hlavně u přídavných jmen, např. *velký - malý, čistý - špinavý, dlouhý - krátký*. Dále u některých podstatných jmen, např. *pohyb - klid, den - noc, mír - válka*. U příslovcí, např. *brzy - pozdě, vpředu - vzadu, nahoru - dolů*. U některých dějů vyjádřených slovesem, např. *zůstat - odejít, dát-vzít, jet - stát*. (Hauser, 1996)

Pravá antonyma jsou tvořena slovy různými, např. *pravda - lež, plný - prázdný*. Slovtvorná antonyma jsou tvořena slovy se stejným slovtvorným základem a různou předponou, např. *přiběhnout - odběhnout, vystoupit - sestoupit*. Do této skupiny patří i antonyma tvořená zápornou předponou, např. *kuřák - nekuřák, rovný - nerovný*.

K antonymii řadíme i ironii, užití kladného slova v záporném významu. Prostředkem významové změny je intonace. Např. *To je mi pořádek!*

2.9. Slovní zásoba, rozsah a její členění

Jak již bylo zmíněno výše, slovní zásobu jednoho jazyka tvoří souhrn všech slov, která se v něm vyskytují. (Hauser, 1980). Je tím myšlena slovní zásoba současného jazyka, kterou tvoří všechna slova dosud užívaná. Historicky lze chápat slovní zásobu jako souhrn všech slov, která se kdy v daném jazyce vyskytla. (Hauser, 1996)

2.9.1. Rozsah slovní zásoby

Obsáhlost slovní zásoby se liší podle jednotlivých typů jazyků. Přesný počet slov je ale nezjistitelný. Slovní zásoba je totiž tou částí jazyka, která podléhá nejvýznamnějším a nejrychlejším změnám. Lexikální zásoba každého živého jazyka neustále roste, i když omezená část slovní zásoby zastarává. Ta se uchovává po určitou dobu jako tzv. archaismy, až může zcela zaniknout. (Černý, 2008) Rychlost změn ve slovní zásobě není konstantní a závisí na vývoji společenskoekonomickém. Střídají se tak období klidnější s vývojem překotným.

Přibližný rozsah slovní zásoby lze zjistit z údajů velkých slovníků. Hauser (1980) uvádí Příruční slovník jazyka českého, který obsahuje asi 250 000 hesel. Mladší Slovník spisovného jazyka obsahuje zhruba 200 000 hesel. (Hauser, 1996). Oba slovníky postihují slovní zásobu současnou, nezahrnují slova, která již zanikla. V odborné oblasti se oba slovníky omezují jen na nejčastěji užívané termíny ze známých oborů.

Těšitelová (1987) uvádí stejné zdroje zachycující rozsah české slovní zásoby, jako Hauser, navíc zmiňuje ještě jednosvazkový Slovník spisovné češtiny (SSČ) z r. 1978 obsahující zhruba 48 000 slov.

Slovníky zachycují slovní zásobu národní společnosti, individuální slovník jednotlivce je ovšem mnohem menší. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost z roku 2001 uvádí čtyři oblasti slovní zásoby, které se projevují u běžného uživatele jazyka. Slovní zásoba jednotlivce obsahuje, 1. všeobecné jádro slov velmi běžných, 2. slovní zásobu speciální, diferencovanou dle zaměstnání, 3. slovní zásobu zájmovou (volný čas), 4. základní odborný slovník (známé odborné názvy tvořící součást běžné spisovné slovní zásoby). Slovník dále uvádí, že pasivní slovník průměrného uživatele s odborným středoškolským vzděláním obsahuje asi 50 000 jednotek.

Z hlediska uživatele můžeme rozdělit slovní zásobu na pasivní a na aktivní. Aktivní slovní zásoba v sobě zahrnuje slova užívaná v běžné komunikaci (ústní i písemné), pasivní slovní zásoba je soubor slov, kterým uživatel rozumí, ale sám je nepoužívá. (Hauser, 1980).

Hauser (1996) uvádí pro průměrného uživatele jazyka obsah aktivní slovní zásoby kolem 5000 hesel k běžnému dorozumívání, lze ale vystačit i s polovičním počtem.

Velikost pasivní slovní zásoby uvádí pět až šest krát vyšší. Rozsah individuálního slovníku se řídí věkem uživatele, vzděláním aj.

Ve vztahu ke slovní zásobě je třeba se zmínit o systému uspořádání slov jedince v tzv. mentálním (subjektivním, vnitřním) slovníku. Nebeská (1992) jej charakterizuje jako představu sémantické sítě, v níž význam každého slova je dán vztahem k významům slov okolních. Jedná se tedy o uložení a uspořádání slov v lidské mysli. Toto je klasická představa, autorka dále uvádí několik dalších teorií o mapování mentálního slovníku, u každé z nich ale objevuje nějaký nedostatek. Schopnost člověka vyhledat vždy právě ta slova, která v dané komunikační situaci potřebuje, poukazuje na kvalitu uspořádání slov v mentálním slovníku.

2.9.2. Členění slovní zásoby

Podle vnitřního uspořádání slovní zásoby můžeme rozlišit její jádro a okrajovou část. Jádro je charakterizováno několika znaky: 1. jsou to slova žijící v jazyce dlouhou dobu (původ a trvalost slov), např. *matka, syn, obloha*. 2. slova označující základní životní skutečnosti, vlastnosti, děje a jejich okolnosti, např. *oheň, déšť, spát, chléb*. 3. slova, u nichž z dnešního hlediska nelze zjistit, jak byla utvořena, ale která jsou základem pro tvoření slov jiných - tzv. slova základová (značková, nemotivovaná), např. *les, voda, dřevo*. Slovní zásoba se mění poměrně rychle, její jádro se ale naopak mění velmi pomalu. (Schneiderová, 1999).

Jádrová slova jsou nepostradatelná pro běžnou komunikaci, jejich počet v jazyce je nízký, avšak jejich frekvence v jazykových projevech vysoká (asi 90% celého počtu užívaných slov). (Hauser, 1980)

2.10. Vrstvy ve slovní zásobě

Jádrová slova tvoří jakousi neutrální vrstvu slovní zásoby. Ostatní slova se člení do vrstev dle různých příznaků. (Hauser, 1996)

Ve slovní zásobě se vytvářejí vrstvy charakterizované:

1. příslušností k jiným útvarům národního jazyka (slova nářeční, obecná, slangová, argotická)
2. původem (slova cizí a přejatá)
3. časovou platností (archaismy a neologismy)
4. frekvencí užití (slova řídká, ojedinělá)

5. slohovými příznaky (slova knižní, hovorová, poetismy, termíny)
6. citovostí (slova s kladnými a zápornými citovými příznaky) (Hauser, 1980)

Jednotlivá slova tedy přísluší k určité vrstvě, mají však ještě i určité příznaky, díky nimž mohou patřit i k vrstvám několika. Jsou tak například slova řídká a cizí nebo slova hovorová a expresivní. Některé příznaky se ovšem vylučují, např. nelze, aby slovo bylo nářečním a zároveň neologismem. Příznaky se mohou vrstvit v určitém systému.¹

Podrobněji bych se ráda zaměřila na kvantitativní vztahy uvnitř slovní zásoby, zejména na frekvenci výskytu slov. Podle Černého (2008) lze rozlišit v každém slovníku přirozeného jazyka tři skupiny výrazů: 1. slova s velmi vysokou frekvencí 2. slova se střední četností výskytu 3. slova s velmi nízkou frekvencí. Černý uvádí deset slov s nejvyšší frekvencí výskytu, a to podle frekvenčního slovníku češtiny J. Jelínek - J.V. Bečka - M. Těšitelová. Pro názornost uvádím v tabulce níže.

Tab. 2.1.: Deset českých slov s nejvyšší frekvencí výskytu 1

Pořadí	Slovo	Frekvence
1.	a	67 122
2.	být	43 148
3.	ten	37 280
4.	v(e)	33 679
5.	on	32 496
6.	na	27 753
7.	že	18 092
8.	s(e)	14 951
9.	z(e)	13 408
10.	který	11 692

M. Těšitelová: *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém*

jazyce, Praha 1961.

¹ Možnosti překrývání vrstev - tabulka, in Hauser, P.: *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. MU Pedf., Brno 1996, str. 13.

Pro srovnání uvádím tabulku s deseti nejfrekventovanějšími českými slovy podle *Frekvenčního slovníku mluvené češtiny*, Čermák, F. a kol., Karolinum, Praha 2007.

Tab. 2.2: Deset českých slov s nejvyšší frekvencí výskytu 2

Pořadí	Slovo	Frekvence
1.	ten	40 271
2.	bejt	20 255
3.	a	19 586
4.	že	13 542
5.	já	8743
6.	mít	7871
7.	no	7784
8.	v	7716
9.	na	7067
10.	jako	6717

V případě Frekvenčního slovníku mluvené češtiny se jedná zřejmě o nižší počet respondentů, srovnání uvádím hlavně k poukázání na téměř shodné slovní druhy, vyskytující se v obou případech.

Černý (2008) uvádí zobecněné závěry autorů frekvenčních slovníků z různých jazyků:

1. Nejčastěji užívané slovo pokrývá přibližně 5% textu, průměrně je to tedy každé dvacáté slovo jakéhokoliv textu.
2. Prvních deset slov s nejvyšší frekvencí pokrývá asi 20% textu, tedy jeho pětinu.
3. Tato slova patří v daném jazyce vždy k nejkratším (princip ekonomičnosti).
4. Jsou to slova hlavně formální či gramatická (předložky, spojky, zájmena), v jazyce je jich málo, ale mají mnohem vyšší četnost než slova plnovýznamová.
5. Na konci frekvenčního seznamu bývá mnoho slov, která mají mimořádně nízkou frekvenci, např. v textu o rozsahu milionu slov pouze jednou.

Z praktického hlediska jsou tyto kvantitativní vztahy důležité při sestavování učebnic či slovníků.

3. Předškolní období

Předškolní věk je v literatuře zpravidla vyměřen obdobím od tří do šesti až sedmi let věku dítěte. Konec této fáze není určen pouze fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. (Vágnerová, 2007). Langmeier, Krejčířová (1998) uvádí široké pojetí, chápané od narození do věku šesti let, sami, ale připouští, že je to zavádějící a lépe za předškolní věk považovat období mateřské školy, tedy mezi třetím a šestým rokem života dítěte.

„Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě, diferenciací vztahu ke světu.“ (Vágnerová, 2007, str. 78). Je to fáze fantazijního zpracování informací, intuitivního uvažování, neregulovaného logikou. Toto období je obdobím iniciativy, kdy si dítě potvrzuje své kvality.

K diferenciaci dochází v sociální oblasti, typický je přesah rodiny a rozvoj vztahů s vrstevníky. Novým projevem chování je sdílená aktivita (hra), vyžadující schopnost sociálního chování. (Vágnerová, 2007) Vztahy k vrstevníkům jsou ovšem ještě nestálé, krátkodobé. Objevují se již rozdíly v mužských a ženských rolích. (Čáp, Mareš, 2001).

Období od tří do šesti let je považováno za důležité pro vývoj osobnosti. Podle některých odborníků je charakter jedince v podstatě vytvořen v tomto období. Proto je důležité věnovat pozornost vývoji a výchově. Při nástupu do základní školy jsou děti již do jisté míry zformovanými individualitami. (Čáp, Mareš, 2001).

3.1. Motorický vývoj

Motorický vývoj prochází fázemi zdokonalování pohybů, zlepšování jejich koordinace, větší hbitosti a elegance pohybů. (Langmeier, Krejčířová, 1998). To se projevuje v rychle narůstající soběstačnosti.

Zdokonaluje se jemná motorika a kresba. V kresbě se projevuje rychlý růst rozumového pochopení světa.² (Langmeier, Krejčířová, 1998). Kresba je neverbální symbolickou funkcí. Prostřednictvím ní dítě zobrazuje realitu tak, jak ji chápe. Vývoj kresby prochází několika fázemi. (Vágnerová, 2007).

Mezi neverbální symbolickou funkcí řadíme také hru, která je velice důležitá právě v předškolním období. Je dalším způsobem vyjádření vlastní interpretace reality,

² Předškolní dítě svůj názor na svět vyjadřuje v kresbě, vyprávění nebo hře. (Vágnerová, M.: Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika předškolního věku. TU Pedf., Liberec 2007.)

postoje ke světu i sobě samému. Symbolická hraje prostředkem vyrovnání se s určitou realitou, realitu si ve hře přizpůsobuje svým potřebám, skrze ni hledá účinné řešení. Tematická hra slouží k procvičování budoucích rolí. (Vágnerová, 2007). „Piaget (1970) připomíná význam symbolické řeči, kterou dítě při hře užívá a jejímž prostřednictvím prezentuje skutečnost jiným způsobem, než je obvyklý způsob verbálního sdělení." (Vágnerová, 2007, str. 85).

Spolu s motorikou dochází k rozvoji a zdokonalování verbálních schopností, řeči.

O tomto jevu bude podrobně pojednáno v dalších kapitolách.

3.2. Kognitivní vývoj

Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí. Vágnerová (2007) odkazuje na Piageta (1970), který označil tuto fázi kognitivního vývoje jako období názorného, intuitivního myšlení. Podle typického uvažování předškolních dětí, které ještě nerespektují zákony logického myšlení. Čáp, Mareš (2001) uvádí toto myšlení jako myšlení předoperační, které je řízeno plně názorným poznáním a ne logickými operacemi. Langmeier, Krejčířová (1998) charakterizují předoperační myšlení (úzce vázané na činnost dítěte) jako egocentrické, antropomorfičké (vše se polidšťuje), magické (mění fakta dle vlastního přání), artificialistické (všechno se „dělá", př. někdo dal hvězdy na oblohu).

Kognitivní vývoj je úzce spjat s vývojem verbálních schopností a tím i vlastní slovní zásoby.

3.3. Emoční vývoj

Emoční prožívání předškolních dětí je charakteristické větší stabilitou a vyrovnaností. Citové prožitky bývají intenzivní, přechází z jedné kvality do druhé, např. střídá se pláč a smích. Většina emocí je vázána na momentální situaci, spojena s aktuálním uspokojením či nespokojením. Celkově ubývá negativních emočních reakcí. (Vágnerová, 2007). „Proměna charakteru emočního prožívání je závislá na dosažení větší zralosti CNS, ale i na úrovni uvažování, předškolní děti dovedou svou nespokojenost vyjádřit jiným způsobem, event. se sní umí i lépe vyrovnat." (Vágnerová, 2007, str. 89)

Způsob emočního prožívání předškolních dětí lze shrnout: 1. vztek a zlost íebývají již příliš časté, 2. projevy strachu vázané na rozvoj představivosti (negativní lebo pozitivní důsledek), 3. veselost a smysl pro humor je typickým pozitivním smožním stavem, 4. chápání dimenze nejbližší budoucnosti, dítě se „dokáže na něco těšit“.

V předškolním věku se rozvíjí emoční inteligence, tj. dítě lépe chápe své pocity, dovede projevit empatii k emočním zážitkům jiných lidí, dovede částečně ovládat své citové projevy. Emoční autoregulace ale není dítě schopno vždycky, zvláště pokud se jedná o silný podnět. (Vágnerová, 2007)

Dítě již dokáže předpokládat pravděpodobnou emoční reakci druhých lidí. Vyvíjí se u něho empatie, coby součást emoční inteligence. Rozlišuje mezi chováním a vnitřními stavy, které chování řídí. Domnívá se ale, že myšlenky a pocity se přímo projevují v chování, tj. že z chování lze jednoznačně určit vnitřní stav. Až kolem šestého roku si je dítě vědomo toho, že pocity lze maskovat, vnější projev nemusí odrážet skutečný emoční stav člověka. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

3.4. Vývoj paměti

Sovák (1984) charakterizuje paměť jako schopnost přijímat, zpracovat a ukládat informace a při vhodné příležitosti je vybavovat.

Čáp, Mareš (2001) označují lidskou paměť jako „vlastnost a soubor procesů, které umožňují osvojení informací, jejich uchování a vybavení“. (Čáp, Mareš, 2001, str. 86).

„Rozvoj paměťových schopností závisí na zrání příslušných mozkových struktur, na aktuální úrovni kognitivních schopností a na zkušenosti.“ (Vágnerová, 2007, str. 86).

Paměť lze klasifikovat podle různých hledisek. Jako druh paměti rozlišujeme převážně paměť krátkodobou a dlouhodobou. Někteří autoři uvádí ještě pojem pracovní paměť, coby mezistupeň mezi pamětí krátkodobou a dlouhodobou, kdy doba uchování informace v pracovní paměti závisí na tom, jak dlouho se zabýváme řešením daného problému. Mezi další dělení patří rozlišení paměti na názornou a sémantickou. Názorná paměť se týká názorných obrazů, představ odpovídajících jednotlivým druhům vnímání. Paměť sémantická (slovně-logická) se týká informací vyjádřených slovně a myšlenkově zpracovaných. (Čáp, Mareš, 2001).

Ve vztahu k užívání a formování jazyka se blíže zaměřím na vývoj explicitní epizodické paměti. Tato forma paměti je individuálně specifická, protože zpracovává a uchovává osobně prožité události. „První trvalejší osobní vzpomínky se vytvářejí před čtvrtým rokem, ale do šesti let bývají útržkovité a je jich málo". (Vágnerová, 2007, str. 86). Vzpomínky dítěte v předškolním věku bývají kombinací zapamatovaného a odvozeného, jsou snadno ovlivnitelné, předškolní dítě rychle zapomíná.

Rozvoj epizodické paměti je spojen s vývojem jazykových schopností, dítě se učí využívat jazyk jako prostředek ke zformulování svých zážitků. Verbalizace dává zážitkům potřebný význam a podporuje jejich uchování v paměti. (Vágnerová, 2007).

Epizodická paměť se vyvíjí v interakci s jinými lidmi, hlavně dospělými. Ti pomáhají dítěti „příběh" nejen formulovat, ale sdílí tak s ním vzpomínky na společné zážitky. Paměť pro události tedy nemá jen kognitivní hodnotu, ale i sociální a emoční význam (Nelson, 1993 in Vágnerová, 2007). Vyprávění o prožitých událostech se v průběhu předškolního věku zlepšuje, stává se komplexnější, koherentní a lépe zpracované.

„Epizodická paměť nevychází jenom z aktuálního zážitku, ale i z předcházejících zkušeností a znalostí. Pro interpretaci a zařazení události do vzpomínek je důležitý scénář, tj. znalost typu situace." (Vágnerová, 2007, str. 87). Vytváření scénářů usnadňuje vyprávění, dítě zpracovává nové zážitky již v souvislosti se zkušeností, určitým kontextem, což zjednodušuje zapamatování a vybavení si. Scénáře tak slouží ke slovní interpretaci zážitků a příběhů.

Vyprávění u tříletých dětí postrádá hlavní dějové body, je zaměřeno na nepodstatné detaily. Čtyřleté dítě se více zaměřuje na děj, často se ale také odchyluje. Až pětileté děti se dovedou držet hlavní dějové linie, avšak při jednoduchém ději. (Nelson, 1993, Weinert a Schneider, 1995, Trabasso a Stein, 1995 in Vágnerová, 2007).

3.5. Socializace

„Rodina zůstává i v předškolním období nejvýznamnějším prostředím, které zajišťuje primární socializaci dítěte, tj. uvádí je do společnosti lidí." (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 89). Vágnerová (2007) označuje toto období jako fázi přesahu rodiny, přechodné období mezi rodinou a institucí, resp. dalšími sociálními skupinami.

Socializační proces zahrnuje dle Langmeiera, Krejčířové (1998) tři vývojové aspekty: 1. vývoj sociální reaktivity (vývoj diferencovaných emočních vztahů k lidem ze společenského okolí), 2. vývoj sociálních kontrol (vývoj norem usměrňujících individuální chování do mezí akceptovaných společností), 3. osvojení sociálních rolí (chování a postoje společností očekávané vzhledem k věku, pohlaví, spol. postavem). Předškolní období je chápáno jako kritické, zejména pokud jde o osvojování sociálních kontrol a sociálních rolí.

Základní způsoby sociálního chování si dítě osvojuje v rodině. Sociálním učením, rozvojem poznání a myšlení si tak osvojuje normy chování. Dítě napodobuje chování dospělého v různých situacích, dospělý naopak koriguje a hodnotí chování dítěte. Tím vším se formuje vnitřní autoregulační instance, svědomí, zatím v elementární formě. Až koncem předškolního věku má dítě při překročení normy pocity viny, je schopno normu dodržovat. (Čáp, Mareš, 2001).

Začínají se postupně diferencovat oblasti, s nimiž se dítě identifikuje: 1. rodina (zdroj jistoty a bezpečí), 2. vrstevníci (rovnocenná skupina, zkušenost s vytvářením různorodých vztahů, možnost seberealizace, prosazení se, spolupráce), 3. mateřská škola (přízpusobením se požadavkům instituce, samostatnost). (Vágnerová, 2007).

„Překročení hranice rodiny je možné pouze tehdy, pokud zde dítě získalo zkušenost jistoty a bezpečí, mohlo si vytvořit vědomí domova a rodinné identity, které mu poskytuje jistotu symbolického charakteru. Pokud by ji z nějakého důvodu nedosáhlo, nemůže si vytvářet nové vztahy s cizími lidmi na úrovni vyžadující určitou emoční i sociální zralost. Signálem emoční a sociální nezralosti je setrvání ve vazbě na dospělého pečovatele a projevy strachu či agrese v kontaktu s vrstevníky." (Matějček, 1999 in Vágnerová, 2007).

Čáp, Mareš (2001) se odvolávají na E. Eriksona, který označil hlavní moment předškolního období termínem *iniciativa*. Charakterizuje zdravé dítě, jako převážně aktivní v oblastech jakými jsou hra, komunikace, pohyb, řeč, myšlení, apod. Aktivita i iniciativa jsou regulovány dospělým tak, aby byly v souladu s normami ve společnosti. Koncem předškolního věku dochází k autoregulaci, dítě přejímá normy za své, zevnitřňuje šije. Za nepříznivých podmínek (extrémní řízení, nepodporující výchova, aj.) se tlumí aktivita a iniciativa dítěte.

4^{Tr} Vývoj řeči^V

Nebeská (1992) uvádí, že dnes existuje mnoho různorodých teorií (ne vždy kvalitně zpracovaných) o vývoji dětské řeči. Autorka uvádí jako hlavní činitele vývoje dětské řeči věk dítěte (věkem je dán stupeň motorického, kognitivního, sociálního i verbálního vývoje) a stimulaci prostředím. Verbální vývoj dítěte je nedílnou součástí jeho vývoje kognitivního a sociálního. Na osvojování jazyka se podílejí jak vrozené mentální předpoklady, tak stimulace prostředím.

Podle Sováka (1984) se řeč vyvíjí v souladu s vývojem funkcí mozkových od nejnižších po nejvyšší. V ontogenezi řeči Sovák vyděluje tzv. předběžná (přípravná) stadia vývoje řeči (období křiku, žvatlání, atd.) a vývoj vlastní řeči, datovaný zhruba od jednoho roku života dítěte. Vlastní vývoj řeči dělí na stadia na sebe navazující. Toto dělení užívají i další autoři (např. Příhoda, aj.) v upravené podobě. (Klenková, 2006).

Škodová a Jedlička (2007) poukazují na podmínky potřebné ke správnému vývoji řeči dítěte. Jsou jimi: nepoškozená centrální nervová soustava, normální intelekt, normální sluch, vrozená míra nadání pro jazyk a adekvátní sociální prostředí (stimulace řeči). Obdobné podmínky uvádí i Šlapák, Floriánová (1999)

Novák (1989) říká, že správný vývoj řeči závisí na několika faktorech, porušení jejich souhry nebo poškození jednoho z nich vede k poruchám vývoje řeči. Mezi faktory řadí: individuální schopnosti dítěte a jeho neuropsychické vybavení, motivace pro rozvíjení schopnosti komunikace, sociální prostředí, adekvátní stimulace.

Lechtá (2003) rozděluje vývoj řeči na vývojové fáze, podle kterých lze posuzovat dosaženou úroveň ontogeneze řeči. Názvy jednotlivých fází vystihují nejtypičtější procesy, které v daném období probíhají. Jedná se o období: 1. pragmatizace (konec 1. roku života), 2. sémantizace (1.-2. rok), 3. lexémizace (2.-3. rok), 4. gramatizace (3.-4. rok), 5. intelektualizace (po 4. roce).

Klenková (2006) dále uvádí při charakteristice řečového vývoje dítěte poznatky o vývoji jazykových rovin. V ontogenezi řeči se jazykové roviny prolínají, jejich vývoj probíhá v jednotlivých časových úsecích současně. Autorka vyčleňuje: 1. morfologicko-syntaktickou rovinu (gramatická, lze ji zkoumat okolo 1. roku života), 2. lexikálně-sémantickou rovinu (slovní zásoba, lze ji sledovat okolo 10. měsíce), 3. foneticko-fonologickou rovinu (zvuková podoba hlásek, lze sledovat okolo 6.-9. měsíce), 4.

pragmatickou rovinu (sociální uplatnění komunikační schopnosti, lze sledovat okolo 2. - 3. roku).

Pro tuto práci je důležité sledování rozvoje lexikálně - sémantické roviny, zahrnující slovní zásobou a její vývoj, vytváření pasivního a aktivního slovníku (viz. Kap. 2. 9.) i lexikální diferenciaci (tj. rozlišování různých druhů slov). „Sémantická diferenciacie závisí na součinnosti několika oblastí mozku, levostranné čelní a spánkové kůry, včetně Brocova centra. Lexikální diferenciacie je závislá především na činnosti levého spánkového laloku." (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001, str. 178). Tito autoři ve své knize citují F. Koukolíka (2000), který říká, že na rozlišování podstatných jmen a sloves se podílejí jiné korové systémy. Slyšená slova jsou zpracovávána odlišnou oblastí mozku, než slova psaná.

V této práci se zaměřuji dále hlavně na poslední období řečového vývoje a to období intelektualizace. Jak je již vymezeno výše, jedná se o dobu mezi čtvrtým a šestým rokem života. Má práce pojednává o předškolním dítěti před nástupem do první třídy základní školy, zmíním se tedy krátce, jak by měl vypadat ontogenetický vývoj řeči kolem pátého a šestého roku života.

4.1. Vývoj verbálních schopností v předškolním věku

„Jazyk je chápán a používán na úrovni, která odpovídá stupni rozvoje poznávacích procesů." (Vágnerová, 2007, str. 87). Informace jsou zpracovány způsobem odpovídajícím úrovni myšlení konkrétního jedince.

„Řeč a myšlení se vyznačují u předškolního dítěte vzájemnou stimulací, jedno pomáhá druhému. Zobecňovací funkcí za pomoci slov se vytvářejí a nadále zpřesňují pojmy." (Sovák, 1984). Řečí se tedy podporuje a rozvíjí myšlení, které zpětně napomáhá procesu, jímž se obohacuje řeč a s ní i sociální komunikace. (Sovák, 1984).

„Ve vývoji dětské řeči můžeme zcela nepopíratelně „konstatovat předintelektuální stadium" stejně jako ve vývoji myšlení „předřečové stadium"". (Vygotskij, 2004, str. 64). Vygotskij říká, že do určitého ontogenetického období vývoj řeči a myšlení postupuje po odlišných liniích, v jistém bodě se ale obě linie protnou, myšlení se potom stává verbálním a řeč intelektuální, tedy navzájem závislými.

Verbální kompetence předškoláka se rozvíjejí v obsahu i formě. Ke zdokonalování dochází prostřednictvím komunikace s dospělými, s vrstevníky, určitý vliv zde mohou hrát i média. (Vágnerová, 2007).

Mezi pátým a šestým rokem se verbální projev ve všech jazykových rovinách přibližuje řeči dospělých. Dítě je schopno správně a ve správném pořadí realizovat komplikované příkazy. Vyprávění o různých událostech bývá spontánní a souvislé, je schopno reprodukovat dlouhé věty. Výslovnost by měla být správná, může se ale vyskytnout tzv. prodloužená fyziologická dyslalie. (Lechtá, 2003)

Po šestém roce života verbální projev odpovídá obsahově i zvukově požadavkům konverzace, neustále se zkvalitňuje, i po stránce stylistické, osvojuje si prozodické nuance jazyka. Zlepšuje se hlavně sémantická a pragmatická rovina jazyka (viz. níže). Dítě je schopné komunikovat přiměřeně dané situaci, rozvíjí se regulační funkce řeči ve vztahu k chování. Osvojuje si grafickou podobu řeči (čtení, psaní). (Lechtá, 2003).

Dobrá úroveň jazykových dovedností je nezbytným předpokladem školní úspěšnosti, protože převážná část výuky probíhá prostřednictvím verbální komunikace. Jazykové dovednosti jsou rovněž důležitým předpokladem pro výuku čtení a psaní. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001).

Etapa intelektualizace ve smyslu osvojování, prohlubování a zpřesňování významu slov, gramatických forem pokračuje až do dospělosti. (Klenková, 2006).

Otázka, kdy je ukončen vývoj řeči je stále diskutována, Škodová, Jedlička (2007) uvádí kolem 5. - 6. roku života dítěte, s přihlédnutím k formální stránce (správné výslovnosti).

4.2. Osvojování si slovní zásoby

První slova si dítě začíná osvojovat již kolem 8. měsíce života, jejich množství postupně roste, nejaktivněji až do 13. - 15. roku života. (Čermák, 2004).

Při osvojování si slovní zásoby bývají zachovány konstantní postupy podmíněné vrozenými předpoklady a přiměřenou stimulací. Jedná se například o intuitivní chování rodiče (vysvětlování), období dětských otázek, apod. (Nebeská, 1992)

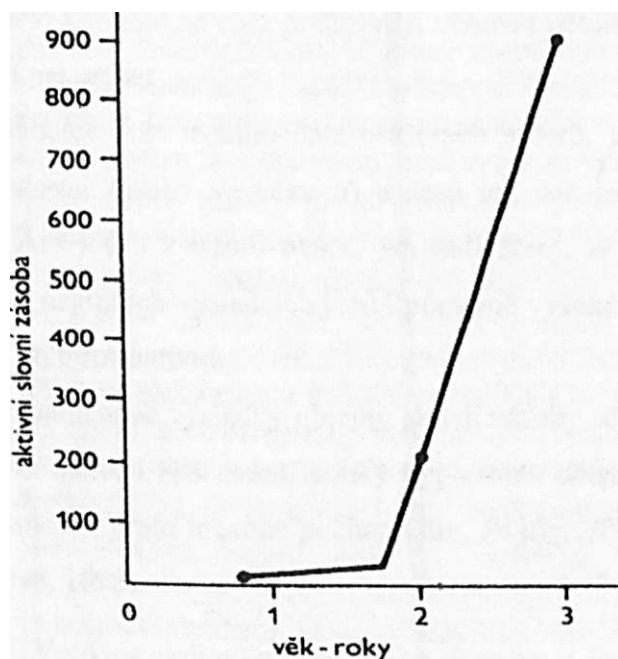
Langmeier, Krejčířová (1998) uvádí nejčastěji užívanou „normu“ vykazující množství slovní zásoby dítěte v určitém věku: 12m. - dítě užívá 6 slov, 18m. - 20-30

slov, 2roky - 200-300slov. Autoři tvrdí, že jednotlivé studie uvádějí velmi rozdílné hodnoty, a proto je nejčastěji citována výše uvedená „norma“.

Langmeier, Krejčířová (1998) dále používají grafické znázornění (viz. níže) zobrazující růst slovní zásoby v prvních třech letech života. Komentují, že zprvu je tento růst pomalý, kolem 21. měsíce se obvykle nápadně zrychlí (nástup etapy symbolického myšlení).

Graf. 4.1.: Růst slovní zásoby v prvních třech letech života (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 74)

U individuální slovní zásoby je třeba rozlišit slovní zásobu aktivní a pasivní (viz. kap. 2.9.) Úzký vztah mezi pasivní a aktivní slovní zásobou zmiňuje již Ohnesorg (1976). Aktivní slovní zásoba, zařazování si nových slov, je podmíněna tím, co dítě ve svém okolí slyší. Způsob řeči a její obsah vychází ze vzoru dospělého mluvčího. Dítě bývá upoutáno především zvukovou skladbou slova, čím je výraz zvukově méně obvyklý, tím rychleji si jej dítě zařadí do pasivního slovníku. Po určité době převede dítě výraz do aktivní podoby, třeba i ve zkomolené formě.

Kutálková (1996) v této souvislosti podotýká, že není nutné, aby dítě slyšelo slovo **Pro** zapamatování si mnohokrát. Někteří autoři uvádí, že je třeba slovo slyšet až dvěstěkrát pro jeho přijetí do slovníku. Kutálková (1996) tvrdí, že více než počet opakování hraje svoji úlohu situace a citový doprovod slova a jeho zvuková nápadnost.

Jak říká Sovák (1984), nabývání slovní zásoby je záležitost vysoce individuální, subjektivní a nekonstantní. Znamená to, že dítě prochází jak obdobím prudkého nárůstu slovní zásoby, tak obdobím stagnace. Tyto etapy mají u každého jedince jiné časové trvání a objevují se v jiných životních etapách. Vliv okolního prostředí, citové vazby a sociální kontakty jsou rozhodující při procesu nabývání slovní zásoby. V těchto tvrzeních se shoduje většina autorů (např. Sovák, Kutálková, Klenková, Lechtá, aj.).

4. 2. 1. Osvojování slovní zásoby v předškolním věku

V této kapitole se chci podrobněji věnovat dětem předškolního věku, neboť jsou námětem mé práce.

V tabulce níže uvádím data některých autorů, vztahující se k objemu aktivní a Pasivní slovní zásoby ve věku tří a šesti let, což jsou věky ohraničující předškolní období. Ani jeden z autorů ovšem neuvádí zdroj, ze kterého číselné hodnoty získal. Rozdíly v některých výsledcích jsou i poměrně vysoké, proto bych považovala uvedené hodnoty za informativní.

Zaznamenané výsledky objemu slovní zásoby se značně liší, závisí i na tom, jaká byla užitá metoda zjišťování, a jaký byl vzorek dětské populace. Rozdíly mezi dětmi jsou obrovské, proto musíme počítat s tím, že jde vždy jen o hrubý odhad (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Tab. 4.1. Velikost aktivního a pasivního slovníku u dětí tří a šestiletých dle autorů^{O3}

Autor	Tříleté dítě		Šestileté dítě	
	Aktivní slovník, počet slov	Pasivní slovník, počet slov	Aktivní slovník, počet slov	Pasivní slovník, počet slov
Leghta (2003)	1000	neuvádí	2500 - 3000	neuvádí
Plenková,	více než 1000	neuvádí	3000	neuvádí
^lábábková (2002)				
Škodová, Jedlička (2007)	500	900	neuvádí	neuvádí
^jtejn (1995)	800	neuvádí	2500	neuvádí
^hnesorg (1976)	400 všech slov		několik tisíc všech slov	
-ermák (2004)	1200 všech slov		2500 všech slov	
řšitelová (2011)	neuvádí	neuvádí	2500	4000
^urlocková (in -angmeier, ^gjčířová, 1998)	(in neuvádí)	neuvádí	20 000 všech slov	

^ozn.: V Anglii (kde je posunutý nástup školní docházky již od pěti let) uvádí Speech and Language Therapy Service při klinice Nithbank ve svých přednáškách z r. 2008 (Recognising Speech and Language Difficulties In Pre-School Children), údaj 5000 slov u dětí ve věku 4 - 5 let (tedy pro ně předškolní věk, před nástupem do 1. tř. základní školy). Zdroj neodlišuje aktivní a pasivní slovní zásobu.

Novák (1989) udává, že 80% slov, která užívají tříleté děti, patří mezi 5000 nejfrekventovanějších českých slov, přičemž z 90% se jedná o slova s konkrétním obsahem. Vyjádření číselné ani komentář ke kategorii dětí šestiměsíčních Novák neuvádí.

Grančičová (in Lechtá, 1999) tvrdí, že nelze stanovit přesný počet slov, který má dítě ovládat na určitém vývojovém stupni, neboť při osvojování slovní zásoby dochází k nepravidelnému střídání období zpomalení a rychlého růstu slovníku. Je to proces velice individuální.

Sovák (1984) také zdůrazňuje, že růst slovní zásoby je záležitost velice individuální. Postupné osvojování si slovní zásoby závisí jak na zralosti nervového systému, tak na citových vazbách a podnětném prostředí. Sovák apeluje na funkci mateřské školy, která by se měla postarat o kultivaci řeči dítěte, pokud rodina selhává. Kutálková (2005) naopak kritizuje příliš dlouhý pobyt dětí v mateřských školách, podle ní má být hlavním činitelem při osvojování slovní zásoby rodina. Autorka ale zároveň poukazuje na občasné nedostatky prostoru pro společný dialog v rodině, účelovou komunikaci, málo společných citových zážitků, rychlé životní tempo spojené s povrchností informací. Právě tyto faktory, podle Kutálkové, negativně působí při nabývání slovní zásoby v předškolním věku a mohou zapříčinit patologie.

Následující pojednání se bude vztahovat hlavně k dětem pozdního předškolního věku, tj. ve věku pěti až šesti let, neboť i praktická část této práce je zaměřena právě na toto období.

Ve starším předškolním věku (kolem 5-6 let) by dítě již mělo mít obsáhlou slovní zásobu (aktivní asi 2500 slov). Sovák (1984) zdůrazňuje subjektivitu ve slovním vyjádření. Člověk nabývá slovní výrazy od svého dětství pod vlivem individuálních životních situací, subjektivního prožívání. Obsah slov tedy může být individuálně různý (např. slovo *škola*). Vedle subjektivně zažitých slovních obsahů jsou slova, jejichž obsah je neurčitý (např. *kultura*). Chápání významu mnohoznačných slov závisí na porozumění kontextu (např. *kohoutek*).

Novým slovům se dítě učí v rámci daného kontextu. Obohacování dětského slovníku má zásadní význam pro rozvoj správného vyjadřování, potažmo myšlení. Dochází tak nejen k chápání komplexnějšího vztahu mezi objekty, ale i ke schopnosti užívat příslušné slovní výrazy (např. spojky, příslovce, předložky). Zlepšuje se chápání mnohočetného významu slov. (Vágnerová, 2007).

Verbální schopnosti jsou u dětí rozvíjeny především prostřednictvím komunikace s okolím. Od dospělých a starších dětí se učí různým způsobům vyjadřování, napodobují jejich projev, nápodoba verbálního vyjádření má ovšem selektivní charakter. Nejčastěji napodobují část promluvy obsahující nové slovo nebo slovní spojení užitá v jiném (pro dítě neznámém) kontextu. Dítě ovšem musí chápat smysl takového sdělení. Napodobované slovní sdělení dítě později užije ve svém vlastním projevu. Charakteristickým znakem je experimentování s novými slovními výrazy a jejich různé modifikování. Právě tím dochází k obohacování slovní zásoby. (Vágnerová, 2007).

Při rozšiřování slovní zásoby vznikají i slova různě zkomolená přehozením hlásek. Slova, která ve slovní zásobě chybí a dítě je zrovna potřebuje, si často vytváří samo analogií z výrazů, které již zná. (Kutálková, 1996).

V rámci osvojování si slovní zásoby, se upřesňují i gramatická pravidla. Již od čtyř let mluví dítě v delších a složitějších větách, kolem šestého roku v souvětích. V šesti letech užívá všech časů (přítomný, minulý, budoucí), mohou se vyskytovat chyby při vyjádření složitějších časových vztahů, vznikají tak nepřesnosti a agramatismy. Tyto potíže se projevují zvláště, mají-li interpretovat sdělení někoho jiného. Pokud jsou slova ve větě řazena méně obvyklým způsobem, dítě nepochopí pravý význam věty (např. souvětí pokračuje: ..... *a dort naplnila maminka*, je chápáno, že se maminka naplnila dortem, a ne že maminka naplnila dort krémem). (Siegler a kol., 2003 in Vágnerová, 2007).

V raném věku dochází výhradně k osvojování slovní zásoby v mluvené podobě, později, kolem šestého roku, přistupuje podoba psaná. Osvojování mluvené formy slovní zásoby je chápáno jako přirozený proces, osvojování slovní zásoby v podobě psané pak jako proces odvozený, vyžadující záměrnou a řízenou intelektuální aktivitu dítěte. (Nebeská, 1992).

„Podle některých odborníků nejzávažnějším (i když ne jediným) faktorem způsobujícím potíže při nácvičce čtení a psaní jsou nedostatečně rozvinuté metajazykové schopnosti dítěte, v tomto případě zejména schopnosti segmentovat mluvený jazyk. Nedokáže-li dítě v mluvené řeči fonémy identifikovat, vytvoření vztahu mezi fonémy a grafémy je pro ně velmi obtížné.“ (Foss - Hakes, 1978 in Nebeská, 1992, str. 101).

4.3. Patologie v oblasti slovní zásoby

Patologie znamená odchylku určité skutečnosti od normálu, od definované normy. Proto pokud chceme hovořit o patologii něčeho, musíme se vždy zaměřit na normu, ke které se vztahuje. Určení normy je věc velice složitá a nahlížená z různých aspektu.

Posuzování patologie slovní zásoby nelze provádět izolovaně, ale v souvislosti s komunikační schopností jedince. Je třeba odlišit, zda je komunikační schopnost v normě nebo je narušena. Důležité je také rozpoznat, jestli se jedná o narušenou komunikační schopnost nebo o opožděný vývoj řeči. Slovní zásobu a její patologu zkoumáme v souvislosti s omezením v celém mluvním projevu. Lze předpokládat, že pokud bude narušená komunikační schopnost, bude narušena i její složka slovní zásoba.

Vymezení hranic normy pro oblast mezilidské komunikace je velice složité. Lechtá (2003) uvádí dva možné způsoby, jak definovat narušenou komunikační schopnost. Za prvé, jako odchylku od vžitě (příp. kodifikované) jazykové normy v určitém jazykovém prostředí, za druhé jako hodnocení podle komunikačního záměru jednotlivce. Lechtá uvádí, že v prvním případě nemůže mít definice všeobecnou platnost, neboť je úzce vázána na dané jazykové prostředí. Při své definici narušené komunikační schopnosti tedy vychází z komunikačního záměru jedince, který v některých případech rozšiřuje o aspekt jazykové normy.

Klenková (2006) zdůrazňuje, že je třeba při stanovení normy komunikační schopnosti přihlídnout k jazykovému prostředí jedince, jeho vzdělání a zda je či není mluvním profesionálem (např. herec, moderátor, atd.) Při posuzování se neorientujeme pouze na narušenou formální stránku řeči, ale všímáme si všech rovin jazykového projevu člověka.

Posuzování patologie slovní zásoby je tedy vždy vázáno na konkrétní jazykovou normu, ke které se může vztahovat.

Patologie slovní zásoby může probíhat v obou jejích součástech, a to v pasivní i aktivní složce. Pasivní slovní zásoba se začíná budovat dlouho předtím, než dítě řekne první slovo. Pokud tedy bude narušena pasivní slovní zásoba, lze vždy očekávat obtíže i se slovní zásobou aktivní. Naopak narušení aktivní slovní zásoby nemusí znamenat narušení pasivní složky. Při hodnocení patologie je proto třeba upřesnit, jedná-li se o slovní zásobu pasivní nebo aktivní. (Kutálková, 1996)

Hodnotit patologii aktivní slovní zásoby můžeme z pohledu kvalitativního a kvantitativního. Kvantita slovní zásoby mapuje rozsah, tedy, kolik dítě umí slov. Podle Kutálkové (2002) můžeme určit kvantitu podle toho, zda lze slova ve slovním projevu spočítat, nebo je již spočítat nelze, ale je zřejmé, že dítě mluví méně, než jeho vrstevníci. Kvalita slovní zásoby představuje, jaké dítě používá slovní druhy. Jestli používá jen jeden slovní druh, zpočátku nejčastěji citoslovce a slova zvukomalebná, nebo jestli užívá slovních druhů více. Dále kvalita slovní zásoby závisí na správném porozumění daného slova a jeho užití v patřičném kontextu. Pokud má dítě porušenu slovní zásobu, užívá slova neodpovídající situaci (nerozumí jejich významu).

Stejně hledisko, kvalitativní a kvantitativní, zmiňuje i Housarová (1999) ve studiu zaměřené na hodnocení řečové produkce v předškolním věku. Ve své práci hodnotí frekvenci jednotlivých druhů slov, množství a délku vět.

V české literatuře jsem nenašla žádný zdroj, který by nějakým způsobem klasifikoval jednotlivé stupně patologie ve slovní zásobě. Každý z autorů označuje souhrnně tuto skutečnost (většinou jako snížení slovní zásoby), žádný z nich ale nevyděljuje nějaké kategorie, stupně, charakterizující vždy daný stav.

V raném předškolním období je třeba odlišit patologii od fyziologického jevu. Do určitého věku (kolem 4. roku) může docházet k různým nedostatkům v oblasti řeči z důvodu nevyzrálosti nervového systému, neobratnosti mluvních orgánů, apod. Je ale také nutné posoudit, zda nedostatek není způsoben smyslovou poruchou, orgánovým postižením, apod. (Klenková, 2006).

Patologie slovní zásoby se vyskytuje jako symptom u různých typů a forem narušené komunikační schopnosti (NKS). Bývá symptomem při opožděném vývoji řeči, u symptomatických poruch, u vývojové dysfázie. U dětí, u kterých není dominantním postižením narušená komunikační schopnost, se patologie slovní zásoby vyskytuje coby doprovodný symptom. Může tomu tak být při mentální retardaci, zrakovém postižení, sluchovém postižení, DMO⁴, u dětí se submukózním rozštěpem nebo dětí s vážným psychiatrickým onemocněním, např. schizofrenií. (Lechtá, 2002)

Příčina patologie slovní zásoby může být tedy vnitřní, kdy dítě má některé z postižení nebo je slovní zásoba narušena v důsledku vnějšího prostředí. Sovák (1984)

⁴ DMO je označení pro dětskou mozkovou obrnu

řadí mezi sociální faktory negativně ovlivňující vývoj slovní zásoby hlavně patologie výchovného prostředí. To se projevuje dědičností, patologickou stimulací (nadměrnou nebo nedostačující), a nesprávným řečovým vzorem.

V této práci se zaměřím na hodnocení slovní zásoby u dětí zdravých, bez postižení, bez vlivu sociálně patologického prostředí.

5. Možnosti hodnocení slovní zásoby u dětí

Jak bylo již uvedeno v předcházejících kapitolách, k tomu, abychom mohli úspěšně hodnotit úroveň slovní zásoby dítěte, je třeba znát určitou normu, ke které můžeme své hodnocení vztahovat.

Každý autor, zabývající se slovní zásobou u dětí, uvádí kvantitativní hodnocení, tedy přibližné množství slov, které by dítě mělo v určitém věku znát. Často ale neuvádí, jedná-li se o slovní zásobu aktivní nebo pasivní a ani zdroj, z kterého údaje získal. Jak bylo již zmíněno v předcházejících kapitolách, jedná se tedy o údaje orientační.

Při hodnocení slovní zásoby dítěte je třeba si stanovit, zda hodnotíme aktivní či pasivní složku slovní zásoby. Dále je třeba přihlídnout k celkovému vývoji dítěte (motorickému, kognitivnímu, atd.). Lze si stanovit, hodnotíme-li kvalitu či kvantitu slovní zásoby. Důležité je postihnout většinu slovních druhů a jejich frekvenci.

Hodnocení slovní zásoby je prováděno prostřednictvím nějakého konkrétního materiálu (např. testu), z něhož vychází i vyhodnocení.

Kdo může hodnotit slovní zásobu dítěte: 1. rodič (subjektivní hodnocení), 2. pedagog (orientační hodnocení), 3. logoped (specifické hodnocení). Ve třetím případě může být logoped zastoupen psychologem, foniatrem, pediatrem, lingvistou, apod.)

5.1. Hodnocení slovní zásoby rodiči

Rodiče budou chtít hodnotit slovní zásobu svého dítěte zřejmě ve chvíli, kdy se dítě svým slovním projevem vymyká vrstevníkům nebo pokud rodiče na odlišnost někdo upozorní, například mateřská škola.

Rodiče mají možnost hodnotit slovní projev dítěte z každodenní zkušenosti s ním, sledovat jeho reakce v různých situacích. Další možností je „otestovat“ své dítě pomocí některého z materiálů určeného pro rodiče.

V dnešní době existuje na trhu mnoho publikací, které doporučují rodičům, jak sledovat, případně i stimulovat, řeč svého dítěte. Kvalita těchto publikací je velice rozdílná. Z publikací, které mohou pomoci rodičům hodnotit a stimulovat vývoj svého dítěte nejen v oblasti slovní zásoby, bych doporučila:

(Pozn.: věk uvedený u titulů v závorce znamená, pro jakou věkovou skupinu je publikace určena)

Miriam Stoppardová - Otestujte své dítě aneb Jak objevit a rozvíjet schopnosti svého dítěte. Martin, Neografie 1992. ISBN 80-85186-49-7. (věk: 0 - 6 let)

Grada - edice Pro rodiče:

a)Edita Doležalová - Hry pro rodiče s dětmi. Praha, Grada 2005. ISBN 80-247-0991-0. (věk: 3 - 6 let)

b)Dana Kutálková - Vývoj dětské řeči krok za krokem. Praha, Grada 2005. ISBN 80-247-1026-9. (věk: 0 - 6 let)

c)Dana Kutálková - Jak připravit dítě do 1. třídy. Praha, Grada 2005. ISBN 80-247-1040-4. (věk: 5 - 6 let)

Dana Kutálková - Logopedická prevence. Praha, Portál 1996. ISBN 80-7178-115-0. (věk: 0 - 6 let)

Brigitte Šindelářová - Předcházíme poruchám učení, soubor cvičení pro děti v předškolním roce a v první třídě. Praha, Portál 1996. ISBN 80-85282-70-4. (věk: 3 - 7 let)

Jiřina Klenková, Helena Kolbábková - Diagnostika předškoláka, správný vývoj řeči dítěte. Brno, MC nakladatelství 2002. (věk: 3 - 6 let)

Nejedná se samozřejmě o úplný výčet možných publikací, zmínila jsem jako příklad jen některé z nich, které si myslím, že jsou dobře zpracované.

Informace, srovnání a rady mohou rodiče získat také z mnoha webových stránek, ale i zde je potřeba v první řadě zhodnotit kvalitu předkládaných informací. Ta může být opět velice různá. Za důvěryhodný zdroj považuji například stránky Pedagogicko - psychologických poraden. Níže uvedené adresy mohou také rodičům poskytnout objektivní informace.

<http://www.pyramidacek.cz/cs/ms-psychologie-predskolniho-ditete.html>

<http://www.skolnizralost.cz/pracovni-sesit.asp>

Pozn.: V důsledku velkého množství webových stránek uvádím pouze příklady, které mne zaujaly zpracováním informací.

5.2. Hodnocení slovní zásoby pedagogem

Pedagog (v tomto případě učitel/ka v mateřské škole) hodnotí slovní zásobu dítěte (potažmo celý slovní projev) z jiné pozice, než rodič. U učitele je očekávána vyšší míra objektivity, jistý profesní pohled (ví, na které oblasti se u slovní zásoby zaměřit). Ke svému hodnocení využívá specifických nástrojů k tomu určených.

Sovák (1984) shrnuje, na co by se měl pedagog zaměřit při slovním projevu dítěte. Myslím, že tyto poznatky lze aplikovat i při hodnocení slovní zásoby, coby jedné ze složek slovního projevu. Pedagog sleduje, jakých sdělovacích forem děti přednostně užívají, slovních či neslovních a jaké nedostatky se vyskytují. Pozoruje dítě v kolektivu, zaměřuje se na dítě komplexně - jeho řeč, chování, sociální vztahy, sociální zralost, smyslovou výkonnost, motoriku a stupeň smyslového vývoje. Dále zjišťuje, zda komunikační schopnosti odpovídají věku po stránce zevní i obsahové, zda převládá mluvní ostýchavost nebo pohotovost, zda se vyskytují odchylky či nedostatky v řeči.

Učitelka sleduje i poměry v rodinném prostředí - genetická zátěž, rodinné výchovné zvyklosti, mluvní vzor v rodině, citové vztahy mezi dítětem a rodiči. Jaký je vztah k mateřské škole, chodí-li dítě do ní rádo.

„ V hodnocení vývoje slovní zásoby, výslovnosti, plynulosti řeči a chápání mluveného i slyšeného se učitelka zajímá o dosažený stupeň úrovně. Kromě toho si povšimne i toho, jak dítě užívá hlasu a v neposlední řadě i jeho hudebního smyslu." (Sovák, 1984, str. 101)

Některé konkrétní nástroje určené k hodnocení slovní zásoby v předškolním věku se shodují s nástroji určenými pro rodiče nebo vychovatele. Níže uvedené publikace jsou podle jejich autorů určeny jak pro rodiče, tak pro pedagogy v mateřských školách. Pro příklad uvádím pouze některé, které považuji za dobře zpracované:

Jiřina Bednářová, Vlasta Šmardová - Diagnostika dítěte předškolního věku - co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. Praha, Computer Press 2007. ISBN978-80-251-1829-0. (věk: 3 - 6 let)

Šimonovy pracovní listy - řada metodických listů, díl 1 - 12. Kolektiv autorů, Praha, Portál 1996 - 2006. (věk: 3 - 6 let)

Brigitte Šindelářová - Předcházíme poruchám učení, soubor cvičení pro děti v předškolním roce a v první třídě. Praha, Portál 1996. ISBN 80-85282-70-4. (věk: 3 - 7 let)

Jiřina Klenková, Helena Kolbábková - Diagnostika předškoláka, správný vývoj řeči dítěte. Brno, MC nakladatelství 2002. (věk: 3 - 6 let)

Z internetových zdrojů:

<http://www.rvp.cz/sekce/2> (předškolní vzdělávání)

<http://www.rvp.cz/clanek/692/538> (hodnocení dítěte MŠ a písemná dokumentace)

Vyhodnocování závěrů provádí pedagog podle konkrétního klíče uvedeného u každého materiálu.

Péče o rozvoj slovní zásoby je dnes součástí Školního vzdělávacího programu, který má vypracovaný každá mateřská škola. V něm je určeno, jakou úroveň by slovní zásoba měla mít v určitém věku dítěte. Do denního programu mateřské školy by měly být zařazovány v průběhu celé docházky aktivity a cvičení rozvíjející slovní zásobu. Rozvoj slovní zásoby by se tak měl promítat téměř do všech činností školy.

5.3. Hodnocení slovní zásoby logopedem

Hodnocení slovní zásoby logopedem je na rozdíl od výše zmíněných specifické, objektivní. Potřebné tehdy, shledá-li škola i rodiče u dítěte odlišný vývoj, než jaký probíhá u většiny jeho vrstevníků.

Při logopedickém hodnocení lze využít pozorování, explorační metody (řízený rozhovor, dotazník), diagnostické zkoušení, testové metody, kazuistické metody (psycholog, vyšetření), rozbor školních výsledků. (Lechtá, 2003). Logoped se zaměřuje na kvalitu slovní zásoby, její kvantitu, výbavnost slov, pochopení významu, strukturaci slovníku.

Pro hodnocení úrovně slovní zásoby není v České republice žádný standardizovaný test. V cizích zemích se takové testy vyskytují, jejich překlady a aplikace na české jazykové prostředí ale není.

Na Slovensku, kde je situace obdobná, se pokoušeli jako experiment využít Peabodyho obrázkový test, jeho revidovanou verzi (PPVT - r.) z roku 1981. Test měří pasivní (receptivní) slovník dětí a dospělých. Autoři pokusné studie došli k závěru, že Peabodyho test je dobrým prostředkem k měření receptivního slovníku dětí a dospělých,

měří rozsah pasivní slovní zásoby, je screeningový, výkonový, použitelný pro široké věkové spektrum. Dokáže zachytit změny v pasivní slovní zásobě vyšetřované osoby.

V českém prostředí Svoboda, Krejčířová, Vágnerová (2001) uvádí v literatuře testy vhodné k hodnocení řeči a jazykových schopností. Tyto testy jsou buď celé, nebo jejich části využitelné také při hodnocení slovní zásoby:

1. Slovníkové zkoušky - součást verbálních testů inteligence, např. Pražský dětský Wechsler test, S-B test. Hodnotí pasivní slovník, porozumění pojmům stoupající obtížnosti.
2. Kondášova obrázkově - slovníková zkouška - určena k hodnocení kvality pasivního slovníku, tj. znalostí názvů určitých konkrétních objektů či situací. Zkouška je vhodná pro děti ve věku 5 - 7 let nebo pro děti starší, ale trpící poruchou řeči nebo mentální retardací. Lze ji využít při hodnocení slovníku při školském selhání dítěte na počátku školní docházky. Dále u dětí výchovně zanedbaných, z jiné jazykové oblasti či mentálně postižených.
3. Heidelbergský test řečového vývoje (HSET) - jedná se o vývojový test jazykových schopností, k hodnocení úrovně slovní zásoby lze využít některé z jeho subtestů. Test je určen pro děti ve věku 4 - 9 let. Dobře využitelný je při riziku opožděného vývoje řeči, při podrobnějším vyšetření školsky nezralých dětí.

V logopedické praxi se provádí klinické hodnocení slovní zásoby většinou pomocí vlastní baterie (často obrázkové), kterou si logoped sám připraví. Hodnocení by mělo postihnout všechny slovní druhy, čas na jednotlivé odpovědi by měl být limitován (lhůta mezi podnětem a reakcí nesmí být příliš dlouhá). Při hodnocení slovní zásoby se zaměřujeme na to:

- jak má dítě osvojený význam slova, co slovo přesně znamená (např. rozdíl *park* a *les*)
- výbavnost slova - vyhledání slova ve „slovníku“ na určitý podnět, nesmí být dlouhá lhůta mezi podnětem a reakcí (např. *roste to na poli, pod zemí, je to hnědé, . . . brambora*)

- strukturaci (uspořádání) v mentálním slovníku (např. *auto - loď- traktor dopravní prostředky*, synonymum pro slovo *starý*, apod.) (dle přednášek PaedDr. Blanky Housarové, Ph.D, 2009)

Logoped by měl provádět u každého klienta, alespoň orientačně vyšetření slovní zásoby.

Z jiného pohledu může hodnotit úroveň slovní zásoby lingvista, psycholog, aj. Rozpoznávání deficitů v oblasti slovní zásoby postupuje po linii: *rodič - (pediatr) - učitel/ka - logoped*.

S. Hodnocení slovní zásoby u dětí předškolního věku (praktická část)

V praktické části této práce se budu zabývat hodnocením aktivní i pasivní slovní zásoby u dětí předškolního věku.

6.1. Cíl realizovaného průzkumu

Cílem této práce je zmapovat, jak obsáhlá a jak kvalitní je slovní zásoba u dětí před nástupem školní docházky, tj. ve věku 5,5 - 7,5 let. Věková hranice je zde uvedena přibližně, pro tento konkrétní průzkum bude specifikována v kapitole o realizaci průzkumu.

Z řad předškolních pedagogů zaznívají hlasy, že se slovní zásoba dětí snižuje, omezuje se vlastní řečový projev. V tomto průzkumu bych ráda postihla, na jaké úrovni se slovní zásoba u dětí nachází, v jakých oblastech mají větší a v jakých menší nedostatky.

Všechny děti, které se průzkumu účastnily, navštěvovaly v té době mateřskou školu a připravovaly se v září nastoupit do první třídy základní školy.

6.2. Použité metody a techniky

Pro hodnocení úrovně slovní zásoby jsem se pokusila vytvořit vlastní testovací materiál⁵. Mojí snahou bylo zachytit většinu slovních druhů hodnocených v různých kategoriích. Snažila jsem se vhodně zvolit konkrétní slovní výrazy, což nebylo vždy jednoduché, a proto byl test několikrát přepracován.

Test jsem rozdělila na deset subtestů, každý subtest obsahuje zácvik, před vlastním testováním. Názvy jednotlivých subtestů jsou: 1. Klasifikace pojmů, 2. Pojmy nadřazené, 3. Doplnění řady slov (podstatná jména, slovesa), 4. Doplnění řady slov (přídavná jména, příslovce, předložky), 5. Výbavnost slov, 6. Synonyma u sloves, 7. Určování vlastností, 8. Antonyma (přídavná jména, podstatná jména), 9. Antonyma (příslovce, slovesa), 10. Určení významu slova.

Celý test je založen pouze na slovní instrukci. Záměrně neobsahuje obrázkovou podporu. Domnívám se, že obrázkový materiál ulehčuje dítěti vyhledání vhodného výrazu v jeho slovníku. Pokusila jsem se tedy vytvořit test založený pouze na slovní

⁵ Test je uveden v příloze.

instrukci, který ale klade nároky na pozornost i paměť dítěte. Nebude tedy zřejmě vhodný pro každé dítě.

Testování dětí probíhalo individuálně v mateřské škole, časový odhad pro splnění testu jsem stanovila na 25 - 30 minut. Zdrojem bylo ověřování testu na vzorku dětí (vtz. 6.3.1.). časové dotace u jednotlivých subtestů jsou uvedeny v jejich charakteristice (vtz. níže).

V následující části popíši jednotlivé subtesty a jejich vyhodnocování.

1. subtest: Klasifikace pojmů

V tomto subtestu jsem se zaměřila na vyhledávání pojmů spadajících do jedné nadřazené kategorie. Cílem bylo, aby si dítě vybavilo co nejvíce slov, která patří pod daný pojem nadřazený. Subtest se vztahuje pouze k podstatným jménům. Zaměřuje se na zjišťování pasivní slovní zásoby a převedení výrazů do slovní zásoby aktivní. To je aplikováno v několika daných okruzích.

Subtest zahrnuje pět úkolů (okruhů):

1. zelenina
2. zvířata v ZOO
3. květiny
4. potraviny
5. oblečení

Tyto úkoly obsahují konkrétní pojmy, kterými se děti často setkávají. Často se setkávají s těmito výrazy v mateřské škole. Zajímalo mě, kolik výrazů jsou děti schopny k danému okruhu vybavit. Název kategorie *potraviny* jsem zařadila záměrně, snažila se zjistit, zda děti tomuto velmi obecnému (ale ne příliš užívanému) pojmu rozumí.

Subtest byl administrován následovně: Teď ti řeknu slovo a ty se pokusíš myslet co nejvíce věcí, které toto slovo označuje. Řekneš mi, co k tomuto slovu patří.

Samotnému testování předcházel zácvik: *Ovoce* - pokus se říct, co patří mezi ovoce (jablko, hruška, švestka,...)

Hodnocení subtestu jsem zvolila třístupňové (2,1,0 body):

2 body: dítě získá dva body, pokud řekne 4 a více slov spadajících do příslušné kategorie. Za správnou odpověď jsem považovala pouze slova přímo podřazená.

1 bod: dítě získá jeden bod, pokud si vybaví 3 - 2 slova dané kategorie. Jeden bod získá i tehdy, pokud do dané kategorie přiřadí výraz, který jí nenáleží, ale zároveň vybaví 3 a více slov do okruhu spadajících. (Např. ovoce - jablko, švestka, hruška, mirkev).

0 bodů: dítě získá nula bodů, pokud si vybaví jedno nebo žádné slovo požadované kategorie. Nula bodů získá i v případě vybavení si slov neodpovídajících určenému okruhu.

Časovou dotaci pro tento subtest jsem zvolila 5 minut.

2. subtest: Pojmy nadřazené

Ve druhém subtestu jsem zvolila opačný postup, než v subtestu předchozím. Úkolem dítěte je určit podle tří předříkaných slov, co mají slova společné, jaký nadřazený pojem je bude označovat. Cílem je zjistit uspořádání slov v mentálním rovníku dítěte, schopnost vybavení si nadřazeného pojmu.

Subtest obsahuje pět úkolů:

1. bříza, lípa, dub jsou ....(stromy)
2. klavír, trubka, housle jsou ....(hudební nástroje)
3. stavebnice, panenka, auto jsou ....(hračky)
4. hokej, tenis, fotbal jsou ....(sporty)
5. autobus, vlak, tramvaj jsou ....(dopravní prostředky)

Subtest se vztahuje pouze na konkrétní podstatná jména. Mojí snahou bylo zvolit takové kategorie, s kterými se děti sice setkávají, ale v komunikaci nejsou tolik frekventované. Výjimkou je 3. úkol, kdy se děti s těmito pojmy setkávají velice často. Tut⁰ kategorii jsem zařadila záměrně, neboť se domnívám, že pokud dítě selže v kategoriích ostatních, v úkolu 3. by mělo být úspěšné. Pocit úspěchu jej pak motivuje k další práci.

Tento subtest byl administrován následovně: Teď ti řeknu několik názvů, ty pověz, jak se označují dohromady.

Pro ujasnění instrukce následoval zácvik: *Ovce, koza a kráva* jsou ....domácí zvířata.

Hodnocení subtestu jsem zvolila třístupňové (2,1,0 body):

2 body: dítě získá dva body, jestliže uvede přesné označení nadřazené kategorie.

1 bod: dítě získá jeden bod, jestliže si vybaví slovo významově blízké nebo si vybaví sloveso charakterizující funkci předříkaných výrazů (Např. *hraje se na to - místo hudební nástroje*)

0 bodů: dítě získá nula bodů, pokud si vybaví označení neodpovídající danému okruhu. Nula bodů získá i v případě, že řekne slovo stojící na stejné lexikální úrovni jako předříkané výrazy. (Např. *auto - místo dopravní prostředky*)

Doba trvání této části testuje zhruba 2 minuty.

3. a 4. subtest: Doplnění řady slov

Třetí a čtvrtý subtest mají stejné zadání, liší se pouze ve sledování odlišných slovních druhů. Ve třetím subtestu jsem se zaměřila na doplňování podstatných jmen a sloves, subtest čtvrtý se týká přídavných jmen, příslovcí a předložek.

Úkolem dítěte je doplnit do řady tří řečených slov slovo čtvrté, a to podle jakého logického klíče. Cílem subtestů je zjistit jak uspořádání slovníku dítěte, tak rozsah slovní zásoby.

Každý subtest obsahuje pět úkolů:

3. subtest:

1. ruka - hlava - noha - ....
2. radost - vztek - veselost-....
3. rohlík - houska - chleba - ....
4. volat - šeptat - mluvit - ....
5. skákat - jít - utíkat

4. subtest:

1. červená - modrá - žlutá - ....
2. teď - později - předtím - ....
3. pod - nad - na - ....
4. veliký - vysoký - hluboký -....
5. stále - často - někdy

Ve 3. subtestu jsem uspořádala úkoly 1-5 podle obtížnosti. První tři úkoly jsou zaměřené na podstatná jména, zbylé dva na slovesa. V úkolu prvním jsem zvolila Podstatná jména konkrétní, vyskytující se v bezprostředním okolí dítěte. Pro úkol druhý jsem vybrala abstraktní podstatná jména vyjadřující emoční stav. Třetí úkol obsahuje opět konkrétní podstatná jména, ale nevyskytující se v blízkosti dítěte. Úkol druhý je Podle mého názoru obtížnější než třetí, nechtěla jsem ale zařazovat za sebou dva úkoly vztahující se k podstatným jménům konkrétním. Proto jsem jejich pořadí zaměnila. Ve čtvrtém úkolu dítě doplňuje sloveso vztahující se k řeči, v úkolu pátém sloveso pohybu.

Subtest 4. navazuje na 3. subtest. Svým zadáním se nemění, mění se pouze skladba slovních druhů, které obsahuje. Doplnování řady slov u přídavných jmen, Příslovcí a předložek je podle mého názoru pro dítě těžší, než u podstatných jmen a sloves. Jedná se totiž o abstraktní výrazy vyžadující představivost dítěte. Subtest zahrnuje pět jednotlivých úkolů. V úkolu číslo jedna doplňuje dítě řadu přídavných jmen označujících barevnost předmětu. Ve druhém úkolu se jedná o doplnění příslovce časového, chronologického. Úkol třetí je zaměřen na předložky. Čtvrtý úkol požaduje Po dítěti výbavnost přídavného jména prostorového, označujícího míru, rozsah. V Posledním pátém úkolu dítě doplňuje slovo do řady příslovcí označujících časovou Pravidelnost.

Oba subtesty byly uvedeny následovně: Teď ti povím vždy tři slova a ty se Pokusíš doplnit slovo čtvrté, které se podle tebe k ostatním slovům hodí.

Pro oba subtesty probíhal jeden zácvik na podstatných jménech konkrétních: *Jablko - hruška - švestka - ....co doplníš (např. třešeň).*

K hodnocení obou subtestů jsem opět zvolila tříbodovou škálu (2, 1, 0 body):

2 body: dítě získá dva body, jestliže doplní slovo mající logický vztah ke slovům řečeným, je jim rovnocenné nebo nadřazené, splňuje všechna kritéria zadaných slov.

1 bod: dítě získá jeden bod, pokud se jedná o slovo nepřímou související. To lze v situaci, když:

a) slova jsou s odpovědí ve funkčním vztahu (např. skákat - jít - utíkat - *ohy)

b) slova a odpověď jsou v částečném vztahu (např. rohlík - houska - chleba ~~ Pekárna)

c) slova a odpověď vyjadřují správný vztah, ale rozdílný slovní druh (např.

radost - vztek - veselost - *smutný*)

d) odvození odpovědi je ze zadaných slov (např. skákat - jit - utíkat - *jí*,
rychle)

0 bodů: dítě získá nula bodů, jestliže slovo nemá žádnou souvislost se slovy zadanými, nebo je přímo jedním z nich.

Trvání jednoho subtestu je 3 minuty.

5. subtest: Výbavnost slov

Pátý subtest se zabývá výbavností činností (tedy sloves) vázaných na určitá, dětem »fatá prostředí. Snahou je zjistit obsáhlost aktivního slovníku ve spojení s konkrétní situací.

Dítěti je zadáno slovo (konkrétní místo), jeho úkolem je vyjmenovat co nejvíce činností, které může na tomto místě dělat.

Soubor zahrnoval pět míst (úkolů):

1. Co můžeš dělat ve školce?
2. Co se dělá v kuchyni?
3. Co můžeš dělat v lese?
4. Co se dělá v koupelně?
5. Co se dělá v obchodě?

Zvolila jsem dvě prostředí ^{domácí, interiérová (kuchyň,} ^{domácí, interiérová (kuchyň,}
Wpelná, A tři prostředí exteriéru, vnější (les, školka, obchod). Prostředí školky jsem
^ dila proto, že mým záměrem je provádět tento test v mateřských školách,
^ pokládám tedy, že je to prostředí pro děti poměrně známé. Prostředí lesa jistě završ.
* osobní zkušenosti dítěte. Les jsem zařadila záměrně, neboť mne zajímalo, p o h y b u j
* děti v tomto prostředí, jakým způsobem a jakou s ním mají zkušenost. Kuchyně a
k^opelna by měla být místa pro děti velmi blízká. Zde mne zajímalo, jsou.i deti
sni^{ho} Pny vybavit si širší škálu činností, než jen např. ^v • „^{nanř} ^v ^ř ^{ení} ^a ^{my} ^{tí}. Prostředí obchodu je
dítěti * opět poměrně známé, zde také bylo ^m < ⁿ ⁿ ^{ci} ^{em} ^z ^h ^o ^d ⁿ ^o ^t ⁱ ^t ^í ^r ^o ^s ^a ^h ^p ^o ^u ^ž ⁱ ^t ^ý ^c ^h
^v ^y ^r ^a ^z ^ů vztahujících se k tomuto místu.

Subtest byl zadán tímto způsobem: Teď ti řeknu nějaké místo a pokusíš se

^ s l e t co nejvíce činností, které na tom místě můžeš dělat.

Následoval zácvik: Co můžeš dělat na hřišti? (*skákat, stavět z písku, běhat, lézt,...*).

Tento subtest je hodnocen třístupňově (2, 1, 0 body):

2 body: dítě dosáhne dvou bodů, pokud vyjmenuje tři a více činností odpovídajících danému místu.

1 bod: dítě získá jeden bod, jestliže vyjmenuje činnosti dvě.

0 bodů: dítě získá nula bodů, pokud řekne jednu nebo žádnou činnost odpovídající místu.

Čas určený pro tento subtest je 4 minuty.

6. subtest: Synonyma u sloves

Šestý subtest je zaměřen na kvalitu slovní zásoby, chápání významu slov, rozlišení jednotlivých nuancí. Děti mají za úkol najít vhodné synonymum⁶ ke slovu Předříkanému.

Mým cílem bylo zjistit, chápou-li děti význam slova správné, a jsou-li schopné vyhledat vhodný ekvivalent.

Při výběru slov jsem pracovala s frekvenčním slovníkem mluvené češtiny, snažila jsem se vybrat slova se střední a nižší frekvencí výskytu. Zároveň se ale muselo říkat o slova dětem blízká. Do subtestu jsem zadala vždy frekventovanější variantu slova, aby děti museli hledat výraz, který tak často neužívají.

Subtest opět zahrnoval pět úkolů (slov):

1. kouká se
2. zlobí se
3. směje se
4. třese se
5. chodí

Subtest jsem administrovala následovně: Teď ti povím vždy jedno slovo, ty se pokusíš vymyslet slovo, které znamená to samé, ale zní jinak.

Před samotným testováním proběhl opět zácvik. Jak jinak můžeš říci slovo *běžP*.
-•utiká.

⁶ synonymum - slovo stejného významu (obsahu) ale jiné formy.

⁷ frekvenční slovník mluvené češtiny - Čermák, F. a kol., Karolinum, Praha 2007

Pro hodnocení tohoto subtestu jsem zvolila tříbodovou stupnici (2, 1, 0 body):

2 body: dítě získá dva body, pokud slovo je plně významově shodné se slovem řečeným.

1 bod: dítě získá jeden bod, jestliže:

a) se jedná o slovo s podobným, ovšem ne totožným významem. (Např.

kouká s *Q-mrká*)

b) se jedná o synonymum použitelné, ale jen v jedné konkrétní situaci (Např.

třese *se-bojí se*) jedná se o synonymum, které je ale převedeno na jiný slovní druh (Např.

zlobí se *-je našívány*)

0 bodů: dítě získá nula bodů, pokud se jedná o slovo významově naprosto ^{ne}shodné.

Délka trvání subtestu je zhruba 2 minuty.

7- subtest: Určování vlastností

Subtest sedmý testuje významy u přídavných jmen. Dětem je zadán název konkrétní věci (jevu), jejich úkolem pak je říci co nejvíce přídavných jmen (vlastností) charakterizujících zadaný výraz. Volila jsem názvy konkrétních předmětů (jevů), pro lepší představivost dětí.

Subtest obsahoval pět úkolů (jevů):

1- Jaký může být strom?

2- Jaké může být oblečení?

3- Jaké může být zvíře?

4- Jaké může být jídlo?

5- Jaká může být pohádka?

Důležité je zdůraznit, že nechceme po dětech, aby vyjmenovávaly, co konkrétně zadané kategorie patří. Ale aby se držely úkolu, vyjmenovat vlastnosti, které může ^{etní} kategorie mít. Určování vlastností vyžaduje abstraktní představivost.

Subtest jsem administrovala takto: Teď ti řeknu slovo a ty mi řekneš, jaká ta věc ^{2e} může být. Pokusíš se vymyslet co nejvíce slov, jaká by ta věc mohla být.

Pro názornost následoval nácvik: Jaký může být dům? ....*starý, vysoký, cihlový, opravený*. Děti jsou upozorněny, aby se snažily neopakovat slova, která již jednou řekly.

Hodnocení má tři stupně (2, 1, 0 body):

2 body: dítě získá dva body, pokud odpoví dvě a více vlastností. Slova (vlastnosti) se musí přímo vztahovat k zadanému výrazu.

1 bod: dítě získá jeden bod, jestliže:

- a) odpoví jednu vlastnost přímo se vztahující k zadanému výrazu
- b) odpovídá více vlastností spadajících ale stále do stejné slovní kategorie

(^oapř. barvy -*je červený, modrý, zelený*)

c) použije jednu odpověď dvakrát za sebou

0 bodů: dítě získá nula bodů, jestliže:

- a) neřekne žádné slovo
- b) říká slovo logicky se nevztahující k zadanému výrazu
- c) použije-li stejnou odpověď třikrát a více za sebou

Čas určený pro subtest je 4 minuty.

⁸⁻ a ^{9.} subtest: Antonyma

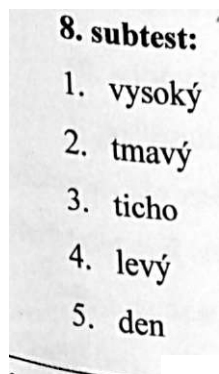
^v obou těchto subtestech mají děti za úkol vybavit si vždy jedno antonymum⁸

^k Udanému slovu. Subtesty se od sebe liší skladbou slov, ke kterým je třeba protiklad dvořit.

^v subtestu číslo osm jsem se zaměřila na přídavná jména a podstatná jména abstraktní. Domnívám se, že v těchto kategoriích je určení antonyma jednodušší.

^{Subt} est devět zahrnoval vytváření protikladů u sloves a příslovčí. Každý ze subtestů

^o bsahuje pět úkolů (zadaných slov).

^o Antonymum - slovo opačného významu

9. subtest:

1. silně
2. rozsvítit
3. zavřít
4. brzy

5. odjet

Mým cílem je zjistit, chápou-li děti přesně význam řečeného slova, zdali jsou schopné vyhledat ve svém slovníku adekvátní výraz označující slovní protiklad.

Subtesty jsem administrovala takto: Teď ti povím slovo a ty mi řekneš slovo, které

Mámená opak, opačnou věc.

Nutný je opět zácvik předcházející samotnému testování. Zácvik jsem provedla na

Přídavném jméně *rychlý* - jaký je opak ke slovu *rychlý*? ...*pomalý*.

Hodnocení je stanoveno opět tříbodové (2, 1,0 body):

2 body: dítě získá dva body, pokud vyhledané protikladné slovo odpovídá Z^adanému výrazu ve všech kategoriích. Každý výraz má pouze jednu protikladnou V^anantu, výjimkou je slovo *ticho*, kde jako antonymum lze uzнат i více výrazů (např.

r^Qmus > *hl^uuk*, *rambajs*, *lomez*, apod.)

¹ bod: dítě dosahuje jednoho bodu, jestliže vytvoří slovo nepřesné, ale významově blízké, musí být ale antonymem (např. *den* - *večer*)

0 bodů: dítě nezíská žádný bod, pokud vytvoří:

- a) synonymum k zadanému výrazu
- b) odvozeninu od zadaného výrazu
- c) vytvoří antonymum pomocí předpon - ne, -ni, přidaných k zadávanému

SloVU (naP^f- *zavřít* - *nezavřít*).

masová náročnost každého ze subtestů je zhruba 2 minuty.

10. subtest: Určení významu slova

V Posledním, desátém subtestu, zaměřuji pozornost na schopnost dětí nejen P^oc^hopit, ale zpětně verbálně vyjádřit význam konkrétního slova. Zda si děti dokáží

P Ostavit pod určitým slovem jeho obsah.

P^ro subtest jsem vybrala pět slov. Dvě podstatná jména (jedno konkrétní a jedno

T^ak^tn^o, dvě přídavná jména (označující lidskou vlastnost a konzistenci) a jedno

sloveso. Při výběru jsem se zaměřila na výrazy dvojího druhu: 1) výrazy často užívané V dnešní době, ale spíše dospělými, dítě je samozřejmě vnímá, ale tak často samo zase neužívá. Jednalo se o slova *cédéčko*, *kliknout*, *hustý*. 2) výrazy užívané často v dětské literatuře, hlavně pohádkách, dítě je v běžném životě ale také příliš samo neužívá. Byla to slova *pyšný*, *lež*.

Úkolem dětí bylo, vysvětlí, co nejpřesněji řečené slovo. Subtest jich obsahoval pět:

1. cédéčko
2. kliknout
3. lež
4. pyšný
5. hustý

Subtest je zadáván následovně: Teď ti řeknu vždy jedno slovo, ty se pokusíš říct, co to znamená. Když ti řeknu vzuy

Popsat co nejpřesněji, co toto slovo znamená.

Testování předcházelo z cvik: slovo *lžíce* - co znamená toto slovo ? .... *železná kulatého tvaru, s kterou mohu jíst polévku.*

Hodnocení zahrnuje tříbodovou stupnici (2, 1, 0 body):

Významy jednotlivých slov hodnotím podle charakteristiky uvedené ve slovníku.

2 body: dítě získá dva body, pokud vysvětlení slova je přesné.

1 bod: dítě získá jeden bod, pokud vysvětlení významu slova je blízké, ovšem ne zcela přesné.

0 bodů: dítě získá nula bodů, pokud nezná význam slova nebo určí význam

zodpovídající.

Významy slov:

*cédéčko - (stříbrné) kolčátko, které po vlození do přístroje hraje hudbu, mluvené

kliknout (nebo pouští film)

kliknout - zmáčknout, stisknout tlačítko na myši u počítače

lež - a) nepravdivé tvrzení, výrok, záměrné zapírání skutečnosti

b) 2. os., č. j., **rozkazovacího** způsobu slovesa *ležet*

pyšný - a) namyšlený, povyšující se nad druhé, často také zlý

b) hrdý na někoho, na něco, mít radost z něčího úspěchu

hustý - a) tekutá hmota pevnější konzistence, opak konzistence

b) přenesený význam - nespecifický, lze jej užít zároveň v protichůdných situacích. Výraz obdivu (údivu) někoho nad něčím. (Např. *hustý* ve smyslu velice dobrý, *hustý* ve smyslu hodně špatné - závisí na kontextu)

U všech subtestů platí, že dítěti jsou zadávány úkoly všechny, a to i přesto, jestliže nezná odpověď u několika po sobě následujících.

Celkově lze shrnout, že test je zaměřen na tři hlavní okruhy ve slovní zásobě: 1. výbavnost (subtest 1,3,4,5) 2. významy (subtest 6,7,8,9,10) 3. strukturace slovníku (subtest 1,2).

6.3. Příprava a ověřování testového materiálu, časový harmonogram

Z tabulky 6.1., uvedené níže, je patrné, že práce na diplomové práci byla rozvržena do několika měsíců. V prvním období se jednalo převážně o přípravu a studium literatury a materiálů ke zpracování teoretické části. V období dle ní pak příprava a zpracování části praktické. Vlastní praktická část pak probíhala ve dvou fázích - fází přípravné a fází realizační. Fáze přípravná trvala zhruba dva měsíce, fáze realizační měsíce tři.

Dále bych se ráda podrobněji zmínila o přípravě a průběhu praktické části diplomové Prae. Jak jsem uvedla výše, dělila se na dvě fáze, přípravnou a realizační.

6.3.1. Přípravná fáze

V první etapě bylo zapotřebí vymezit, jaké subtesty by měl samotný test obsahovat. Základním požadavkem bylo, aby postihl úroveň slovní zásoby vs spektru slovních druhů. Za druhý důležitý aspekt jsem považovala vytvoření takových skupin úkolů, aby bylo možné sledovat úroveň slovní zásoby v několika kategoriích. Jednalo se o vybavnost slov, určení významu a strukturaci slovníku.

Právě proto, že jsem chtěla zachovat tyto podmínky, je počet subtestů poměrně vysoký a o deset v celém testu, v úpravách testu jsem se snažila o jejich udržení, komplexnosti to ale nakonec nebylo možné.

Test je určen pro děti předškolního věku, v posledním ročníku materské školy, tedy pro děti, kteří mají v nastávajícím školním roce nastoupit do první třídy základní školy. Tím je omezen i věk dětí. Věkovou hranici jsem určila jako 5,5 do 7 let za předpokladu, že se vyskytují děti, které dovrší šestého roku těsně před nástupem do základní školy a naopak i děti s odkladem školní docházky, nastupující ve věku i více jak sedmi let.

Při vytváření testu jsem vycházela z Heidelbergského testu vývoje řeči. Mým cílem bylo vytvořit materiál, který by nepoužíval obrázků. Myslím, že zraková opora napomáhá vybavnost slov. Chtěla jsem vyzkoušet, jak děti reagují pouze na slovní materiál jako například -hopné pracovat i se složitějšími slovními druhy (nap, příslovce, předložky) bez obrazového vzoru. H-S-E-T obsahuje subtesty vztahující se ke slovní zásobě, jinak je ale pracován jako kompaktní celek. Pro svůj test jsem tedy využila heidelbergské subtesty číslo sedm (klasifikace pojmů) a dvanáct (doplňování řady slov).

Jak bylo již řečeno výše, rozdělila jsem test na deset subtestů. Všechny subtesty se opírají pouze o slovní instrukci, což klade velké nároky na pozornost a soustředění dítěte. Ožitou roli zde hraje i paměť, zvláště v některých subtestech, kdy dítě musí udržet v paměti po určitou dobu i tři řečená slova. Předpokládala jsem tedy vyšší unavitelnost ke slovnímu testu, proto jsem mezi poslední subtesty zařadila subtesty jednodušší, méně náročné na paměť.

Nerozsáhlejšími úpravami prošel test při výběru slov vhodných k testování. Po «
• «
e by, test několikrát upravován. Při výběru slov jsem pracovala jako s frekvencí mluvené češtiny, tak jsem se snažila vybírat slova dětem blízká, ovšem ne rutinní.

Mys.^{TM}, že slova (a potažmo) kategorie, které mají děti dobře osvojené, by neměly p_{HHS} vysokou výpovědní hodnotu. Snažila jsem se vycházet z prostředí mateřské školy, současné doby, ale i dětské literatury.

Po vytvoření podoby testu bylo nutné sestavit, záznamový arch pro zaznamenávání odpovědí a výsledků jednotlivých dětí. Záznamový arch, viz. příloha č. 2) obsahuje dvě strany formátu A4.

Posledním krokem přípravné fáze bylo ověření sestaveného testu na malém vzorku dětí. Tento pretest¹⁰ mě, za úkol ověřit srozumitelnost testu, míru obtížnosti a potvrdit časovost < 0 « pro jednotlivé subtesty. Pretest jsem vyzkoušela se dvěma dětmi, chlapcem a dívkou ve věku 5,5 a 7,2 let. Oba tyto věky patří k mezním hranicím u dětí nastupujících od nového školního roku do první třídy základní školy. Proto jsem je zvolila pro svůj pretest.

6.3.2. Realizační fáze

Ještě před dokončením finální podoby testu jsem kontaktovala dvě pražské mateřské školy » jednu mimopražskou, s dotazem ohledně testování dětí. Mateřské školy souhlasily s provedením testů, měly ale požadavek zachování anonymity. Proto ani zde neuvádím jejich konkrétní názvy a sídla.

Požadavkem pro zařazení do testovaného souboru bylo, aby dítě bylo «have, bez jakéhokoliv menšího nebo smyslového posízení. Dále, aby navštěvovalo beznou Mateřskou školu, minimálně od začátku školního roku (určitá homogenní skupina).

Každá z mateřských škol mi poskytla pro testování jednu třídu žáků před nástupem do první školy. První předškolní třída měla zapsáno 28 dětí, druhá 25 dětí a třetí 15 dětí. Počet psaných dětí ale neodpovídá počtu jejich pravidelně docházejících. Vhodnost pro testování splňovaly všechny děti.

Testování v jednotlivých mateřských školách se uskutečnilo v průběhu měsíce února. 1. Úně jsem do každé mateřské školy p_B, a několikrát, nepodařilo se mi, ani v jednom případě, otestovat celý soubor třídy. Svoji roli zde sehrála típnost dětí v zimním období i velmi nepravidelná docházka některých z nich. Z celkového počtu bylo nakonec otestováno 50 dětí.

Věk dětí jsem zaznamenávala v rocích i měsících a to ve formátu počet let, desetinná čárka a počet měsíců. (Např. 6,5 let = 6 let a 5 měsíců).

¹⁰ Pretest –

»Pretest“, ověření testu na malém vzorku dětí

6.4. Získávání a analýza dat

Testování dětí v mateřských školách probíhalo během měsíce února a to převážně v dopoledních hodinách, kdy byly děti schopné většího soustředění se. Jednalo se o individuální práci s dítětem, průměrná délka jeho testování činila 25 - 30 minut.

Z celkového souboru padesáti otestovaných dětí převažovali chlapci, jejich počet činil 34. Počet dívek byl 16.

Tab. 6.2. Počet testovaných dětí dělený dle pohlaví v jednotlivých MŠ

S a t ě g g š k ^	<u>Chlapci</u>	<u>Dívky</u>	Celkem dětí
MSI	19		27
M g T —			11
MŠT			12
Celkový počet dětí v R v a n é m souboru	34	16	50

Věkové rozmezí souboru se pohybovalo od 5,6 do 7,1 let. Kvantitativní zastoupení dětí v jednotlivých věkových kategoriích je uvedeno v tabulce níže. Uspořádání je vzestupné, tj. dítě D1 je nejmladším v souboru, dítě D50 nejstarším.

Tab. 6.3. Zastoupení v souboru dle věku dětí

	Věk (rok, měsíc)
Di	5,6
	5,7
~D3_	5,7
~D4	5,7
Di	5,8
	5,8
D7	5,9
J r ^	5,9
D9 .	5,9
~D10	5,10
	5,10
	6,0
2 j T	6,0
J J 4	6,0
- s i n	6,0
JST7	6,1
	6,1
	6,1
	6,1
	6,1
	6,1
	6,1
	6,2
jJ24	6,2
j § r	6,2
_U26	6,2
	6,2
JJ28	6,2
TnK	6,2
j g r	6,2
	6,3
	6,3
	6,3
	6,3
	6,3
t n *	6,3
	6,4
m » ^	6,4
JĎ39	6,5
D4ff	6,6
Si1	6,6
Ď4E	6,6
Dii	6,7
	6,7
	6,7
	6,8
	6,8
ffr^	6,8
J g p	6,8
	6,10
L g r ^	7,1
	7,1

uvedeno výše, věk je uveden ve formátu: počet let, desetinná čárka a počet dosažených měsíců.

Rozdělíme-li skupinu podle věku po rocích, můžeme sledovat, jak početné podsoubory vzniknou. V kategorii 5,6 - 5,10 let bylo testováno 11 dětí, v kategorii 6,0 - 6,10 let testováno 10 dětí, v kategorii 7,1 let pak 2 děti. Nejpočetnější skupinu v celém souboru testovaných tedy tvořily děti ve věku od 6 let do 6 let a 10 měsíců.

Dále bych se ráda zmínila o celkové úspěšnosti dětí v jednotlivých subtestech. Vyhodnocení a komentáře k průběhu každého subtestu zvlášť, budou podrobněji popsány v příloze. V následující tabulce shrnuji bodovou úspěšnost celého testovaného souboru dětí, ve všech dílčích subtestech a celkový bodový zisk za celý test. Maximální počet dosažených bodů u jednoho subtestu je deset. Maximálně dosažený bodový zisk v celém testu činí sto bodů. z důvodu velikosti tabulky, větší než formát jedné stránky, je tabulka rozdělena do dvou na sebe navazujících částí.

Tab. 6.4. Bodový zisk testovaného souboru v jednotlivých subtestech, v celém testu

Ubu i_	2.sbt.	3.sbt.	4.sbt.	5.sbt.	6.sbt.	7.sbt.	8.sbt.	9.sbt.	10.sbt.	Celkem
10	6	9	7	8	10	10	10	9	8	87
10	6	10	5	8	7	5	6	8	5	70
7	10	7	7	10	8	10	7	8	8	82
5	7	5	4	10	2	6	6	0	3	48
10	7	8	8	10	6	10	8	8	8	83
5	6	8	4	6	6	10	6	8	2	61
6	8	10	6	9	2	8	4	7	5	65
10	8	6	6	8	4	8	10	6	4	70
9	8	8	4	8	4	7	7	6	6	67
8	10	7	6	5	6	9	5	9	7	72
10	10	7	5	7	7	6	8	8	8	76
8	10	9	7	10	9	8	10	8	9	88
0	8	6	7	3	4	5	10	8	7	58
2	9	8	8	6	7	6	10	9	10	75
	9	8	8	10	8	9	8	8	8	86
7	10	8	4	7	6	10	10	10	3	75
	8	7	10	9	2	10	7	8	10	81
10	9	4	10	9	6	7	10	9	10	84
8	6	3	6	7	4	7	6	5	5	57
	2	5	0	9	0	3	1	0	2	26
5	10	4	3	5	6	5	8	6	4	56
8	8	6	5	10	8	10	5	8	6	74
	10	7	7	7	6	9	10	10	3	78
J0	5	4	8	6	7	8	10	10	8	76
	10	10	6	8	7	5	8	8	10	79
	10	6	4	6	2	6	10	9	10	72
10	9	8	3	6	4	6	8	9	6	69

11 sbt. – jčí zkratka pro subtest

D&T	1.sbt.	2.sbt.	3.sbt.	4.sbt.	5.sbt.	6.sbt.	7.sbt.	8.sbt.	9.sbt.	10.sbt.	Celkem
D2T	7	10	7	5	2	5	4	5	8	7	60
1)29	9	8	9	8	6	5	8	7	6	7	73
	10	7	5	6	6	6	3	5	8	5	61
	10	4	5	2	8	3	6	3	4	3	48
	3	8	4	3	5	5	7	8	8	5	56
D3T	7	10	8	4	6	2	5	8	10	9	69
j g r	5	3	5	2	4	1	5	3	3	4	35
D3T	10	10	5	7	7	8	10	10	9	8	84
D3T	10	10	9	6	8	5	6	10	9	8	81
i g r	8	9	6	8	9	7	10	6	9	9	81
] g r	8	9	4	9	7	6	10	7	7	9	76
J)39	10	9	8	6	10	6	7	8	7	7	78
JMO	5	10	8	10	5	10	9	10	10	7	84
	6	5	8	5	7	0	4	8	5	3	51
D42	7	7	7	4	7	0	5	7	9	6	59
E)43	9	10	9	6	7	5	10	8	8	7	79
D44	4	5	3	4	7	2	3	2	6	6	42
J345	9	8	7	9	6	4	10	7	10	7	77
D46	10	9	7	2	9	3	10	8	6	6	70
J)47	8	10	10	9	9	8	10	10	10	10	94
	8	6	3	4	4	3	1	3	6	0	38
D49	10	3	6	7	5	4	3	7	7	6	58
	10	9	8	6	10	7	10	9	9	10	88

Z tabulky je možné vyčíst, jaká byla úspěšnost dětí v jednotlivých subtestech. Každý z těchto subtestů bude dále samostatně rozebírán a porovnána u něj úspěšnost jednotlivých dětí.

Z bodového hodnocení za celý test můžeme pozorovat, že vyšší bodový zisk není nijak závislý na věku dítěte. Pokud přihlédneme ke skutečnosti, že všechny testované děti navštěvují mateřskou školu (tudíž u nich probíhá podobné vzdělávání v oblasti řeči a jazyka), pak lze usuzovat, že výraznou roli při rozvoji slovní zásoby hraje výchova v rodině a přístup k dítěti. Nižší výsledné bodové hodnocení se objevovalo často u dětí, jejichž rodinné prostředí není podle informací mateřské školy příliš podnětné. Bylo by možné diskutovat, nakolik se zde projevuje genetická zátěž či nakolik se jedná o „zdeděné“ výchovné postupy, které rodiče své děti aplikují. Míra úspěšnosti nezávisela na socioekonomickém statutu rodiny.

Následující tabulka shrnuje minimální a maximální bodový zisk souboru v celém testu, Poměrnou úspěšnost ve skupině a směrodatnou odchylku. Protože maximální bodový zisk v celém testu činí sto bodů, nepovažuji za nutné přepočítání získaných výsledků na procenta, neboť to odpovídá počtu dosažených bodů.

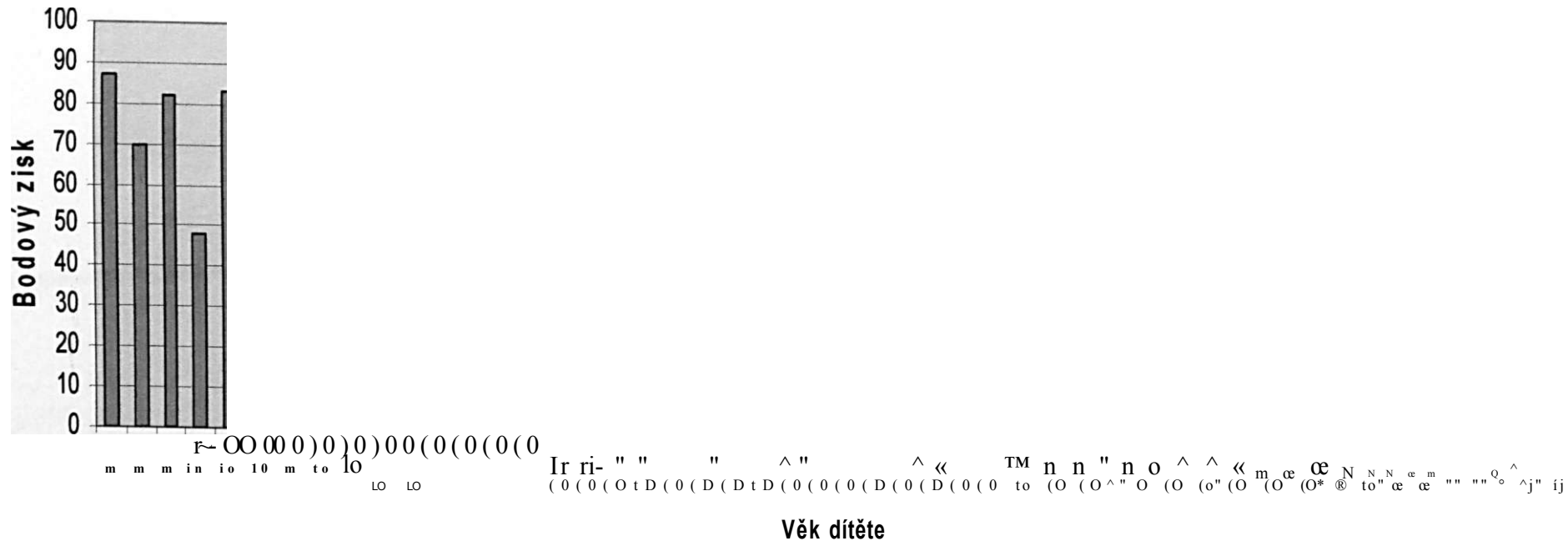
Tab. 6.5. Bodové zisky skupiny za celý test

	Počet bodů
-Minimální bodový zisk	26
-Maximální bodový zisk	94
-průměrný bodový zisk	69,14
-Směrodatná odchylka	14,89431

Z tabulky lze vysledovat výrazný rozdíl mezi minimálním a maximálním bodovým ziskem. Průměrná úspěšnost sledovaného souboru se přibližuje 70%.

Graf 6. /.- Úspěšnost dětí v celém testu ve vztahu k jejich věku

Bodové hodnocení v celém testu ve vztahu k věku dětí

Za další aspekt při vyhodnocování jsem si zvolila pohlaví dětí. V tabulkách níže uvedených můžeme sledovat, jak se liší úspěšnost v jednotlivých subtestech i celku, zvlášť u dívek a zvlášť u chlapců. Protože se počty testovaných dětí v obou skupinách výrazně liší, bude pro potřeby hodnocení nejdůležitější průměrný zisk za každou skupinu.

Tab. 6.6. Dívky bodové zisky v jednotlivých subtestech, v celku

Dítě	1.sbt.	2.sbt.	3.sbt.	4.sbt.	5.sbt.	6.sbt.	7.sbt.	8.sbt.	9.sbt.	10.sbt.	Celek
D1	10	6	9	7	8	10	10	10	9	8	87
D5	10	7	8	8	10	6	10	8	8	8	83
D14	2	9	8	8	6	7	6	10	9	10	75
JDJ/7	10	8	7	10	9	2	10	7	8	10	81
JD24	10	9	4	10	9	6	7	10	9	10	84
	10	5	4	8	6	7	8	10	10	8	76
	10	9	8	3	6	4	6	8	9	6	69
D29	9	8	9	8	6	5	8	7	6	7	73
D30	10	7	5	6	6	6	3	5	8	5	61
J)36	10	10	9	6	8	5	6	10	9	8	81
	10	9	8	6	10	6	7	8	7	7	78
j g r ^		10	8	10	5	10	9	10	10	7	84
	6	5	8	5	7	0	4	8	5	3	51
JJ44	4	5	3	4	7	2	3	2	6	6	42
J§0	8	10	10	9	9	8	10	10	10	10	94
	10	9	8	6	10	7	10	9	9	10	88
E g r	8,4	7,9	7,3	7,1	7,6	5,7	7,3	8,3	8,3	7,7	75,4

2 tabulky lze vyčíst, že dívky mají vyrovnaný výkon téměř ve všech subtestech.

XMmkou je 6. subtest, kdy dosáhly nejnižšího bodového průměru. Tento průměr ale není nijak výrazně. Nejvyššího průměrného bodového zisku dosáhly dívky v 1. subtestu.

^o2 díl mezi nejlépe a nejhůře zvládnutým subtestem činil v průměru 2,7 bodů.

V celkovém hodnocení dívky získaly průměrně 75 bodů, tj. úspěšnost v testu činila 5%.

¹³ P_S p'c - zkratka označující bodový průměr skupiny za jednotlivý subtest
' - zkratka označující bodový průměr skupiny za celý test

Tab. 6.7. Chlapci bodové zisky v jednotlivých subtestech, v celku

1.sbt.	2.sbt.	3.sbt.	4.sbt.	5.sbt.	6.sbt.	7.sbt.	8.sbt.	9.sbt.	10.sbt.	Celek
10	6	10	5	8	7	5	6	8	5	70
7	10	7	7	10	8	10	7	8	8	82
5	7	5	4	10	2	6	6	0	3	48
5	6	8	4	6	6	10	6	8	2	61
6	8	10	6	9	2	8	4	7	5	65
10	8	6	6	8	4	8	10	6	4	70
9	8	8	4	8	4	7	7	6	6	67
8	10	7	6	5	6	9	5	9	7	72
10	10	7	5	7	7	6	8	8	8	76
8	10	9	7	10	9	8	10	8	9	88
0	8	6	7	3	4	5	10	8	7	58
10	9	8	8	10	8	9	8	8	8	86
7	10	8	4	7	6	10	10	10	3	75
8	6	3	6	7	4	7	6	5	5	57
4	2	5	0	9	0	3	1	0	2	26
5	10	4	3	5	6	5	8	6	4	56
8	8	6	5	10	8	10	5	8	6	74
9	10	7	7	7	6	9	10	10	3	78
7	10	10	6	8	7	5	8	8	10	79
9	10	6	4	6	2	6	10	9	10	72
7	10	7	5	2	5	4	5	8	7	60
10	4	5	2	8	3	6	3	4	3	48
3	8	4	3	5	5	7	8	8	5	56
7	10	8	4	6	2	5	8	10	9	69
5	3	5	2	4	1	5	3	3	4	35
10	10	5	7	7	8	10	10	9	8	84
8	9	6	8	9	7	10	6	9	9	81
8	9	4	9	7	6	10	7	7	9	76
7	7	7	4	7	0	5	7	9	6	59
9	10	9	6	7	5	10	8	8	7	79
9	8	7	9	6	4	10	7	10	7	77
10	9	7	2	9	3	10	8	6	6	70
8	6	3	4	4	3	1	3	6	0	38
10	3	6	7	5	4	3	7	7	6	58
7,5	8,0	6,5	5,2	7,0	4,8	7,1	6,9	7,2	5,9	
										66,2

Chlapci dosáhli v jednotlivých subtestech širší spektrum bodového hodnocení než dívky. Průměrně nejméně úspěšní byli v 6. subtestu, nejvyššího bodového hodnocení dosáhli v 10. subtestu. Průměrný bodový rozdíl mezi nejlépe a nejhůře zvládnutým subtestem činí 3,2 bodů, což je téměř srovnatelné s dívkami.

V celkovém hodnocení testu získali chlapci v průměru 66,2 bodů, v testu tedy byli úspěšní zhruba na 66%.

Pro přehlednější srovnání výkonů dívek a chlapců uvádím následující tabulku.

Tab. 6.8 Porovnání průměrné úspěšnosti dívek a chlapců v jednotlivých subtestech, v celku

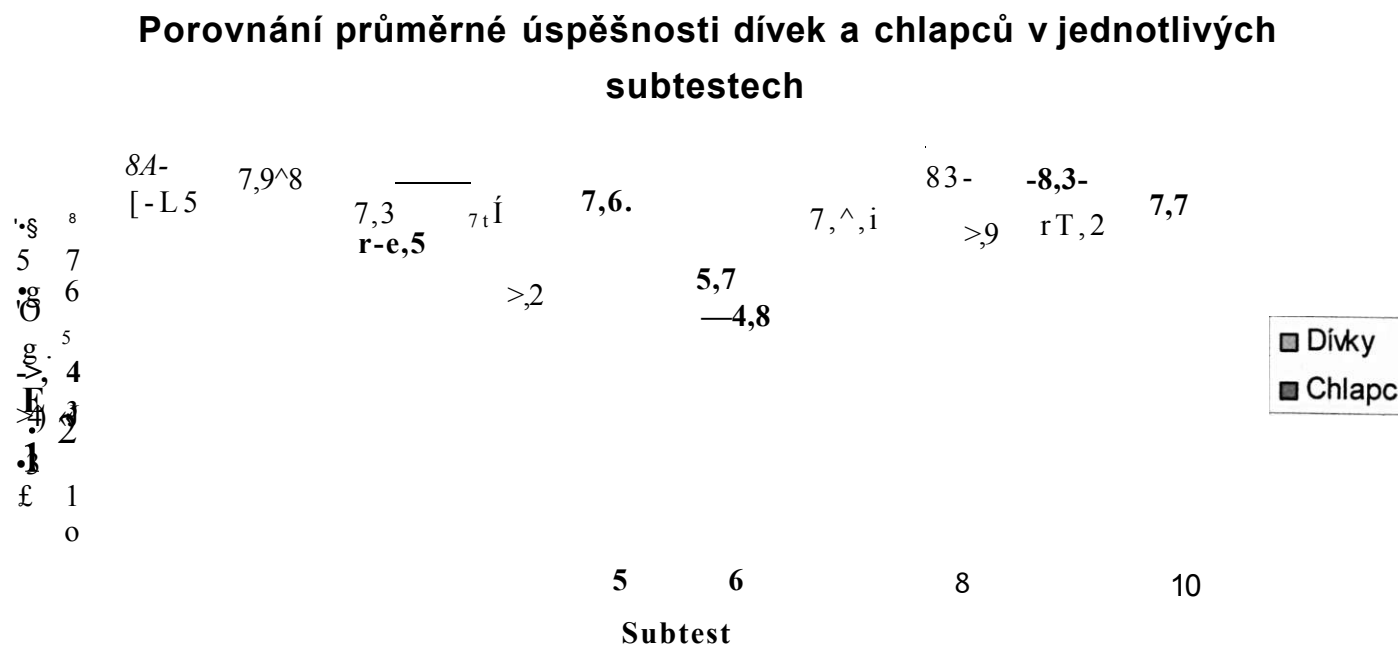
	1.sb.	2.sb.	3.sb.	4.sb.	5.sb.	6.sb.	7.sb.	8.sb.	9.sb.	10.sb.	Celek
Dívky	8,4	7,9	7,3	7,1	7,6	5,7	7,3	8,3	8,3	7,7	75,4
Chlapci	7,5	8,0	6,5	5,2	7,0	4,8	7,1	6,9	7,2	5,9	66,2
Soubor	7,8	8,0	6,8	5,8	7,2	5,0	7,2	7,3	7,5	6,5	69,1

Při porovnání průměrného výkonu dívek a chlapců v jednotlivých subtestech je patrné, že chlapci dosáhli téměř ve všech úkolech nižšího bodového hodnocení, než dívky. Výjimkou je 2. subtest, kdy chlapci získali o jednu desetinu bodu více, což ale považuji za zanedbatelný rozdíl. Obě skupiny se shodují v 6. subtestu, kde byly výkony v obou případech nejnižší. Při nejvyšší úspěšnosti se ale skupiny rozcházejí, dívky nejlépe uspěly v 1. subtestu, chlapci ve 2. subtestu.

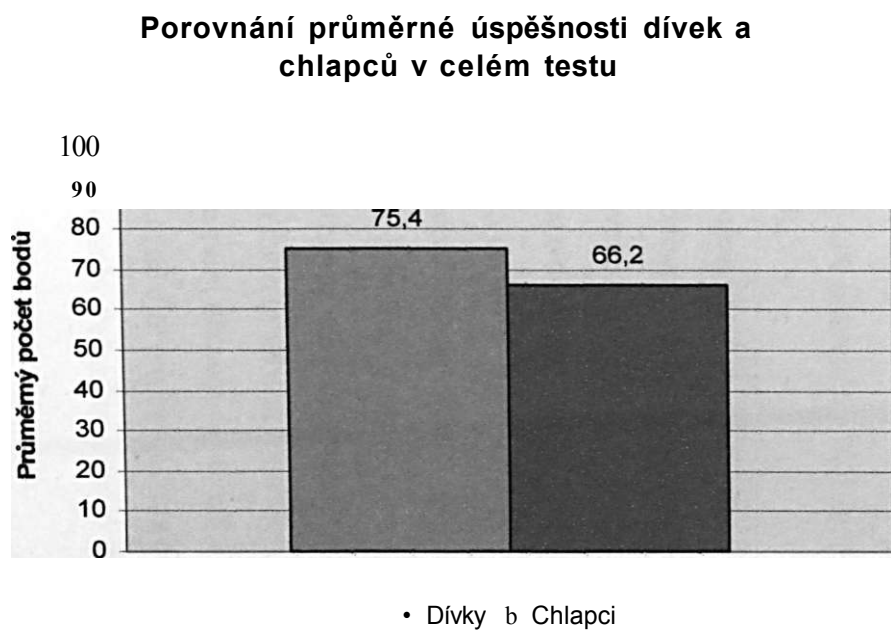
Průměrná úspěšnost v celém testu byla vyšší u dívek, průměrný bodový zisk činil 75,4 bodů. Chlapci dosáhli průměrného bodového zisku 66,2 bodu. Jak bylo již řečeno výše, tyto údaje lze převést na procenta. Úspěšnost dívek činila zhruba 75%, chlapců 66%.

Souborem je v této tabulce myšlena celá testovaná skupina, tj. dívky i chlapci dohromady. Průměrné výsledky v jednotlivých subtestech i v celém testu celého souboru uvádím pro možnost srovnání.

Graf. 6. 2.: Porovnání úspěšnosti dívek a chlapců v jednotlivých subtestech

Graf 6. 3.: Průměrná úspěšnost dívek a chlapců

6.5. Analýza jednotlivých subtestů

V následujícím textu se zaměřuji na to, jak probíhalo testování a analýza konkrétně u jednotlivých subtestů.

1. subtest

Dětem jsem zadala slovo (kategorii) s tím, aby vymysleli co nejvíce výrazů, které se k zadanému slovu pojí. S pochopením zadání ani se zácvikem nemělo potíže žádné dítě. Stanovila jsem, že pokud dítě již neví další slovní výraz, řekne to, a tím je úkol ukončen. Děti byly upozorněny, že pokud nebudou vědět jakoukoliv odpověď, není to problém a stačí, když řeknou, že nevědí. Pokud dítě přemýšlelo nad dalším slovem déle než půl minuty, úkol byl končen a přešlo se na další.

Nejvíce složitým úkolem pro děti bylo vyjmenovat, co patří mezi zeleninu. Čtyři a více výrazů odpovídajících 2bodovému hodnocení dosáhla necelá polovina dotazovaných. Častým Jevem bylo zaměňování ovoce a zeleniny, často děti začaly vyjmenovávat ovoce na dotaz, co Patří mezi zeleninu. Naopak mezi nejlehčí úkoly patřilo vyjmenování zvířat ze ZOO (téměř 100% úspěšnost) a úkol, co patří mezi oblečení. Ve jmenovaných druzích oblečení se vyskytovalo hlavně oblečení zimní, neboť v tu dobu byl test prováděn. Zadání úkolu s výrazem potraviny jsem schválně neobměňovala, zajímalo mne, nakolik mají děti tento výraz osvojený. Slovu potraviny rozuměla zhruba polovina dětí, druhé polovině jsem výraz vysvětlila synonymem a nemělo to vliv na jejich hodnocení v úkolu.

V následující tabulce jsem shrnula odpovědi dětí na jednotlivé úkoly prvního subtestu, Ctnost těchto odpovědí. Každé dítě použilo zaznamenané slovo vždy jen jednou.

Z důvodu velkého rozsahu řečených výrazů je tabulka rozložena do několika na sebe navazujících stránek.

Tab. 6.9. Četnost užitých výrazů pro jednotlivé úkoly

Nadřazená .kategorie	zelenina	zvířata v ZOO	květiny	potravin	oblečení
Nejčastěji doplněné slovo	mrkev (28x)	žirafa (31x) lev (31 x)	pampeliška (20x)	chleba (18x)	tričko (34x)
nejčastěji doplněné ^slovo_	okurka (18x)	slon (28x)	sedmikráska (19x)	maso (13x)	kalhoty (28x)
nejčastěji doplněné Jslovo_	rajče (15x)	opice (23x)	růže (18x)	rohlík (1 lx)	bunda(19x)
nejčastěji doplněné _slovo_	cibule (10x) salát (10x)	tygr (21x)	tulipán (17x)	houska (10x) mléko (10x)	čepice (18x)
^{5<} nejčastěji doplněné Slovo_	paprika (8x) květák (8x)	zebra (16x)	fialka (13x)	brambory (9x)	rukavice (13x)
nejčastěji doplněné slovo	ředkvička (7x) brambory (7x)	papoušek (9x)	sněženka (11x) narcis (11x)	sýr(7x)	svetr (12x)
⁷⁻ nejčastěji doplněné .slovo^	meloun (6x)	medvěd (8x) hroch (8x)	slunečnice (10x)	jablko (6x)	šála (10x)
⁸⁻ nejčastěji doplněné .slovo	petržel (5x) česnek (5x)	tučňák (5x) had (5x)	zvonky (7x) petrklíč (7x)	hruška (5x) jogurt (5x)	mikina (9x)
l' nejčastěji doplněné slovo	hrášek (4x) hlávka zelí (4x) kukuřice (4x)	klokan (4x) krokodýl (4x)	kopretina (6x)	lupínky (4x) šunka(4x) mandarinka (4x)	tepláky (8x) sukně(8x) ponožky(8x)
nejčastěji doplněné Slovo	pórek (2x)	nosorožec (3x) velbloud (3x)	konvalinka (4x)	máslo (3x) párek (3x) rajče (3x) krupicová kaše (3x) kapusta (3x) kukuřice (3x) kuře (3x) banán (3x)	šaty (6x) kraťasy (6x)
^častěji ^Plněné 'ovo	X	gorila (2x) pavouk(2x) ještěrka (2x) kůň (2x) chameleón (2x) gepard (2x) želva (2x)	maceška (3x) bledule (3x)	vajíčka (2x) dort (2x) salám (2x) ovoce(2x) hranolky (2x) bonbón(2x) řízek (2x) rýže (2x)	slipy (5x) punčochy (5x) boty (5x)

		panda(2x) tuleň (2x)		špagety (2x)	
12. nejčastěji doplněné slovo	X	X	carafiát (2x) cactus (2x) čtyřlístek (2x) pivoňka (2x) crokus (2x) íeřmánek (2x) chrpa (2x)	X	kabát (4x) cošile (4x) džíny (4x)
13. nejčastěji doplněné .slovo	X	X	X	X	kalhotky (3x) spodřáry (3x)
14. nejčastěji doplněné slovo	X	X	X	X	tílko (2x) rifle (2x) trenýrky (2x) rolák (2x) košilka (2x) pásek (2x) kšiltovka (2x) blůza (2x)
Slovo doplněné Pouze jednou	celer kedlubna špenát brokolice kapusta cuketa řepa tykev	kobra pták osel anakonda netopýr pštros pelikán černá labuť zlatá rybka ovce ryba levhart orel veverka koza čínské prase křeček pakůň štír lachtan	astra masožravka fuchsie echinacea	šťáva marmeláda přibináček paštika croasan hrozno kysané zelí pečený zajíc v • vi sisky s mákem kachna míchaná vejce losos fazole pomeranč špek raklet káva sladkosti pití konzerva brumík těstoviny kapusta polévka	bačkory kombinéza spodní prádlo sako hábit klobouk vesta

				pivo buchta ananas pomeranč med salát cukr mouka sůl zelenina kolínku nudle toast květák čokoláda meloun kečup piškoty rybičky	
Použité nehodící se výrazy	borůvka(1x) jablko (3x) ryba (1x) banán (3x) jahody (2x) hruška (2x) mango (1x) ananas(1x) mandarinka (1x) pomeranč (3x)	X	lístek (1x) travička (2x) „kočičky" (1x) jablka (1x)	pokladna (1x)	maska liška (1x) spiderman (1x)
Počet všech správně užitých výrazů	24	44	25	72	36
Počet všech nehodících se výrazů	10	0	4	1	2
Počet dětí, které řekly 4 a více správných slov	24	43	26	31	40

V této tabulce jsem shrnula všechny výrazy, které děti v jednotlivých úkolech užíly. Všechny děti odpověděly na všechny úkoly. Nejnižšího úspěchu dosáhly v 1. úkolu. V tomto úkolu použily také nejvíce neodpovídajících výrazů. Častá byla záměna zeleniny a ovoce, někteří začali jmenovat například dva druhy zeleniny, poté volně pokračovaly druhy ovoce,

aniž by upozorovaly rozdíl. Tento jev byl výrazný zvláště v jedné z mateřských škol, kde probíhalo testování, v ostatních se téměř nevyskytoval. Myslím, že vliv tedy měla předškolní **příprava v mateřské škole, neboť kategorie ovoce a zelenina jsou jinak běžnou součástí předškolní výuky.**

Naopak nejvyššího počtu dvoubodových hodnocení dosáhly děti v úkolu 2. a 5. V těchto dvou zadáních také neuzily ani jeden neodpovídající výraz. Myslím si, že kategorie zvířata v ZOO je dětem blízká z osobní zkušenosti (návštěvy ZOO), z knih, i bývá často tématem předškolní výchovy. Kategorie oblečení je pro děti také velmi blízká, denně se setkávají s povely: *převlékni si tričko, oblékni tepláky*, apod. Zajímavé bylo, že jak testování probíhalo v zimním období, objevovaly se hojně výrazy *čepice, rukavice, šála*, s kterými měly děti právě probíhající zkušenost. Výbavnost slov si tak děti vztahují ke konkrétní situaci (tentokrát k přítomnosti zimního období).

Nejkomplikovanějším úkolem, zejména, co se týče hodnocení, byl 4. úkol. Slovník vymezuje výraz *potraviny* jako *poživatiny všeho druhu*. Necharakterizuje je pouze jako suroviny. Do bodového hodnocení jsem tedy zařadila i výrazy různých druhů jídel, i jídel vařených. V úkolu se tedy vyskytuje vysoký počet jednotlivých slovních výrazů, u některých z nich ale lze polemizovat, zdaje zařadit mezi potraviny nebo zda by bylo třeba vymezit jinou kategorii, například *jídla*. Oproti ostatním úkolům se vyskytuje nižší četnost u jednotlivých slov.

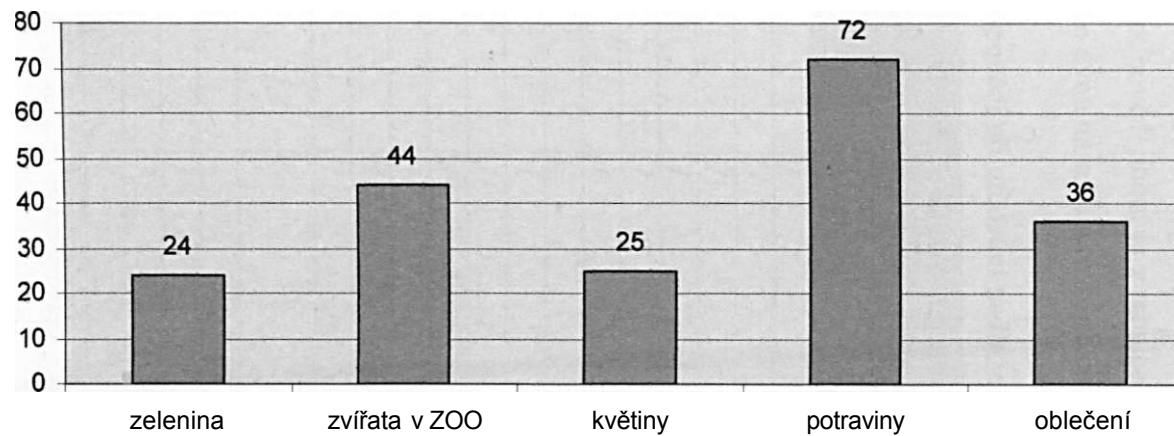
Ve 3. úkolu mne překvapil vysoký počet užitých výrazů. Podle výše uvedené tabulky to není sice velké množství (25), ale vzhledem k zadávané kategorii (květiny) jsem nepředpokládala, že by děti znaly tolik názvů květin.

Nejvyšší počet slov řečený jedním dítětem k jednomu úkolu bylo 7 a to v kategoriích oblečení, zvířata v ZOO a květiny. Ve všech třech kategoriích se to podařilo šesti dětem.

Maximální bodové hodnocení tohoto subtestu činilo 10 bodů. Průměrný zisk jednotlivce byl 7,5 bodu. Pět dětí získalo bodové hodnocení za subtest nula bodů.

Graf 6. 4.: Subtest 1 - užití výrazy

Subtest 1 - počet všech správně užitých výrazů v jednotlivých úkolech

2. subtest

Tento subtest je založen na opačném principu, než subtest předcházející. Dětem jsem ústně zadala tři slova, jejich úkolem bylo najít k řečeným výrazům pojem nadřazený. U každého úkolu byla možná pouze jedna správná odpověď ohodnocená plným počtem bodů.

V následující tabulce shrnuji odpovědi jednotlivých dětí na zadané úkoly. Označení / znamená, že dítě řeklo správně požadovanou odpověď, označení - značí, že neřeklo odpověď žádnou. Pokud řeklo odpověď jinou, je v tabulce vypsána. Kvůli vyššímu počtu testovaných je tabulka rozdělena do dvou na sebe navazujících částí.

Tab. 6.10. Analýza odpovědí při určování nadřazených pojmů

Dítě	Odpověď na 1.úkol - stromy	Odpověď na 2.úkol- hudební nástroje	Odpověď na 3.úkol - hračky	Odpověď na 4.úkol~ sport(y)	Odpověď na 5. úkol- dopravní prostředky
D1	/	/	/	-	-
D2	/	-	/	/	-
D3	/	/	/	/	/
D4	dříví	/	/	/	auta
D5	/	/	/	hry	auta
D6	/	/	/	-	-
D7	/	/	/	sportovci	auto
D8	/	/	/	/	-
D9	/	/	/	/	-
D10	/	/	/	/	/
D11	/	/	/	/	/
D12	/	/	/	sportování	/
D13	/	/	/	cvičení	prostředky
D14	/	/	/	trénink	prostředky naježdění
D15	/	/	/	/	doprava
D16	/	/	/	/	/
D17	/	/	/	/	-
D18	/	/	/	/	vozy
D19	kytky	instrumenty	/	tréninky	auta
D20	/			-	-
D21	/	/	/	/	/
D22	/	/	/	/	auta
D23	/	/	/	/	/
D24	/		/	hry	-
D25	/	/	/	/	/
D26	/	/	/	/	/
D27	/	/	/	/	jezdíme tím
D28	/	/	/	/	/

D29	/	/	stavebníci	/	/
D30	/	/	/	.	cestovní věci
D31		.	/	zápasy	jezdí se
D32	/	.	/	/	/
D33	/	/	/	/	/
D34		hudba	/	.	.
D35	/	/	/	/	/
D36	/	/	/	/	/
D37	příroda	/	/	/	/
D38	/	/	/	hry	/
D39	/	/	/	/	vozy
D40	/	/	/	/	/
D41		/		hry	/
D42	/	přístroje		hry	/
D43	/	/	/	/	/
D44		.	/	hokejky	/
D45	/	/	/	cvik	/
D46	/	/	/	/	auto
D47	/	/	/	/	/
D48	les	zpěv	/	hřiště	pro lidi
D49	.	věci	/	sportovní věci	.
D50	/	/	/	kroužky	/
Počet správných odpovědí za 2 body	41	39	47	29	25
Počet dětí, které neodpověděly vůbec	5	5	2	5	10

Z výsledků tohoto subtestu můžeme usuzovat, jak mají děti uspořádána slova v mentálním slovníku, jaká je jeho struktura. Oproti prvnímu subtestu, měl tento vyšší nároky na paměť dítěte. Dítě si slyšená tři slova muselo nejdříve uložit do pracovní paměti, poté je zanalyzovat, najít společný znak a nakonec pojmenovat kategorii společnou pro předříkané výrazy. Tím je úkol složitější, než úkoly v prvním subtestu.

Dle výše uvedené tabulky lze porovnat, jaký úkol byl pro děti nejsložitější. Jednalo se o pojmenování kategorie *dopravní prostředky a sporty*. U kategorie dopravní prostředky téměř všechny děti věděly, co mají slova společné, nedokázaly si ale vybavit název této kategorie. Podobně tomu bylo u sportů, které děti měly často spojeno se slovem *hry* nebo *trénink, zápas*. Jsou to jistě výrazy úzce se vztahující k zadání, ale ne zcela přesné.

Naopak nejvyššího úspěchu dosáhly děti v kategorii *hračky*. Zřejmě je to tím, že jsou s těmito výrazy (i konkrétní formou) často v kontaktu (doma i v MŠ), často se užívá nadřazené kategorie hračky při komunikaci s dítětem (např. *uklid' si tyto hračky*, aj)

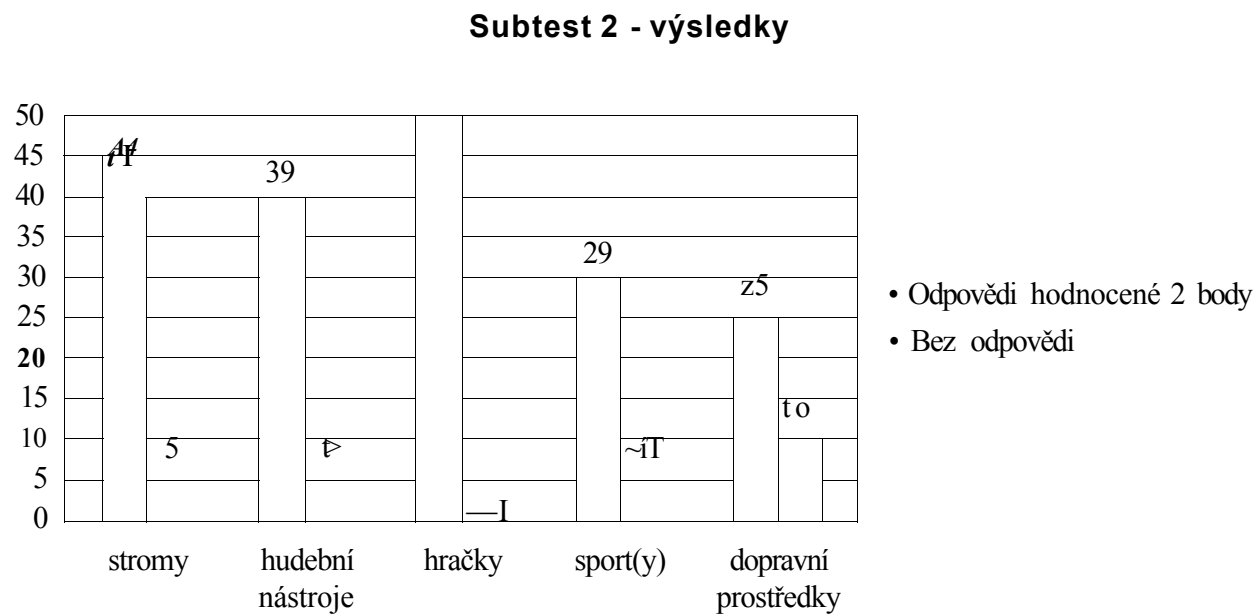
(Pozn.: pouze jedno dítě v 1. úkolu u nadřazeného pojmu *stromy* uvedlo celou kategorii a to, *listnaté stromy*.)

Slova nevhodně použitá nebo slova hodnocená jedním bodem jsou vypsána v tabulce.

Průměrný bodový zisk za tento subtest činí 8,0 bodů, což značí, že nebyl pro děti nijak zvlášť složitý, neboť dosáhly v průměru 80% úspěšnosti.

Graf 6.5. Subtest 2 - srovnání počtu odpovědí hodnocených 2 body a počtu bez odpovědi

3. subtest

Třetí subtest kladl ještě vyšší nároky na paměť, než subtest druhý. Zadána byla opět tři slova, ovšem spadající již do širší kategorie, než tomu bylo v předchozím subtestu. Zapamatování si konkrétních slov i jejich analýza tak bylo složitější. Dítě si muselo vybavit nějaký společný znak zadaných výrazů a ve svém mentálním slovníku vyhledat takové slovo, které by předříkaným odpovídalo ve všech svých kategoriích. Kladla jsem důraz i na zachování slovního druhu, proto odpověď, která by měla být správná, ale je převedena do jiného slovního druhu, jsem hodnotila pouze jedním bodem (např. *radost - mračí se*).

Četnost odpovědí jsem shrnula v tabulce uvedené níže.

Tab. 6.11. Četnost odpovědí ve 3. subtestu

Zadání	ruka-hlava- noha	radost- vztek veselost	rohlík- houska- chleba	volat-šeptat- mluvit	skákat-jít- utíkat
Nejčastěji doplněné slovo	tělo (9x)	smutek (10x)	veka(5x)	křičet (18x)	běhat (16x)
2. nejčastěji doplněné slovo	břicho (5x) krk (5x)	smutno (4x) smutný (4x)	buchta (2x) preclík (2x) vánočka(2x) jídlo (2x) bábovka(2x) pečivo (2x) jíst (2x)	hlas (4x)	chodit (6x)
3. nejčastěji doplněné slovo	oči (4x) ucho (4x)	brečnost (2x) úsměv (2x) smích (2x) mračivost (2x) mračí se (2x) naštvaný (2x)	X	řvát (3x)	stát (5x)
4. nejčastěji doplněné slovo	koleno (3x) prsty (3x) nos (3x)	X	X	zticha (2x)	dělat kotrmelce (2x)
5. nejčastěji doplněné slovo	čelo (2x)	X	X	X	X
Slovo doplněné pouze jednou • *	kůže kloub malíček mozek pata obličej ramena	brečení mračení máme se rádi pusa smějeme se krása normální	makovka kroasan koblížek kobliha houstička čoko chleba chleba „hop"	povídat říkat mlčet naslouchat mluvení slova být potichu	poskakovat loudat se trénovat zábava jít pomalu hrát basket spát

	vlasý záda zuby	vzteklósty slzy rozčilený rozzlobený	(toast) potraviny pomazánka chléb makový rohlík pomeranč koláček jíme pekař toast sýr máslo motýl zelenina	zuby nahlas mluvit ticho	sportovat odpočinout si jít rychlou chůzí běhání plazit se nohy jezdit na kole bruslit
Počety odpovědí za 2 body	48	14	24	26	22
Počety dětí, které neřekly žádnou odpověď	1	8	6	6	2
Celkový počet použitých slov	17	20	28	14	19

Ve třetím subtestu bylo cílem doplnit vhodný výraz k zadaným třem slovům. Jednalo se o doplňování podstatných jmen a sloves. Jak lze vyčíst z tabulky, při doplňování konkrétních podstatných jmen (*části těla*), neměly děti téměř žádné problémy. Pouze jedno dítě uvedlo v odpovědi, že neví. Téměř všechny děti dosáhly dvou bodového hodnocení v zadaném úkolu.

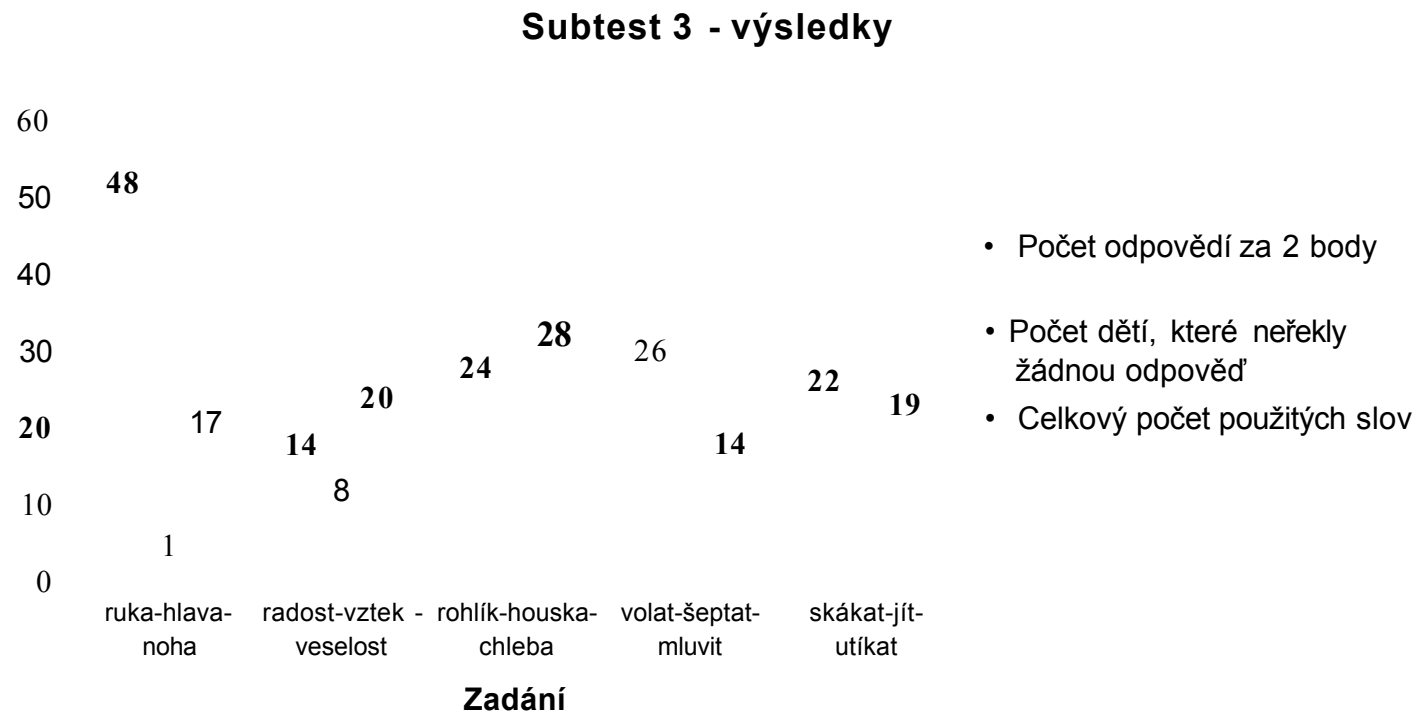
Doplňování podstatných jmen abstraktních (emočních) bylo již pro některé komplikované. Často se stávalo, že odpověď děti převedly na jiný slovní druh, nejčastěji přídavné jméno nebo sloveso. V některých případech se stávalo, že si dítě nezapamatovalo celou řadu slovo, ale pouze slovo poslední, ke kterému pak vztahovalo svoji odpověď (např. *radost - vztek - veselost - smějeme se.*). V tomto úkolu získalo plný počet 2 bodů nejméně děti a nejvíce dětí neřeklo odpověď žádnou.

U třetího úkolu, při doplňování opět konkrétních podstatných jmen, vzniklo široké spektrum odpovědí. Z některých odpovědí lze usoudit, že u dítěte neproběhl celý myšlenkový proces při porovnávání společných znaků slov a vyhledání odpovídajícího výrazu. Mnozí tak odpovídali nadřazeným slovním výrazem, zobecňujícím pojmem nebo širší asociací (např. *rohlík - houska - chleba -jíme*).

Při doplňování dvou řad sloves uspěla s plným počtem dvou bodů zhruba polovina dětí. Slovesa jsou pro děti abstraktní pojmy, často spojené s konkrétní situací, s určitým modelem chování. Z toho vycházely i některé odpovědi (např. *skákat - jít - utíkat - hrát basket*). U některých dětí lze vyzorovat zkrácený myšlenkový proces (např. *volat - šeptat- mluvit - zuby*).

Průměrné bodové hodnocení dítěte za tento subtest je 6,8 bodů.

Graf. 6. 6. Subtest 3 - četnost odpovědí

4. subtest

Čtvrtý subtest je založen na stejném principu jako subtest předchozí, jsou v něm jen užity jiné slovní druhy a to přídavná jména, příslovce a předložky. Předpokládala jsem, že doplňování řady těchto slov bude pro děti složitější, proto jsem je zařadila až po podstatných jménech a slovesech.

Zadání probíhalo obdobně jako u třetího subtestu. Dětem jsem přečetla řadu tří slov, jejich úkolem bylo doplnit co nejvhodnější slovo čtvrté. Opět jsem přihlížela k zachování slovního druhu a ostatních kategorií slova.

V následující tabulce shrnuji četnost a frekvenci použitých výrazů.

Tab. 6.12. Analýza odpovědí ve 4. subtestu

Zadání	červená- modrá-žlutá	teď'-později- předtím	pod-nad-na	veliký- vysoký- hluboký	stále-často- někdy
Nejčastěji doplněné slovo	zelená (24x)	potom (9x)	vedle (13x)	malý (15x)	nikdy (6x)
2. nejčastěji doplněné slovo	černá (7x)	pozdě(3x)	u(4x) na (4x) uprostřed (4x)	nízký (7x)	občas(4x)
3. nejčastěji doplněné slovo	bílá (4x) fialová (4x)	za chvíli (2x) hodiny (2x)	za (3x) ve (3x)	tlustý (6x) široký (6x)	později (3x) chodím (3x) teď' (3x)
4. nejčastěji doplněné slovo	oranžová (3x)	X	X	nej větší (2x)	spěchám (2x) vždycky (2x)
5. nejčastěji doplněné slovo	barvy (2x) semafor (2x)	X	X	X	X
Slovo doplněné pouze jednou	duhová modrá běžová	předtím středně hnedka večer včera příště vloni včas čas poslední zatím rychleji po „o“ odpoledne	v zatím noviny výška	nejmenší akorát dlouhý váha miska sopka slabý střední kámen	středně hnedka pořád kde někde se stává spát něco dělá chyba nakupovat vůbec veselo pomalu

		první nakonec ráno pozdě			
Počet odpovědí za 2 body	45	12	32	28	16
Počet dětí, které neřekly žádnou odpověď	1	16	11	3	13
Celkový počet použitých slov	10	22	10	14	20

Z tabulky můžeme vidět, že doplňování řady barev nečinilo dětem téměř žádné potíže. Z padesáti testovaných jich dosáhlo plného počtu bodů čtyřicet pět. Pouze jedno dítě na tuto otázku neodpovědělo. Ač se jednalo o přídavná jména, děti šije ztotožnily s konkrétní barvou a vytvořily si tak jména podstatná. Kategorie barev je dětem velmi blízká a toto téma se často vyskytuje v předškolní výuce. Zajímavé je, že téměř polovina dětí volila barvu zelenou a ani zbývající spektrum nebylo nijak široké (to znamená, že děti volily často shodné barvy).

Potíže měly děti při doplňování řady časových příslovcí. Velké problémy zde podle mne činilo zapamatování si celé řady slov, spolu s uvědoměním si časových souvislostí jednotlivých výrazů. Proto v tomto úkolu odpovídaly děti často širší asociací s jinými slovy (např. *hodiny, odpoledne*, aj.). Na tento úkol neodpovědělo vůbec 16 dětí, což je třetina všech dotazovaných. Také počet dětí, které v tomto úkolu získaly plný počet bodů, je nejnižší z celého subtestu.

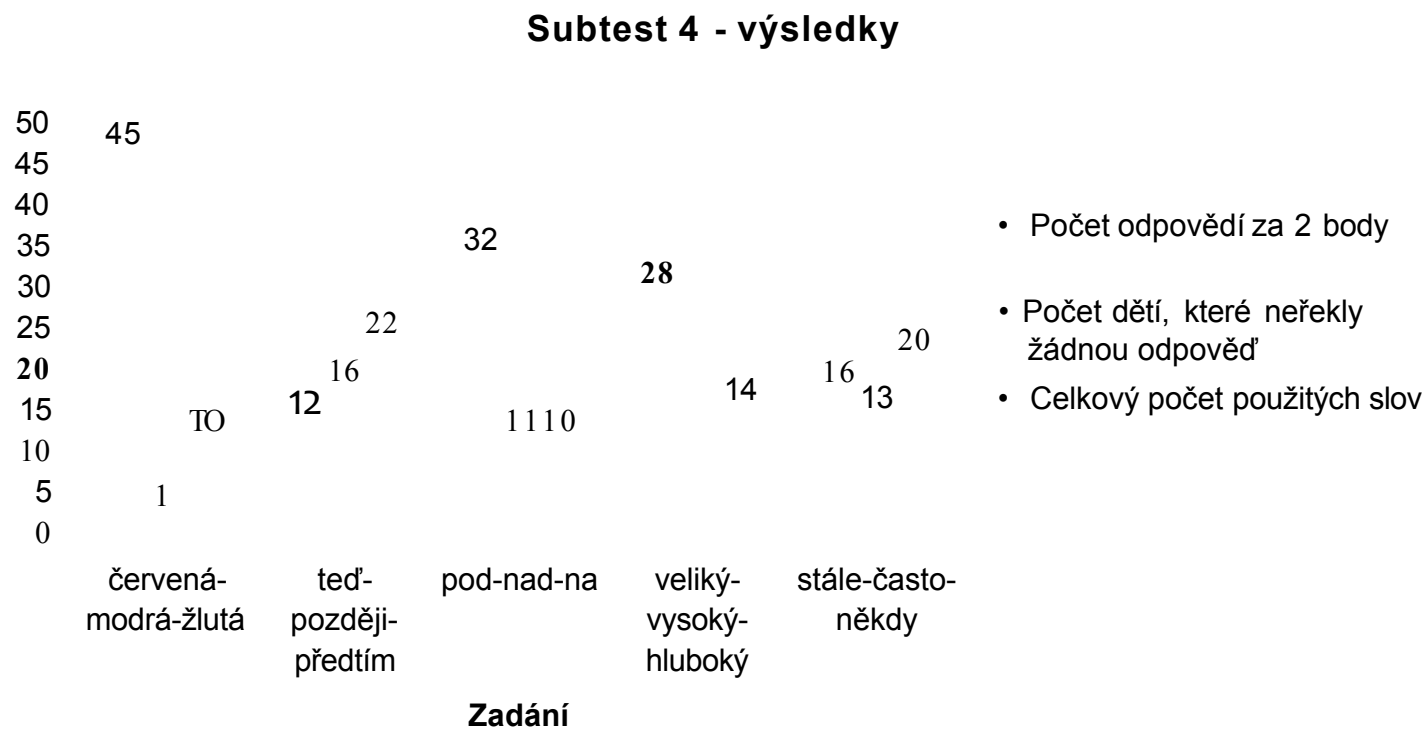
Doplňování předložek si děti často spojovaly s konkrétní věcí, kterou jmenovaly (např. *u stolu*). Přídavná jména označující rozsah byla v několika případech dětmi doplněna slovem *tlustý*. Tento výraz mi nepřipadal odpovídající zadání, a proto jsem jej hodnotila nula body.

Poslední úkol zahrnující časová příslovce činil dětem potíže. Myslím, že důvodem byla velká abstraktnost slov, pokud jsou řečena izolovaně bez bližšího kontextu. Velké množství odpovědí bylo totiž asociací, vztažením si k nějaké konkrétní situaci, kterou si dítě pod řadou slov představilo. Z této představy vychází i řečená odpověď (např. *stále-často-někdy-chodím*). V tomto úkolu dosáhlo dvoubodového hodnocení 16 dětí, 13 dětí na úkol neodpovědělo vůbec.

Průměrný bodový zisk dítěte z celého subtestu činil 5,8 bodů, což je druhý nejnížší bodový zisk ze všech subtestů v celém testu. Lze z toho usuzovat, že děti mají potíže s uspořádáním abstraktních slov (přídavných jmen a příslovcí času, rozměru). Pokud jsou tato slova zadána ústně, bez obrazového doprovodu nebo bez doprovodu konkrétní situace, má více jak polovina až dvě třetiny dětí potíže vybavit si vhodné odpovídající slovo.

Graf 6. 7.: Subtest 4 - četnost odpovědí

5. subtest

V pátém subtestu jsem dětem zadala konkrétní místo, jejich úkolem bylo, vybavit si co nejvíce činností (sloves), která mohou na tomto místě dělat. Cílem bylo, aby se děti snažily vybavit větší množství činností, než jednu základní. Proto pokud dítě uvedlo pouze jeden výraz, úkol byl hodnocen nula body. Získaná data jsou uspořádána v tabulce níže.

Tab. 6. 13. Četnost slov užitých v 5. subtestu

Zadané místo	školka	kuchyně	les	koupelna	obchod
Nejčastěji užitá slova	hrát si (45x)	vařit (43x)	sbírat houby (32x)	mýt se (32x)	nakupovat (41x)
2. nejčastěji užitá slova	malovat (9x) kreslit (9x)	mýt nádobí (16x)	běhat (6x) sbírat jahody (fix) lézt na strom (6x)	čistit si zuby (23x)	platit (9x)
3. nejčastěji užitá slova	učit se (8x) dělat úkoly (8x)	péct(11x)	sekat stromy (5x) sbírat šišky (5x) pozorovat zvířata (4x) hrát si (4x) sbírat borůvky (4x)	koupat se (17x)	prohlížet si věci (5x)
4. nejčastěji užitá slova	jít na procházku (6x)	jíst (10x)	schovávat se (3x) házet šišky (3x) dávat jídlo zvířatům (3x) řezat stromy (3x) jezdit na kole (3x) sbírat větvičky (3x) sbírat maliny (3x)	mýt si ruce (10x)	vybírat zboží (2x) prodávat (2x) vozit košík (2x)
5. nejčastěji užitá slova	zpívat(5x)	smažit (5x)	dýchat čerstvý vzduch (2x) sbírat dřevo (2x) sbírat ostružiny	sprchovat se (7x) hrát si ve vaně(7x)	X

			(2x) sbírat listí (2x) sázet stromy (2x) dívat se na přírodu (2x)		
6. nejčastěji užité slovo	svačit (4x) jít na zahradu (4x) cvičit (4x) povídat si (4x) pracovat (4x) stavět si (4x)	krájet (3x) hrát si (3x) míchat (3x)	X	prát prádlo (6x)	X
7. nejčastěji užité slovo	jíst (3x) vyprávět (3x) klouzat se (3x) poslouchat p.uč. (3x) stavět z molitanů(3x)	pomáhat (2x) nandávat jídlo (2x) připravovat jídlo (2x) koukat se (2x) dívat se na TV (2x)	X	čůrat (5x)	X
8. nejčastěji užité slovo	houpat se (2x) skákat (2x) spát(2x) hrát na plácku (2x) prohlížet knížky (2x) jezdit na koloběžce Í2x)	X	X	mýt si obličej (2x) utírat se (2x) hrát si s vodou (2x) mýt se ve vaně(2x) česat se (2x) mýt si vlasy (2x)	X
Slovo užité pouze jednou	utíkat jít do divadla zavazovat si tkaničky mluvit běhat odpočívat kamarádit se lehnout si mýt si ruce hrát na písku koupat se mít angličtinu	vyhazovat do koše vyndávat z lednice dělat polévku dělat obědy válet těsto vyhodit koš připravit pití snídat řezat chleba dělat snídani dělat večeři utírat nádobí nalévat pití dát si jogurt	kreslit na stromy chodit na výlet najít kančí pelíšek potkat medvěda trhat listy dělat domečky lámat větve svačit sbírat klacky fotit zvířata potichu	oblékat se do pyžama umývat si pusu vypouštět vanu malovat se holit se jít na záchod natočit si vodu	vybírat jídlo bydlet tam dávat koruny kupovat zvířátka vzít si vozík krájet salámy počítat na pokladně dívat se, jestli není jídlo zkažené jíst ztratit se

		vařit čaj brát si bonbóny cedít šlehat mixovat dělat buchtu uklízet skládat hrnce povídat si číst noviny okusovat knedlík oddělovat vajíčka spát kouřit telefonovat uklízet nákup tancovat strouhat	zpívat sbírat kytky nasekat dříví jít na chatu střílet puškou vozit koně být potichu trhat hříbky lézt na posed hledat veverky hrát škatulata hejhejte se kácet stromy pozorovat ptáky pátrat stopy po zvířatech lovit jít se koupat houpat se na větvích		
Počet odpovědí za 2 body	37	27	28	24	9
Počet dětí, které řekly v jednom úkolu 4 a více slov	18	15	11	14	3
Celkový počet použitých slov (slovních spojení;	37	46	49	21	16

Nejúspěšnější byly děti v prvním úkolu, kdy získalo plný počet bodů téměř tři čtvrtiny dětí. Zřejmě je to tím, že se jednalo o prostředí, v kterém se v moment testování právě nacházely, proto byla výbavnost slov jednodušší.

Překvapilo mne, že ve 3. úkolu si děti vybavily poměrně vysoký počet aktivit. Toto prostředí jsem do testu zařadila záměrně, ale předpokládala jsem, že úspěšnost bude nižší. V tomto úkolu se dětem podařilo použít nejvyšší množství slov z celého subtestu, a to 49.

Nejméně bodů získaly děti v posledním, 5. úkolu, činnosti z prostředí obchodu. Zde je nejnižší počet dětí (pouze tři), které uvedly v odpovědi čtyři nebo více výrazů. Nejnižší zde je

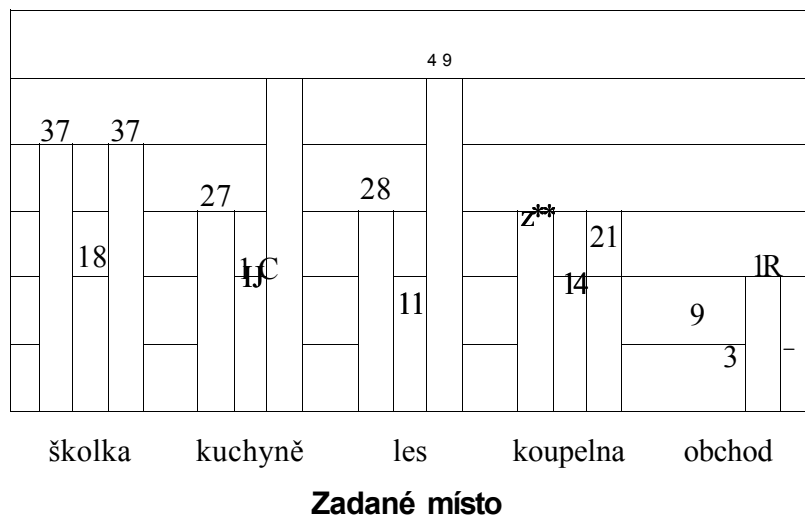
i celkové množství užitých slov, a to 16. Myslím si, že je to tím, že děti jsou v prostředí obchodu převážně pasivní (sami nevykonávají v obchodě žádnou výraznou činnost). Ani situace v tomto prostředí jim není nijak zvlášť komentovaná (většinou si lze vystačit s výrazem *jdeme nakupovat*). Osvojování si dalších pojmů je závislé spíš na pozorování dítěte nebo na zkušenosti z obrázkových knih, apod.

Všechny děti odpověděly na celý subtest, nevyskytl se tedy úkol, který by byl bez odpovědi.

Průměrný bodový zisk dítěte v tomto subtestu činí 7,2 bodů.

Graf. 6. 8.: Subtest 5 - četnost odpovědí

Subtest 5 - výsledky

- Počet odpovědí za 2 body
- Počet dětí, které řekly v jednom úkolu 4 a více slov
- Celkový počet použitých slov (slovních spojení)

6. subtest

Úkolem dětí v šestém subtestu bylo najít vhodné synonymum k zadanému výrazu. Mým cílem bylo zjistit, jak přesně děti chápou řečený pojem, a zda jsou schopné vybavit si výraz totožného významu.

V následující tabulce shrnuji odpovědi a bodové hodnocení za tento subtest.

Tab. 6.14 Odpovědi a hodnocení 6. subtestu

Zadané slovo	kouká se	zlobí se	smeje se	třese se	chodí
Nejčastěji doplněné synonymum	dívá se (21x)	naštve se (11x)	usmívá se (11x)	klepe se (9x)	jde (7x)
2.nejčastěji doplněné synonymum	čumí (4x)	rozčiluje se (6x)	chechtá se (6x)	bojí se (9x)	šlape (3x)
3.nejčastěji doplněné synonymum	čučí(1x) hledí (1x)	vzteká se (3x)	řehtá se (4x)	je mu zima (4x)	tápe (2x) kráčí (2x)
4.nejčastěji doplněné synonymum	X	hněvá se (2x) zuří (1x)	chichotá se (1x)	chvěje se (1x)	X
Doplněné slovo blízkého významu	vidí (2x) mrká (2x) kulí oči (1x) podíváš (1x)	mračí se (7x) křičí (3x) řve (1x) je nabručený (1x) šklebí se (1x) dělá čurbes (1x)	je veselý (6x) cení zuby (1x) raduje se (2x) šaškoviny (1x) šťastný (1x) je rád (1x)	hýbe se (1 x) otřásá se (1x)	běží (9x) utíká (3x) půjde chůze dupe (3x)
Doplněné slovo nesprávného významu	zlobí se kouká brečí očima	směje se (3x) je zlý perou se usmívá se	je hodný stydí se mračí se (2x) chlapeček neposmívej se dívá se na něco hezky	skáče strachy vrtá se netřese se zemětřesení směje se brečí rychle planeta	poskakovat si na procházku stojí dopředu, dozadu nechodí na chůdách pomalu jezdí na kole
Počet odpovědí za 2 body	27	23	22	10	14
Počet dětí, které nevedly žádnou odpověď	13	4	7	14	8
Celkový počet použitých slov	12	15	17	15	19

V tomto subtestu bylo pro děti poměrně složité, vybavit si odpovídající výrazy. Pokud sečteme počet dětí, které v některém z úkolů nevedly žádnou odpověď, zjistíme, že to je 46 dětí. Tedy skoro každé dítě nevědělo odpověď na některou z otázek.

Necelá polovina dětí získala za své odpovědi v jednotlivých úkolech dvoubodové hodnocení. Ve 4. úkolu to bylo dětí pouze deset. Tento úkol se stal pro děti nejsložitějším. Sloveso *třese se*, bylo dětmi chápáno v několika rovinách: 1. jako projev chladu, 2. jako projev strachu. Neboť slovo *třese se*, potřebuje užší kontext, počítala jsem dětmi vybavené výrazy k oběma výše zmíněným kategoriím za synonyma. Hodnocena ale byla pouze jedním bodem. Dvěma body jsem hodnotila pouze slova *klepe se* a *chvěje se*, neboť jsou obecná, nevztahující se ke konkrétnímu stavu.

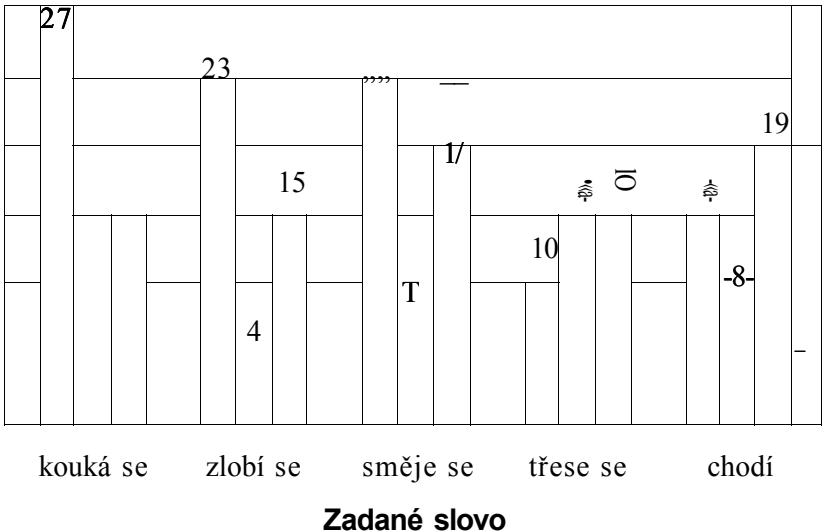
Nižší úspěšnost v testu poukazuje na nedostatky v oblasti vytváření synonym. Některé odpovědi označovaly antonyma zadávaných slov, některé byly asociací k danému slovu, nikoliv jeho synonymem. Mnohé děti měly potíže i při zácviku s instrukcí „...řekni slovo podobného významu....“.

Průměrné bodové hodnocení dítěte v subtestu je 5,0 bodu, tedy polovina možného zisku, což je nej nižší bodový zisk za subtest v celém testu. Ze souboru testovaných, dvě děti dosáhly zisku 0 bodů při plnění tohoto subtestu.

Graf 6. 9.: Subtest 6 - četnost odpovědí

Subtest 6 - výsledky

- Počet odpovědí za 2 body
- Počet dětí, které nevedly žádnou odpověď
- Celkový počet použitých slov

7. subtest

Sedmý subtest je založen na vybavení si přídavných jmen, vlastností. Dětem jsem zadala konkrétní věc (slovo), jejich úkolem bylo určit, jaká ona věc může být. Moji snahou bylo, aby si děti vybavily přídavná jména charakterizující řečenou věc a aby se slova u jednotlivých úkolů co nejméně opakovala (nejlépe neopakovala vůbec).

V tabulce uvedené níže jsem shrnula odpovědi jednotlivých dětí a jejich vyhodnocení. Odpovědi dětí jsou zapsány v nezměněné podobě.

Tab. 6.15 Soubor odpovědí 7. subtestu

Dítě	Jaký je strom?	Zadaná slova			Jaká je pohádka?
		Jaké je oblečení?	Jaké je zvíře?	Jaké je jídlo?	
D1	bílý, hnědý, posypaný mechem	krátké, dlouhé, střední	zrzavý, černý, strakatý, šedivý	dobry, špatný, zkažený	hezká, špatná, napůl
D2	starý	sportovní	domáci	dobry	hezká
D3	veliký, šiřatý, hnědý	nové, staré	mladé, malé	dobré, nechutné	hezká, divná
D4	řiroký, úzký, dlouhý	kalhoty, bunda	chlupatý, úzký	sladký, kyselý	smutná, večerníček
D5	listnatý, vysoký, jehličnatý	staré, nové, malé, velké	pruhované, splašené	kyselé, sladké, dobré	barevná, hezká, dlouhá, krátká
D6	veliký, zelený	starý, na spaní	divoké, domácí	dobré, slané	dlouhá, smutná
D7	flekatý, hnědý, píchavý	bunda	had, kobra	jahodový, otrávený, řřavnatý	spidermanova, o krtečkovi, o pavouku
D8	nížký, vysoký, řiroký, tenký	tlustý, tenký	tlustý, vysoký, malé	kulaté, dlouhé	o karkulce, o kůzlátkách
D9	dřevěný, bílý, hnědý	látkové, z korálků	pruhované, hnědé, černé	hnědé	černo bílá, zvířátková
D10	veliký, akorát	barevné, modré	silné, řikovní	dobré, nedobré	veselá, uplakaná
D11	malý, velký, listnatý, jehličnatý	bílé, řpinavé, čisté	zlé, hodné, domácí, divoké	sladké, kyselé, dobré	hezká, dlouhá, krátká, loutková
D12	hnědý, zelený, listnatý	-	hezký, jemňoučký, kousavý, tlustý, lítací	modrý, řlutý	hezká, nudná, ořklivá, blbá
D13	velký	pohodlné	chumlatý	dobry	úřasná
D14	hezký, starý	duhové	pestrobarevné	kyselé	strařidelná
D15	shnilý, opadaný, barevný	staré	barevné, staré, mladé	dobré, bez chuti, sladké, kyselé, slané	hezká, ořklivá
D16	jehličnatý, listnatý	teplé, studené, roztrhané, staré	mrtvé, živé, vysoké, nízké	dobré, nechutné, houbové	hezká, smutná, veselá
D17	starý, opelichaný, má smůlu	řiroký, dlouhý, malý, velký, krátký	malý, dlouhý, řiroký	dobry, zkažený, nechutný	hezká, ořklivá, strařidelná, milá
D18	bílý, hnědý, černý, puntíkatý	bílé, modré, pruhované,	růřové, bílé, hnědé,	horký, dobrý, smažený,	legrační, veselá, smutná,

		křížkované	oranžové	uvařený, upečený	srandovní
D19	vysoký,křivý,rovný	rovné,křivé	veliké,malé,tlusté	malé,veliké	dobrá,směšná
D20	bez listí,s listím	-	-	staré	-
D21	tlustý	barevný	chlupatý	kyselý	hezká
D22	velikýjehličnatý,starý,vlnitý	pruhované,puntíkaté, krásné,domácí	hnědé,pruhované	dobré,špatné,pálivé,studené	hezká,ošklivá,krátká, dlouhá
D23	dřevěný	pletené,koupené,špinavé	vysoké,nízké,dlouhé, placaté	dlouhé,kulaté,zatočené	strašidelná, zajímavá, o drakovi
D24	dubový jehličnatý,šiřatý	dlouhé,malé široké,nízké	široké,vysoké,menší	široké	hezká,ošklivá
D25	malý	roztrhané	silné	dobré	veselá
D26	bříza,malý,velký,s listím,bez listí	hezké	rohaté,silné,bez rohů, se čtyřma nohama	čokoládový	-
D27	kulatý,štíhlý,baňatý, mít jehličí	červené,modré,fialové	hnědé	červené,fialové	o krtečkovi
D28	tlustý,tenký	hnědé,zelené,červené, modré	oranžové,hnědé	oranžové,červené	o karkulce
D29	holý,s listím,s jablky	zelené,černé,modré,bílé	hnědé,černé,bílé, flekaté	-	hezká,ošklivá,strašidel- ná
D30	dřevěný,s listím,z klacků	růžové,červené,oranžové, zelené	hnědé,šedé	-	ve večerníčku
D31	vysoký,malý,starý,hubený	velký,malý,střední,menší	vy soké,malé,hubené, staré	velké,malé,střední,hubené, vysoké	malá,velká
D32	malý,zakroucený,zamotaný	se zipem, malým rukávem	veliký,nebezpečný,malý	kulatý,šiřatý	-
D33	pokácený,velký,starý	staré,nové,koupené	-	dobré	o čertech
D34	velký,malý,menší	menší,velké	malé,velké,menší	menší,velké,malé	o drakovi
D35	zelený,hnědý,bez listí, kostrbatý	modré,žluté,barevné	žlutohnědé,strakaté	chutné,polochutné,špatné, mlsné	dobrá,pěkná
D36	hezký,ošklivý,hnusný	hezký,moc ošklivý	proužkované,puntíkaté, s hřívou, s chobotem	fialový,žlutý,zelený, oranžový	o Smolíčkovi
D37	velký,malý,uřízlý,starý,	špinavý,roztrhaný,	veliké,malé,zlé	dobré,hnusné,kyselý,hořké	hezká,strašidelná

	olámaný	polepený		> studené,horké	
D38	uřízlý,tlustý,malý,velký	čisté,moderní	vysoký,maličkatý,špinavý, čistý	dobry,velký,malý	krátká,dlouhá,bláznivá
D39	dřevěný,namalovaný, vyrobený	černé,hnědé,bílo černé	zlé,hodné,napůl		strašidelná,hrůzostrašná strašně legrační
D40	vysoký	hezké	malé	dobré	hezká
D41	pichlavý,normální	modrý,fialový,růžový	hnědý,černý,nažloutlý	zelený,žlutý	o pejskovi a kočičce
D42	jemný,klikatý,hrbolatý	růžové,modré,zelené	hnědé,černé,oranžové	žluté,červené	karkulka
D43	spadlý,polámaný,nakřivo	potrhané,zpravené, zašité	staré,zastřelené,veselé	staré,otrávené,dobré	stará,mladá,veliká,tlustá
D44	zelený,zrzavý	pruhovaný,černý	zrzavé	pomeranč	o Růžence
D45	zralý,suchý,ovocný	modré,žluté,oranžové, nové,roztrhané	bílo černé,černé,bílé	sladké,zdravé,kyselé	hrozná,strašná,hezká
D46	pokácený,vyrostlý,nový	staré,nové,špinavé, zaprášené	špinavé,čisté,zaprášené	dobré,špatné	hezká,ošklivá,nejhezčí
D47	vysoký,nízký,jehličnatý, s listy	s krátkým rukávem, čistý,roztrhaný	s parožím,bez paroží, bez uší	kyselý,slaný,sladký	hezká,ošklivá
D48	rozbitý	roztrhaný	-	-	-
D49	oříškový jablíčkový, hruškový,třešňový	auto,koloběžka	vysoký,nízký,morče,křeček	-	o autech,o vlkovi
D50	dutý,ohlý,ztrouchnivělý, zlomený	barevné,krátké,dlouhé, akorát	malé,vysoké,obrovské, malinkaté	sladké,kyselé,na blinkání, nechutné,zkažené	hezká,stříleci,veselá, smutná
Četnost vybra - ných užitých slov	velký (10x) listnatý (s listím) (9x) jehličnatý (s jehličím) (7x) malý (8x) hnědý (7x) vysoký(6x) zelený (4x)	staré (7x) nové (5x) malé (5x) dlouhé (4x) špinavé (4x) velké (3x) slova označující barvy	malé (10x) vysoké (8x) hnědé(8x) černé (6x) domácí (3x)	dobré (18x) kyselý (9x) sladké (6x) nechutné (4x) malé (4x) velké (4x) špatné (3x)	hezká (18x) ošklivá (8x) smutná (5x) strašidelná (6x) dlouhá (6x) krátká (4x) veselá (4x)

V tomto subtestu jsem vypsala všechny odpovědi, aby bylo možné sledovat, jakým způsobem děti výrazy vybíraly. Úkol byl zaměřen na výbavnost přídavných jmen, vlastností. Zajímalo mne, zdali budou děti volit slova stále podle stejného vzorce (např. barvy) a aplikovat je na zadané výrazy. Nebo zda bude paleta pojmů pestřejší, dítě se bude snažit charakterizovat danou věc z několika pohledů.

Svoji roli hrála při testování i únava. Při doplňování tohoto subtestu byly děti již značně unavené, snižovala se jejich pozornost stimulovaná stále jen slovní instrukcí. Myslím, že i z tohoto důvodu se snažily aplikovat jeden model (např. malý, velký, atd.) na všechny zadané situace.

Červeně znázorněná slova jsou nehodící se pro daný kontext. Průměrný bodový zisk dítěte v tomto subtestu činil 7,2 bodů, často se ale opakovaly totožné pojmy.

8. subtest

Svým zadáním je shodný s 9. subtestem, použity jsou ale jiné slovní druhy. V 8. subtestu měly děti za úkol vybavit si slovo opačné, k zadanému výrazu. Jednalo se o podstatná a přídavná jména, neboť jsem předpokládala, že budou pro děti jednodušší než příslovce a slovesa z 9. subtestu. Mým cílem bylo zjistit opět uspořádání slov v mentálním slovníku dítěte, nakolik u dětí funguje myšlenkový postup: porozumění výrazu - vybavení si výrazu přesně opačného významu, shodného ve všech kategoriích slova.

Pojmy jsem dětem zadávala opět ústně, tak jako u všech ostatních subtestů, předcházel zácvik. Některé děti měly potíže právě při něm, se slovní formulací „... a ty řekni opak, slovo opačné ...“. Tento význam zadání pochopily často, až po uvedení konkrétního příkladu: (*pomalý - rychlý*).

V následující tabulce shrnuji odpovědi dětí.

Tab. 6.16. Analýza odpovědí 8. subtestu

Zadané slovo	vysoký	tmavý	tícho	levý	den
Nejčastěji doplněné antonymum	nízký (20x)	světlý (36x)	hluk (10x) křik (10x)	pravý (47)	noc(36x)
2. nejčastěji doplněné antonymum	X	bledý (1x)	rámus (7x)	X	X
3. nejčastěji doplněné antonymum	X	X	řev (3x) křičení (3x)	X	X
4. nejčastěji doplněné antonymum	X	X	rachot(2x)	X	X
5. nejčastěji doplněné antonymum	X	X	rambajs (1x) řvát (1x) randál (1x) kravál (1x)	X	X
Doplněné slovo blízkého významu	malý (25x) krátký (1x) dolní (1x) menší (1x) maličkatý (1x)	netmavý (1x) bílý (1x)	nahlas (2x) mluvit (1x) rušit (1x) ječet(1x) hlas (1x)	nelevý (1x)	večer(8x)
Doplněné slovo nesprávného významu	X	černý (1x) červený (2x) hnědý (1x) malý (1x) starý (1x) velký (1x)	noc(1x)	X	ráno (4x) ne den (1x)
Počet odpovědí za 2 body	20	36	32	47	36
Počet dětí, které neuvedly žádnou odpověď	1	4	3	2	1
Celkový počet použitých slov	6	10	16	2	4

Nejvyšší úspěšnosti dosáhly děti ve čtvrtém úkolu, z 50 dětí jich získalo plný počet bodů 47, dvě děti neodpověděly vůbec a pouze jedno špatně. Myslím, že je to proto, že se jedná o velmi často užívanou dvojici (*levá* a *pravá*), s tímto kontrastem se děti setkávají často při vzdělávání i v denních aktivitách.

Nejméně úspěšné byly děti v 1. úkolu, kdy polovina z nich uvedla výraz *malý*. Ten je blízký (charakterizuje protikladný rozměr), ale je spíše opakem slova *velký*, než *vysoký*.

Zajímavé je, že správný výraz *nizký* uvedlo 20 dětí, což je méně, než těch, které uvedly výraz nesprávný. Lze usuzovat, že děti chápou význam slova, ztotožňují ale pojmy *veliký* a *vysoký*. Podle toho si vybavují i antonymum.

Nejvíce druhů slov užily děti ve třetím úkolu a to 16. Pouze jedno slovo (*noc*) mělo širší souvislost k zadanému pojmu, ostatní adjektiva byla významově velmi blízká.

Graf. 6. 10.: Subtest 8 - četnost odpovědí

Subtest 8 - výsledky

- Počet odpovědí za 2 body
- Počet dětí, které nevedly žádnou odpověď
- Celkový počet použitých slov

9. subtest

Je založen na stejném principu jako subtest předchozí. Rozdíl je pouze v zadaných slovních druzích, v tomto případě se jednalo o příslovce a slovesa. V nadcházející tabulce uvádím získané výsledky.

Tab. 6.17. Analýza odpovědí 9. subtestu

Zadané slovo	silně	rozsvítit	zavřít	brzy	odjet
Nejčastěji doplněné antonymum	slabě (28x)	zhasnout (43 x)	otevřít (46x)	pozdě(21x)	přijet (30x)
2. nejčastěji doplněné antonymum	lehce (2x)	vypnout(1x)	X	X	X
Doplněné slovo blízkého významu	nesilně (2x)	nerozsvítit (1x)	nezavřít (1x)	dlouho (6x) později (4x) nebrzy (3x)	neodjet (5x) vrátit se (2x)
Doplněné slovo nesprávného významu	hladce (1x) málo (3x) hubeně(1x) držím (1x) jemně (1x) male (1x) bezmocně (1x) silnice (1x)	noc(1x) tma (1x)	dveře (1x)	potom (3x) hned (2x) ráno (2x) včas(1x) vstávat (1x) rychlý (1x) teď (1x)	zůstat doma (2x) dojet (1x) zajet (2x) domů (2x) stát doodjet
Počet odpovědí za 2 body	28	43	46	21	30
Počet dětí, které neuvedly žádnou odpověď	7	2	2	3	3
Celkový počet použitých slov	11	5	3	11	9

Nejvyšší počet správných odpovědí dosáhly děti ve třetím úkolu a to 46. Jednalo se opět o frekventovanou dvojici slov *otevřít /zavřít*, ke které není téměř žádné podobné antonymum, aby mohlo dojít u dětí k záměně. S těmito slovy se setkávají často v rozličných prostředích.

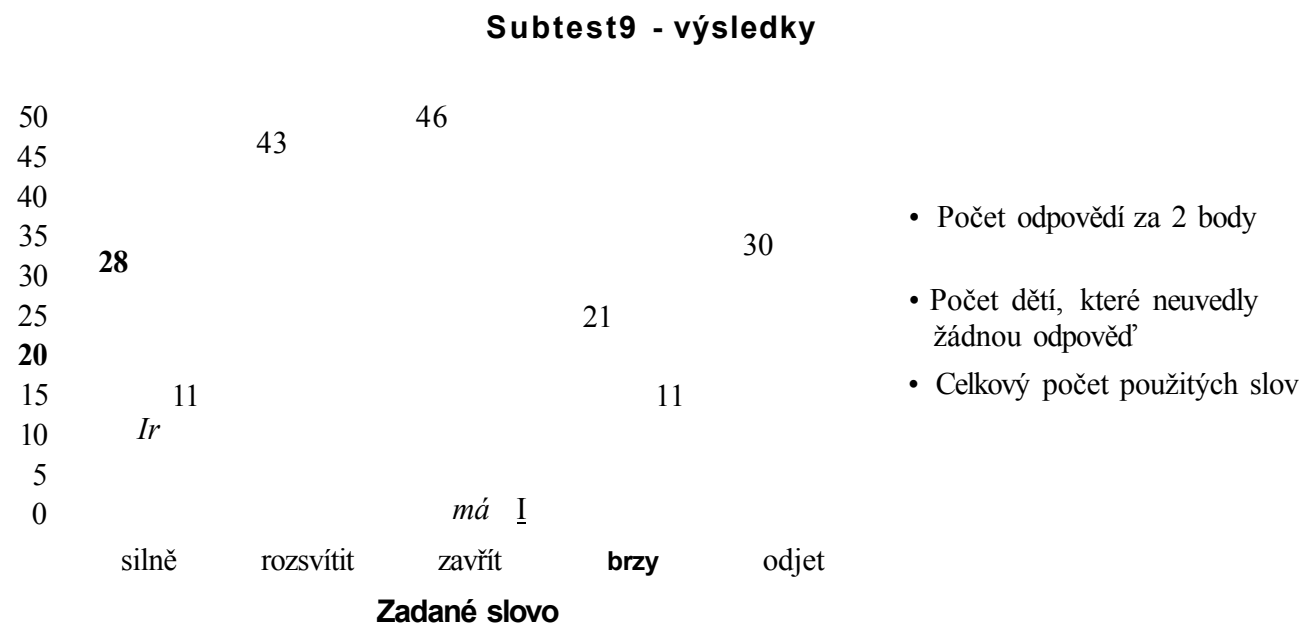
Obdobně úspěšné byly děti ve druhém úkolu, kdy antonymum *zhasnout* mají opět dobře osvojeno díky častému opakování v denních situacích.

Větší potíže činilo dětem vytváření antonym k příslovcím. U obou (*silně*, *brzy*) je podle mne potřeba vytvoření si představy určitého kontextu, ke kterému dítě pak antonymum

vztahuje. Myslím, že tyto pojmy jsou pro některé velice abstraktní, u výrazu *brzy* hraje roli narušení časové souslednosti, která se u některých projevila (např. *ted', potom*).

Průměrné bodové hodnocení dítěte v subtestu činilo 7,5 bodu, tedy 75% úspěšnost při plnění úkolů.

Graf. 6. 11.: Subtest 9 - četnost odpovědí

10. subtest

Obsahoval pět zadaných slov, úkolem dětí bylo vysvětlit co nejpřesněji význam jednotlivých pojmů. Neboť některá vysvětlení si byla velice blízká, ale ne zcela shodná, zaznamenala jsem konkrétní odpovědi do tabulky níže. Může poskytnout srovnání a odhalit drobné nuance, které by jinak byly přehlédnuty.

Tab. 6.18. Odpovědi a vyhodnocení 10. subtestu

Zadaná slova						
Dítě	céděčko	kliknout	lež	pyšný	hustý	Hodnocení
D1	na poslouchání	kleješ	někoho ošidiš, nebo abys ležel	nafoukaný	tuhý	8
D2	pohádka	dveře klikou	neřekne se pravda	-	že se mně to nelíbí	5
D3	deska, na které se pouští písničky	že něco napíšeš	někdo si vymýšlí	má rád sám sebe	skvělý	8
D4	DVD	otevřít něco	-	-	-	3
D5	pustí se na něm pohádka nebo písničky	dát na něco ruku	něco co není pravda	je zlobivý, zlý, nafoukaný	něco je moc hezké	8
D6	kolečko	-	-	-	-	2
D7	DVD	-	leží a spí	-	ty brd'o	5
D8	u rádia, DVD	-	není pravda	-	-	4
D9	DVD	-	není pravda	nemá kamarády	velký a hezký	6
D10	něco pouštět	-	šidí	ošklivý	dobrý	7
D11	kolečko	ťuk	nepravda	je na sebe pyšný, že nemá pětku	beton	8
D12	hraje to	klepnout v počítači	lže, neříká pravdu	vychvaluje se	dělá něco dobrého	9
D13	pouští pohádky	máchat	špatná	namyšlený	pomalu teče	7
D14	DVD	mačkat	neříká pravdu	hrdý na něco	moc neteče	10
D15	točí se a hraje	zmáčknout na něco	neříkáš pravdu	nad všechny	není řídký	10
D16	-	-	svádí na jiné	-	dobrý	3
D17	kolečko	myší	není pravda	na někoho	jako polévka	10
D18	hraje to	zmáčknout	neříká pravdu	chce vše pro sebe	tuhý, málo tekutý	10
D19	DVD	zmáčknout	-	hodný	-	5
D20	pohádka nebo film	-	-	-	-	2
D21	Karel Gott	zmáčknout	neříkám pravdu	hloupý	moje nejoblíbě - nější slovo	6
D22	DVD	zmáčknout	není to hezké	zlobivý	že je to dobrý	6

D23	na pohádky	.	aby slyšel	.	.	2
D24	pohádka	na počítači	je to špatné	nafoukaný	polévka	8
D25	kolečko, na kterém se poslouchají písničky nebo pohádky	myší u počítače	vymýšlí si	je na sebe hrdý	fantastický	10
D26	pouští se z toho hry a pohádky	klepnout myší	někdo lže	ošklivý	polévka,pomazánka	10
D27	kolečko na pohádky	klikou	má pravdu	zlý	těsto	6
D28	normálně se pouští	.	ležím	je na něj pyšný	hezký	7
D29	deska, dává se do stroje na pohádky	kleknout	svádí na druhé, ošklivé	zlý	udělá něco hustýho, legrácku	7
D30	v rádiu	.	není pravda	myslí si, že vše umí	.	5
D31	koukat na pohádku	klikou otevřít	.	poslouchá mámu a tátu	rychlý	3
D32	DVD	takhle - <i>ukazuje pohyb rukou</i>	.	.	dobry	5
D33	na koukání	otevřít v počítači	obelžeš někoho	na něco	hezký	9
D34	pohádka	zavřít	.	se směje	když někdo pustí autodráhu	4
D35	kulatý, dá se do rádia, hraje hudba	zmáčknout	lehnout si		to je hustý, říká se nebo je polévka hustá	8
D36	na pohádky	kleknout	ležet	zlobivý, protivný	jako polévka	8
D37	nahrávají se na to písničky,pohádky	zmáčknout	že lže, že to neudělal	chlubí se	má kohouta na hlavě, dlouhý triko a tepláky	9
D38	DVD	zmáčkneš něco, tlačítko	někdo lže, neříká pravdu	je rád pro něco	někomu se něco líbilo a je to srandovní	9
D39	kolečko s filmem	klika nebo klik a máš hru	neříká pravdu	zdvížený nos	když shodí všechny	7

D40	je CD	ťuknout myší u počítače	lhaní	nafoukaný	dobry	7
D41	na počítač, DVD	.	.	hodný nebo zly	je to dobry	3
D42	kolečko, dáva se do toho a hraje	kleknout	že kecáš	je na sebe hodnej	když někdo udělá výbuch	6
D43	placatý tvar, hraje	.	že lže někdo	být pyšný na sebe	jako že udělal něco hustýho	7
D44	kolečko	myší u počítače	je věž	vytahuje se	.	6
D45	dává se do rádia	.	že lže	rád na někoho	dobry	7
D46	pouští hudbu	.	lhaní	hodný	les	6
D47	k tomu aby hrálo	zmáčkneš na něco	obelstít	posmívá se někomu	povidla, krupicová kaše	10
D48	.	otevřít dveře	.	hodný	.	0
D49	dává se do televize, aby se mohlo dívat na něco	.	.	radost, že někdo něco udělal	je hezký	5
D50	dává se do rádia, pouští se hudba	zmáčkneš na tlačítko	lže, není pravda	nafoukaný, zly	kaše pevná, neteče	

Pozn. Maximální bodový zisk v subtestu je 10 bodů.

V tabulce výše jsem shrnula téměř doslovné odpovědi jednotlivých dětí. Vysvětlení pojmu *cédéčko*, nedělalo problém téměř nikomu, pouze jedno dítě (D48) uvedlo, že odpověď neví. Ostatní znali význam slova, někteří měli ale problémy tento význam verbalizovat. Častá odpověď zněla: „...*to je přece cédéčko*...“. Až když jsem se znovu zeptala, ať popíše, jak vypadá a k čemu je, pak byli schopni slovo lépe vysvětlit. V tabulce zaznamenaná zkratka DVD znamená, že dítě popsalo, že *cédéčko* je to samé jako DVD, ale pouští se na něm filmy.

U slova *kliknout* docházelo k různým fonetickým perseveracím. Děti jej zaměňovaly za slova zvukově podobná nebo chápaly význam slova pouze částečně. Nejčastější záměna byla se slovem *klika* (4x), někteří použili výraz *otevřít něco* (4x) (často ale ne ve vztahu s počítačem, ale s dveřmi). Další záměna byla se slovem *kleknout* (3x), v jednom případě (D1) se objevil výraz *kleješ* (od slova *klít*). Pojem *kliknout* jsem do testu zařadila záměrně, neboť mnoho dětí má dnes zkušenosti s počítačem a zajímalo mne, jestli tento výraz používají oni sami nebo jejich okolí, tím pádem, jestli výrazu rozumějí. Z odpovědí jsem došla k závěru, že zhruba 20 dětí ví, že to znamená zmáčknout myš u počítače, téměř 19 dětí uvedlo, že to znamená něco zmáčknout, ale již ne ve vztahu k počítači (zmáčknout někde nějaké tlačítko). Zbylých 11 dětí si tento výraz spojuje s odlišnými činnostmi než je otevírání a zavírání něčeho. Tyto výsledky mne překvapily, předpokládala jsem vyšší úspěšnost v tomto úkolu, vzhledem k frekvenci užívání počítačové techniky.

Při vysvětlování slova *lež* neznalo odpověď 10 dětí, což mi připadá poměrně hodně. Tři děti charakterizovaly, že je to něco špatného, není to hezké, bližší vysvětlení ale neznaly. Celkem 15 dětí popsalo slovo pomocí antonymního spojení „...*není pravda*...“. Některé děti pochopily výraz jako rozkazovací způsob od slova *ležet*. Musím přiznat, že tato varianta mne při sestavování testu vůbec nenapadla a neprojevila se ani při pretestu. Tímto způsobem odpovědělo 5 dětí. Na obě možné varianty slova odpovědělo spontánně pouze jedno dítě a to dítě ze souboru nejmladší (D1). Odpovědi neodpovídající významu slova uvedly 3 děti (D23, D27, D44). Zbylé děti uvedly odpovědi, které byly hodnoceny jedním či dvěma body a vztahovaly se k zadanému výrazu.

Zadané slovo *pyšný* interpretovaly děti ze dvou pohledů. 1. *někdo je pyšný, tedy povyšuje se nad ostatní, je nafoukaný*, 2. *jsem pyšný na někoho, kdo něco dokázal*. Podle těchto pojetí se diferencovaly i odpovědi dětí. Při samotném sestavování testu jsem měla na mysli první variantu, druhou možnost jsem u dětí nepředpokládala. První možnost odpovědi uvedlo 22 dětí různým způsobem slovního vyjádření - nejčastěji pojmem *nafoukaný*. Všechny děti ale zadané slovo *pyšný* chápaly jako výraz něčeho negativního, neboť slovo často blíže charakterizovaly pojmy *ošklivý, zlý, zlobivý, protivný*. Druhou variantu odpovědi zvolilo 10

děti, další 4 děti odpověděly slovem *hodný* - to bylo sice hodnoceno nula body, dala by se zde ale hledat paralela k chápání výrazu jako být hrdý na někoho, tedy být hodný na někoho. Žádnou odpověď uvedlo 10 dětí.

Posledním výrazem tohoto subtestu bylo slovo *hustý*. Tento výraz jsem zařadila záměrně, neboť jej děti často užívají v přeneseném významu slova a zajímalo mne, co vlastně pro ně znamená. Celkově se odpovědi rozlišovaly na dvě skupiny: 1. slovo chápané v jeho prvotním významu jako konzistence hmoty, husté je to, co není řídké, 2. výraz užívaný často mezi mladšími lidmi v situacích vyžadujících údiv, úžas nad něčím. V tomto případě se odpovědi výrazně obsahově rozcházejí. Společné měly to, že slovo *hustý* znamená něco pozitivního (kromě dítěte D2), něco, co stojí za obdiv. Konkrétní odpovědi jsem zaznamenala v tabulce. Pouze jedno dítě (D35) uvedlo obě možná vysvětlení zadaného pojmu. Během testování se objevila ještě jedna možná interpretace slova, o které jsem původně vůbec neuvažovala. Dítě D46 odpovědělo vysvětlením *hustý les*, což je také opak ke slovu řídký, ale již v přenesené podobě. Tato odpověď je v tabulce označena žlutou barvou, odpovědi stínované modře ukazují škálu výrazů použitých dětmi při vysvětlování přeneseného významu slova *hustý*. Celkem odpovědělo 1. variantou odpovědi (původní význam) 13 dětí, význam přenesený v různé podobě určilo 28 dětí. 9 dětí na úkol neodpovědělo vůbec. Z těchto výsledků můžeme vysledovat, že přenesený význam slova je dětem srozumitelnější, než jeho původní podoba. Význam přenesený ale nemá jeden konkrétní význam, lze jej užít v různých situacích různým způsobem. Bylo zajímavé sledovat, k čemu všemu si děti tento pojem vztahují.

Diskuse

Snahou praktické části této diplomové práce bylo zmapovat kvalitu a objem slovní zásoby u dětí ve věku 5,6 - 7,2 let, v období před nástupem školní docházky. Toto období jsem si vybrala proto, že je ze strany rodičů i pedagogů považováno za důležité z hlediska rozvoje schopností dítěte a přípravy na vstup do základní školy.

Po prostudování literatury i konzultaci s logopedy se mi nepodařilo najít v Čechách odpovídající test samostatně se zaměřující na hodnocení slovní zásoby. Pokusila jsem se tedy vytvořit test vlastní, i když si uvědomuji, že je v mnoha ohledech nedokonalý.

Zvolený způsob pouze ústního zadání, bez obrázkových ani jiných materiálů, se ve finále ukázal být pro děti velice únavný. Trvám stále na přesvědčení, že podpora obrázků jako je například v Heidelbergském testu, může zjednodušovat výbavnost slov. Ani při běžné komunikaci nemají děti často možnost jiných podpůrných prostředků, než slovních. Na druhou stranu uznávám, že pouze monotónní slovní instrukce snižovala pozornost dětí a zvyšovala jejich unavitelnost. Ačkoliv celý test trval průměrně 25 - 30 minut, téměř všechny děti byly již od osmého subtestu značně neklidné a výrazně nepozorné. S touto skutečností souvisí i možnost celkového zkrácení testu.

Po realizaci a analýze průzkumu u dětí předškolního věku by se dalo říci, že bylo dosaženo vytyčených cílů. Zjistila jsem, že subtesty zaměřené na výbavnost a významy slov jsou pro děti složitější, než subtesty zaměřené na strukturaci slovníku. Úspěšnost u prvních dvou se pohybovala mezi 67 - 69 %, u subtestů sledujících strukturaci slovníku průměrně kolem 79%.

Také jsem zjistila vysokou úspěšnost dětí při práci s konkrétními podstatnými jmény. Obecně nejkomplikovanější v téměř všech kategoriích, byla pro děti příslovce časová, přídavná jména charakterizující velikost a některá slovesa. Větší nedostatky měli děti také při vytváření synonym a antonym. V závislosti na těchto zjištěních by mohlo dojít k úpravě testu, kdy by bylo možné vypustit kategorie, v kterých dosahovaly stoprocentní úspěšnosti skoro všechny děti.

Jednou z opomíjených skutečností, která není v této práci nijak zohledněna, je prostředí, z kterého dítě pochází a určité „nadání pro řeč“. Ačkoliv všechny děti, které prošly průzkumem, navštěvují mateřskou školu již minimálně jeden rok (dle zdrojů mateřských škol), jejich výsledky v testu se výrazně liší (viz. Tab. 6. 5.). K získání objektivnějších výsledků, týkajících se úrovně slovní zásoby, by bylo zřejmě třeba určit ještě další podmínky zajišťující určitou homogenitu skupiny.

Nově objevená skutečnost vyplývající z průzkumu je, že ani vyšší věk dítěte (v rámci skupiny) nezaručuje vyšší úspěšnost v testu. Dítě nejmladší z celého souboru dosáhlo třetího nejvyššího hodnocení z celého testu. Test tedy není závislý na věku dítěte.

Podle výsledků můžeme sledovat, že průměrná úspěšnost v testu je 70%, což považuji za dostačující průměr ve smyslu připravenosti ke školnímu vzdělávání. Potvrdila se i má domněnka vyšší úspěšnosti dívek (75%) nad chlapci (66%). I když je třeba přihlídnout k nevyrovnanému poměru počtu dívek a chlapců v souboru (dívků 16, chlapci 34).

Jednotlivé odpovědi jsem se snažila zapsat co nejpřesněji do záznamového archu. Proto některé vyhodnocující tabulky obsahují přepis doslovných odpovědí, aby bylo možné lépe sledovat kvalitativní stránku.

Závěrem by se dalo říci, že celková úspěšnost v testu značí průměrnou úroveň slovní zásoby v jejích různých kategoriích. Na jaké okruhy by bylo třeba zaměřit více předškolní vzdělávání, lze zjistit z výsledků jednotlivých subtestů.

Myslím, že pro přesnější výsledné hodnoty by bylo třeba provést test na daleko vyšším vzorku populace a více specifikovat testovanou skupinu. Účinnější by zřejmě byla kratší varianta testu neobsahující úkoly, v kterých byly stoprocentně úspěšné všechny děti. Zamezilo by se tím snížení pozornosti a ovlivnění tak výsledků konečných subtestů.

Závěr

Téma slovní zásoby v předškolním věku je často negativně generalizováno některými pedagogy, ve smyslu, že je chudá, nedokonalá, podmíněná současnou společenskou situací apod.

V odborné české literatuře se mi nepodařilo najít o tomto fenoménu příliš mnoho komplexních informací. Jedná se spíše o zmínky v publikacích původně zaměřených na jiné související téma. Při zpracovávání teoretické části této diplomové práce mi velice chyběla nějaká publikace zabývající se pouze slovní zásobou jako jedním celkem, posuzovaným z pohledů různých odborníků (lingvisty, foniatra, logopeda, aj.) Některé takové materiály lze nalézt v anglicky mluvících zemích, jejich používání ale předpokládá určitou orientovanost v problému. Většina z nich je totiž aplikována přímo na anglický jazyk, předpokládá to tedy dobrou znalost jak české terminologie, tak angličtiny vůbec. Z těchto důvodů jsem anglické zdroje používala jen v omezené míře.

Výsledky praktické části ukazují 70% úspěšnost v testu, což značí průměrný objem a kvalitu slovní zásoby, v žádném případě ale ne silně podprůměrný, jak bývají někdy tendence pedagogů generalizovat slovní projev dětí. V předškolní výuce by ale bylo třeba zaměřit se na ty oblasti, v kterých děti dosáhly nejnižších průměrných bodových zisků. Jedná se hlavně o výbavnost slov, pochopení a interpretace významu slova. Rozvíjet a upevňovat slovní zásobu v rámci těchto kategorií.

Konkrétní výsledky této diplomové práce by mohly sloužit pedagogům mateřských škol, rodičům, jako podložený návrh, na jaké oblasti se v rámci předškolní přípravy více zaměřit. Lze totiž předpokládat, že pokud zůstane některá z oblastí slovní zásoby méně rozvinuta, nepodporována, může se to odrazit na celkové úspěšnosti dítěte při vstupu do základní školy.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Test pro praktickou část diplomové práce

Pomůcky: záznamový arch, hodinky

Oblasti testu:

Výbavnost - subtest 1,3,4,5

Významy - subtest 6,7,8,9,10

Strukturace slovníku - subtest 1,2

Subtest 1. - Klasifikace pojmů:

Instrukce: Teď ti řeknu slovo a ty se pokusíš vymyslet co nejvíce věcí, které toto slovo označuje.

Zácvik: *Choce* - zkus říct, co patří mezi ovoce (jablko, hruška, švestka,...)

1. zelenina
2. zvířata v ZOO
3. květiny
4. potraviny
5. oblečení

Subtest 2. - Pojmy nadřazené:

Instrukce: Teď ti řeknu několik názvů, ty řekni, jak se označují dohromady.

Zácvik: *Ovce, koza, kráva* jsou . . . . domácí zvířata.

1. bříza, lípa, dub
2. klavír, trubka, housle
3. stavebnice, panenka, auto
4. hokej, tenis, fotbal
5. autobus, vlak, tramvaj

Subtest 3., 4. - Doplnění řady slov:

Instrukce: Teď ti řeknu vždy tři slova a ty se pokusíš doplnit slovo čtvrté, které se bude ke slovům ostatním hodit.

Zácvik: *jablko - hruška - švestka - ..... - co doplníš?*

Subtest 3.:

1. ruka, hlava, noha
2. radost, vztek, veselost
3. rohlík, houska, chleba
4. volat, šeptat, mluvit
5. skákat, jít, utíkat

Subtest 4.:

1. červená, modrá, žlutá
2. teď, později, předtím
3. pod, nad, na
4. veliký, vysoký, hluboký
5. stále, často, někdy

Subtest 5. - Výbavnost slov:

Instrukce: Teď ti řeknu nějaké místo a zkusíš vymyslet co nejvíce činností, které tam můžeš dělat.

Zácvik: *Hřiště*- co můžeš dělat na hřišti (skákat, stavět z písku, běhat, lézt,...)

1. Co můžeš dělat ve školce?
2. Co se dělá v kuchyni?
3. Co můžeš dělat v lese?
4. Co se dělá v koupelně?
5. Co se dělá v obchodě?

Subtest 6. - Synonyma u sloves:

Instrukce: Teď ti povím vždy jedno slovo a ty se pokusíš vymyslet slovo, které znamená to samé, ale zní jinak.

Zácvik: ke slovu *běží* - ...*utíká*

1. kouká se
2. zlobí se

3. směje se
4. třese se
5. chodí

Subtest 7. - Určování vlastností:

Instrukce: Teď ti řeknu slovo a ty se pokusíš říct, jaká ta věc může být?

Zácvik: *dům* - může být starý, vysoký, cihlový,.... - pokus se neopakovat slova, která jsi již řekl.

1. Jaký může být strom?
2. Jaké může být oblečení?
3. Jaké může být zvíře?
4. Jaké může být jídlo?
5. Jaká může být pohádka?

Subtest 8., 9. - Antonyma:

Instrukce: Teď ti povím slovo a ty mi řekneš slovo, které znamená opak.

Zácvik: *chytrý* - opak *hloupý*

Subtest 8.:

1. vysoký
2. tmavý
3. ticho
4. levý
5. den

Subtest 9.:

1. silně
2. rozsvítit
3. zavřít
4. brzy
5. odjet

Subtest 10. - Určení významu slova:

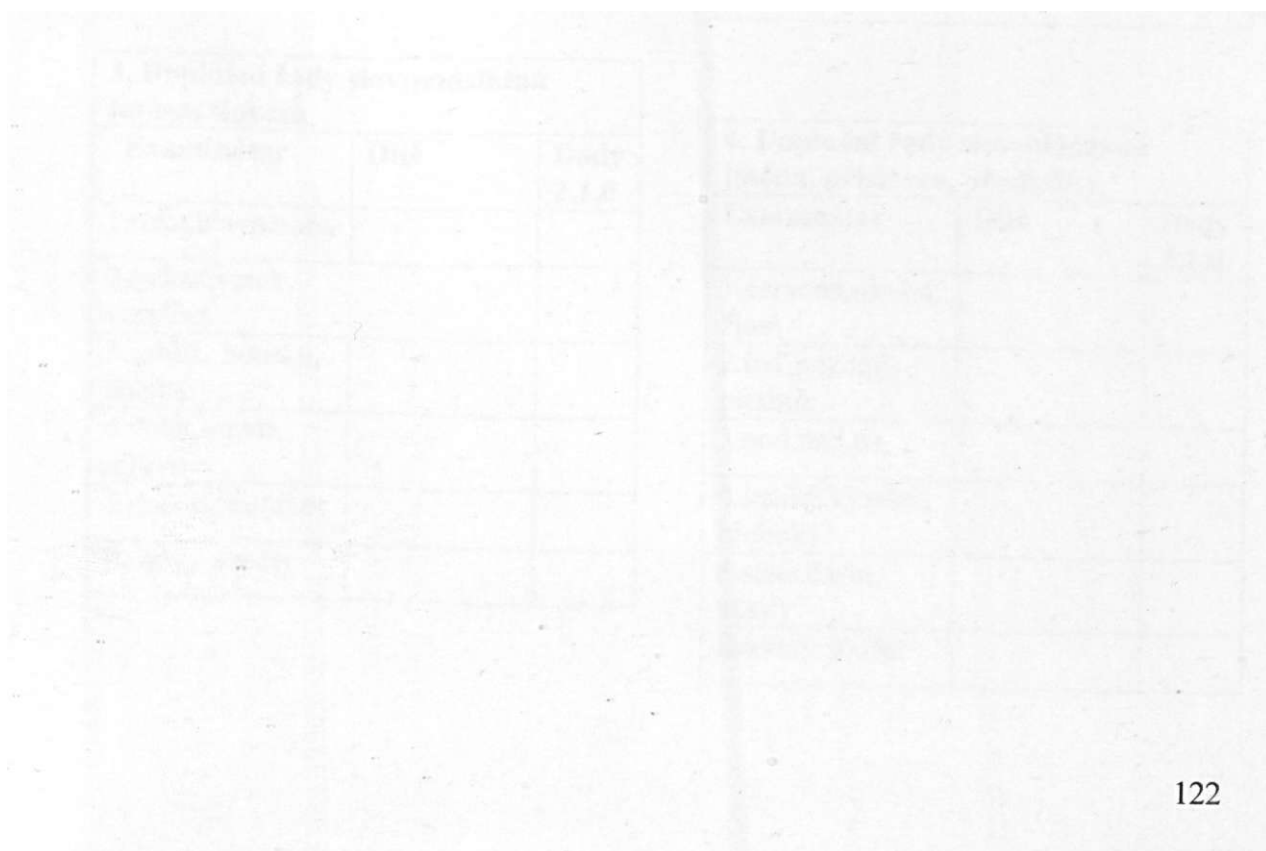
Instrukce: Řekni mi, co znamenají tato slova.

Zácvik: slovo *lžíce* - co znamená? Co je to?

1. céděčko
2. kliknout

3. lež
4. pyšný
5. hustý

Příloha č. 2: Záznamový arch k testu

Hodnocení slovní zásoby u dětí předškolního věku

Jméno.....Datum narození

Mateřská škola.....Datum testování

Poznámky

Graf:

1. Klasifikace pojmů		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .zelenina		
2.zvířata v ZOO		
3.květiny		
4.potraviny		
5.oblečení		
Bodový součet		

2. Pojmy nadřazené		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .bříza, lípa, dub		
2.klavír, trubka, housle		
3. stavebnice, panenka, auto		
4.hokej, tenis, fotbal		
5.autobus, vlak, tramvaj		
Bodový součet		

3. Doplnění řady slov-podstatná jména, slovesa		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .ruka, hlava, noha		
2.radost, vztek, veselost		
3.rohlík, houska, chleba		
4.volat, šeptat, mluvit		
5. skákat, jít, utíkat		
Bodový součet		

4. Doplnění řady slov-přídavná jména, příslovce, předložky		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .červená, modrá, žlutá		
2.ted', později, předtím		
3.pod, nad, na		
4.veliký, vysoký, hluboký		
5.stále, často, někdy		
Bodový součet		

5. Výbavnost slov		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1.Co můžeš dělat ve školce?		
2.Co se dělá v kuchyni?		
3.Co můžeš dělat v lese?		
4.Co se dělá v koupelně?		
5.Co se dělá v obchodě?		
Bodový součet		

6. Synonyma u sloves		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .kouká se		
2.zlobí se		
3.směje se		
4.třese se		
5.chodí		
Bodový součet		

7. Určování vlastností		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .Jaký může být strom?		
2.Jaké může být oblečení?		
3.Jaké může být zvíře?		
4.Jaké může být jídlo?		
5.Jaká může být pohádka?		
Bodový součet		

8. Antonyma-přídavná jména, podstatná jména		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .vysoký		
2. tmavý		
3. ticho		
4.levý		
5.den		
Bodový součet		

9. Antonyma-příslovce, slovesa		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .silně		
2.rozsvítit		
3.zavřít		
4.brzy		
5.odjet		
Bodový součet		

10. Určení významu slova		
Examinátor	Dítě	Body 2,1,0
1 .cédečko		
2.kliknout		
3.lež		
4.pyšný		
5.hustý		
Bodový součet		

Literatura

- Čáp, J., Mareš, J.: Psychologie pro učitele. Praha, Portál 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- Čermák, F.: Jazyk a jazykověda. Praha, Karolinum 2004. ISBN 80-246-0154-0.
- Čermák, F. a kol.: Frekvenční slovník mluvené češtiny. Praha, Karolinum 2007. ISBN 978-80-246-1425-0.
- Černý, J.: Úvod do studia jazyka (2.vydání). Olomouc, Rubico 2008. ISBN 978-80-7346-093-8.
- Grančičová, L.: Zisťovanie pasívnej slovnej zásoby v predškolskom veku. In: Lechtá, V. a kol.: Logopaedica III. Bratislava, Liečreh Gúth 1999. ISBN 80-88932-04-1.
- Grimmová, H., Schóler, H., Mikulajová, M.: Heidelbergský test vývoje řeči (H-S-E-T). Brno, Psychodiagnostika 1997.
- Guziová, K.: Možnosti rozvíjania slovnej zásoby detí prostredníctvom obsahu výchovy a vzdelávania. In. Predškolská výchova SK Roč. 55, č.2 (2000/01), str. 1-8.
- Hauser, P.: Nauka o slovní zásobě. Praha, SPN 1980.
- Hauser, P.: Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov. Brno, MU Pedf. 1996. ISBN 80-210-1286-2.
- Hauser, P. a kol. : Slovník jazykovědné terminologie. Praha, Nová škola 2001. ISBN 80-7289-032-8.
- Havlová, I., Štěrbová, L., Schneiderová, E. : Český jazyk A. Praha, UK Pedf. 1999. ISBN 80-86039-94-3.
- Housarová, B.: Hodnocení řečové produkce v předškolním věku. In. Speciální pedagogika CZ Roč. 9, č.3/4 (1999), str. 5-11.
- Klenková, J., Kolbábková, H.: Diagnostika předškoláka - správný vývoj řeči dítěte. Brno, MC nakladatelství, 2002.
- Klenková, J.: Logopedie. Praha, Grada 2006. ISBN 80-247-1110-9.
- Kutálková, D.: Jak připravit dítě do 1. třídy. Praha, Grada 2005. ISBN 80-247-1040-4.
- Kutálková, D.: Logopedická prevence: Průvodce vývojem dětské řeči. Praha, Portál 1996. ISBN 80-7178-115-0.

Kutálková, D.: Opožděný vývoj řeči. Dysfázie. Metodika reedukace. Praha, Septima 2002. ISBN 80-7216-177-6.

Kutálková, D.: Vývoj dětské řeči krok za krokem. Praha, Grada 2005b. ISBN 80-247-1026-9.

Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada 1998. ISBN 80-7169-195-X.

Lectá, V. a kol.: Diagnostika narušené komunikační schopnosti. Praha, Portál 2003. ISBN 80-7178-801-5.

Lectá, V.: Symptomatické poruchy řeči u dětí. Praha, Portál 2002. ISBN 80-7178-572-5.

Nebeská, I.: Úvod do psycholingvistiky. Praha, H&H 1992. ISBN 80-85467-75-5.

Novák, A.: Foniatrie. Praha, SPN 1989. ISBN 80-7066-071-6.

Ohnesorg, K.: Naše dítě se učí mluvit. Praha, SPN 1976.

Šindelářová, B.: Předcházíme poruchám učení: soubor cvičení pro děti v předškolním roce a v první třídě. Praha, Portál 1996. ISBN 80-85282-70-4.

Sovák, M.: Logopedie předškolního věku. Praha, SPN 1984

Svoboda, M., Krejčířová, D., Vágnerová, M.: Psychodiagnostika dětí a dospívajících. Praha, Portál 2001. ISBN 80-7178-545-8.

Škodová, E., Jedlička, I. a kol. : Klinická logopedie. Praha, Portál 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

Šlapák, I., Floriánová, P.: Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie. Brno, Paido 1999. ISBN 80-85931-67-2.

Těšitelová, M. a kol.: O češtině v číslech. Praha, Academia 1987.

Vágnerová, M.: Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika předškolního věku. Liberec, TU v Liberci, Pedf. 2007. ISBN 978-80-7372-213-5.

Vygotskij, L. S.: Psychologie myšlení a řeči. Praha, Portál 2004. ISBN 80-7178-943-7.

Vyštejn, J.: Dítě a jeho řeč. Praha, Baroko & Fox 1995. ISBN 80-85642-25-5.

Encyklopedický slovník: kolektiv autorů, Praha, Encyklopedický dům, Odeon 1993.
ISBN 80-207-0438-8.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: kolektiv autorů, Praha, Academia 2001.
ISBN 80-200-0493-9.

Internetové stránky:

[http:// www.eric.ed.gov](http://www.eric.ed.gov)

<http://www.rvp.ez/sekee/2>

<http://cs.wikipedia.org/wiki>

Přednáška:

Speech and Language Therapy Service: Recognising Speech and Language Difficulties In Pre-School Children. Nithbank, Dumfries, 2008.